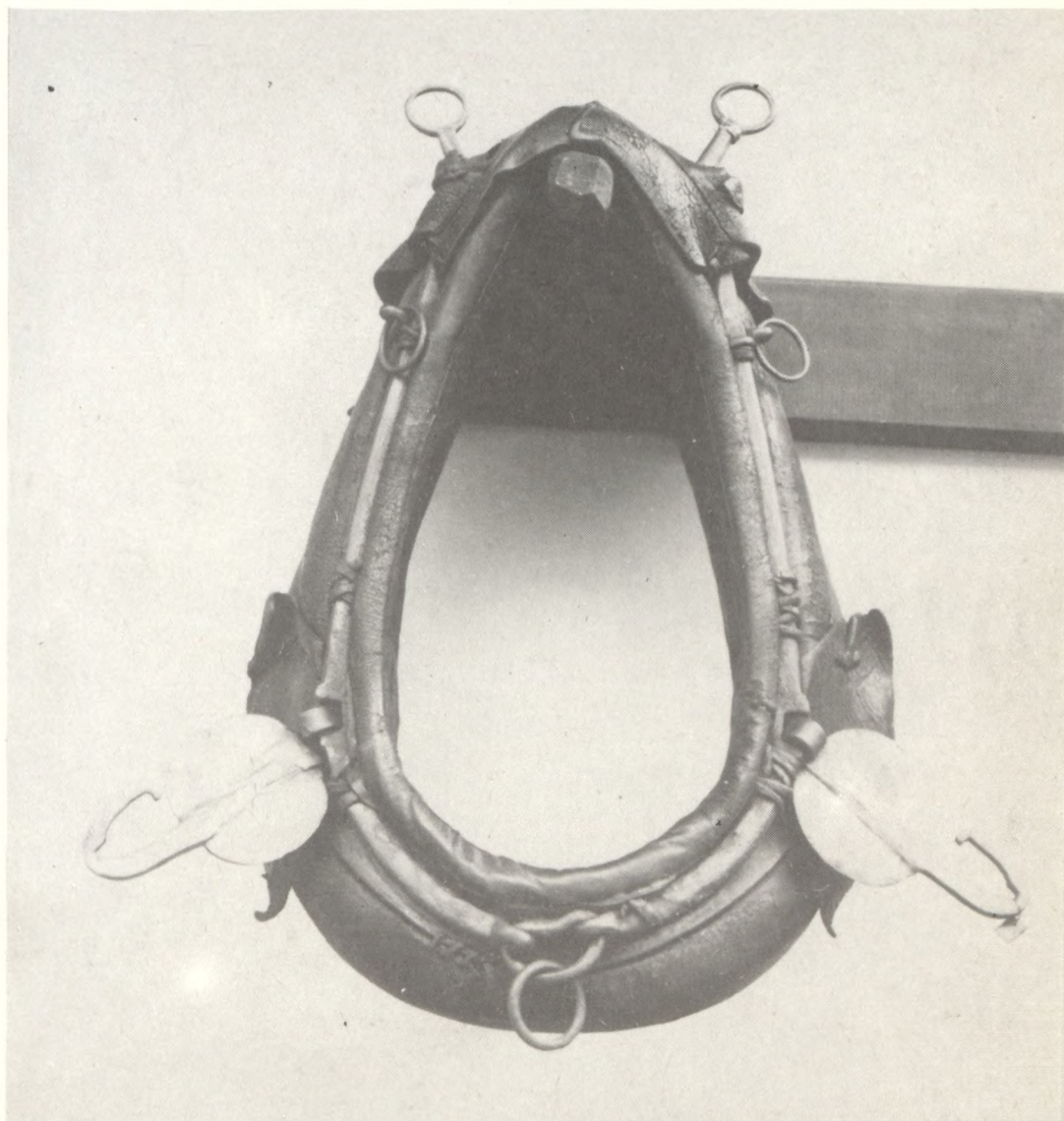
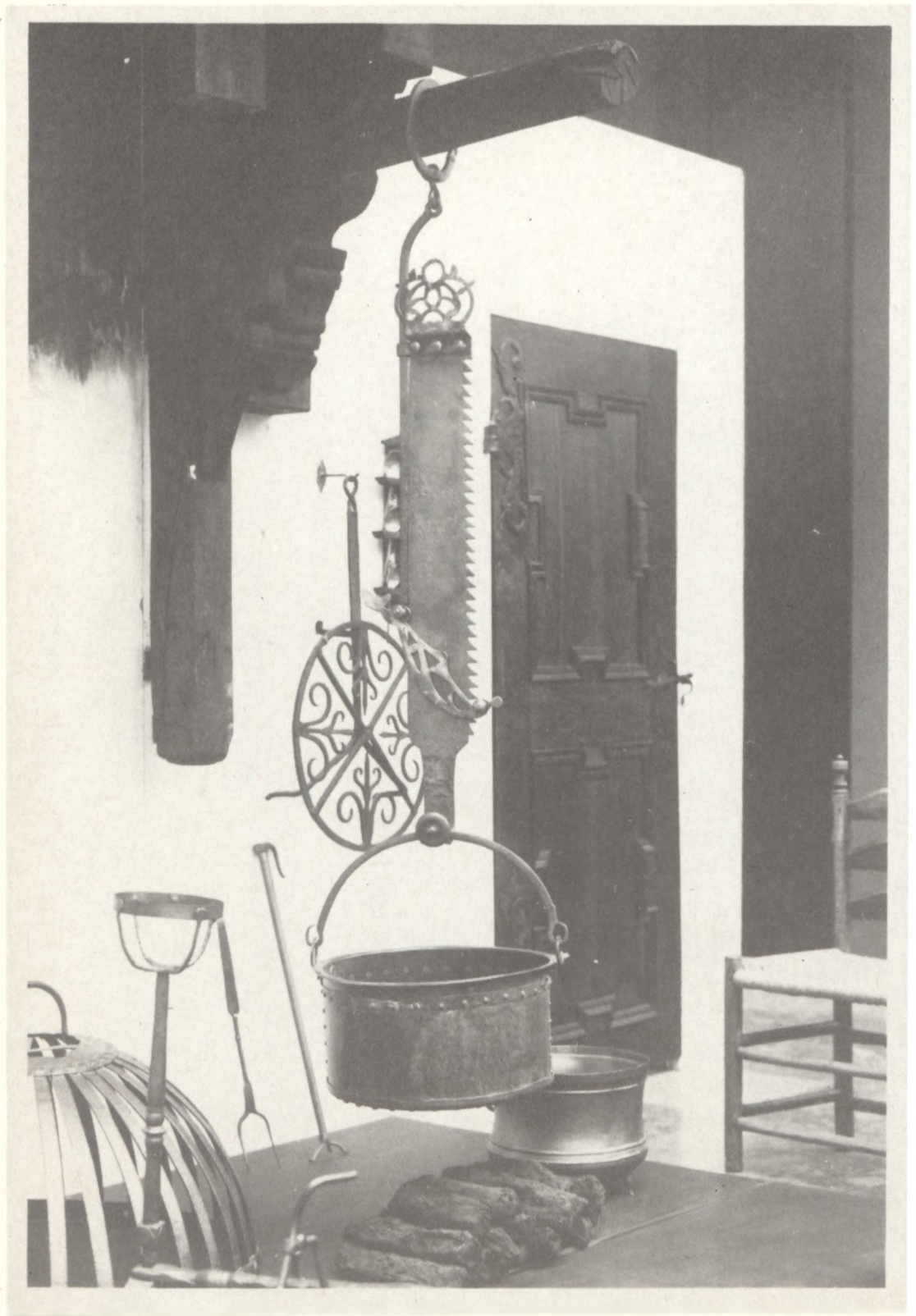

palócföld

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT 1989/4:XXIII.

Tartalom

- 3 Eörsi István: Beszéd az évfordulón (vers)
5 Dippold Varkoly: Arnold Schwarzenegger szonettkoszorú
16 Eörsi István börtönversei
- VALÓSÁGUNK
- 19 Németh János István: A demokrácia tragédiája (tanulmány)
23 Kerékgyártó T. István: Leszámolás az alattvalói léttel (tanulmány)
29 Kulcsár Sándor–Bagó József: A vállalati válság (tanulmány)
35 Vitányi Iván: Reflexiók... (vitazáró)
40 Andrassew Iván Alullévők c. sorozata
- ABLAK
- 45 Dobos Éva: Pablo Urbányiról
46 Pablo Urbányi: Hagyaték (novella)
52 Laczkó András: A lengyel és magyar igazán barátok (interjú)
58 Kurdi Imre: Német nyelvű mai költők
59 Német nyelvű mai költők versei
-
- 69 Baranyi Ferenc: Már úgy enyém (vers)
70 Csaplár Vilmos: Kurva vagyok
86 Szilágyi Ákos versei
- SZEMÉLYES TÖRTÉNELEM
- 91 Klubhűségből aranyérem (Szokács László sorozata)
-

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRÁK:

Minden szerdán 11–15 óráig, és minden csütörtökön 11–16.30 óráig,
Salgótarján, Tanácsköztársaság tér 1. szám alatt.

A Nógrád Megyei Tanács VB
művelődési osztályának lapja.

FŐSZERKESZTŐ:

Pál József

*

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Dr. Bacskó Piroská

Csemniczky Zoltán

Dr. Kovács Anna

Kovács Éva

Körössi P. József

Dr. Németh J. István

Zsibói Béla főszerk.-h.

Szerkesztőség: 3100 Salgótarján,
Tanácsköztársaság tér 1.
Telefon: 10-244/189.
Levél cím: 3101 Salgótarján, 1.
Pf.: 270.

Kiadja: A Nógrád Megyei Lapkiadó
Vállalat. Felelős kiadó:

Bálint Tamás igazgató.

Készült: a Nógrád Megyei Nyomda-
ipari Vállalat salgótarjáni telepén.
8,4 (A/5) iv terjedelemben.

F. v.: *Kelemen Gábor* igazgató.

89.53993 N. S.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BAGÓ JÓZSEF szociológus (Ip.
Min. Bp.); ANDRASSEW IVÁN
író (Tahitótfalu); BARANYI FE-
RENC költő, az *Ezredvég* főszer-
kesztője (Bp.); CSAPLÁR VILMOS
író (Bp.); DIPPOLD VARKOLY
szublimált alkotó (Bp.-Bp.); DO-
BOS ÉVA műfordító (Bp.); EÖRSI
ISTVÁN író, költő, műfordító
(Bp.); DR. KERÉKGYÁRTÓ T.
ISTVÁN művelődéskutató (Jászbe-
rény); DR. KULCSÁR SÁNDOR
közgazdász, pszichológus (Ipari Min.,
Bp.); KURDI IMRE költő, műfor-
dító (Bp.); LACZKÓ ANDRÁS
irod.-tört., a *Somogy* főszerkesztője
(Kaposvár); DR. NÉMETH JÁ-
NOS ISTVÁN, a *Palócföld* rov.-
vezetője, az MMK. igazgatója (Rét-
ság); SZILÁGYI ÁKOS költő, esz-
téta, műfordító (ELTE, Bp.); SZO-
KÁCS LÁSZLÓ újságíró (Salgótar-
ján); PABLO URBÁNYI író (Otta-
wa, Kanada); VITÁNYI IVÁN
(Orsz. Közm. Közp. főigazgatója
Bp.)

E számunk illusztrációs anyagát, a
Nógrádi Sándor Múzeum (Salgótar-
ján) kiállításából válogattuk. *Közös
tető alatt* címmel mutatták be az
északnémet paraszti életet a cloppen-
burgi és a wilhelmshaveni múzeum
gyűjteményéből, a Néprajzi Múze-
um (Bp.) közvetítésével. (Fotó:
Koósné Kupka Edit.)

Beszéd az évfordulón

Most elmondom, mért öltem meg, mért kellett Ábelt megölnöm,
nem szépítem a tettem, mire jó az, ajh mire is jó?
Gonoszabb bírót úgyse találok, magasabb bíró,
bosszúra éhesebb el nem ítéltet ezen a földön.

Mákszemnyi önvád nélkül vallok, hisz ezer Ábel
kínja összedadva egyetlen káini perccel sem ér fel,
s az azóta eltelt pudvás gumójú hulló-húsú évvel
nem állja a versenyt millió széttört galambtojás-fcj.

Ma már nincs arra szó sem, mennyit dolgoztunk hajdan,
de bőség volt a jutalmunk s a ráadás: majdnem-béke,
csak hála imára ne kellett volna járulni Elébe,
ki míg robotoltunk, napfürdőzött magas Hivatalban.

Kit talált talpon a hajnal? És kit a lebukó nap?
A tömérdék tigrissel vicsorgó tájék napestig kit lát?
Ki túrja vinnyogva a földet? Ki fejtí, ki nyúzza a birkát?
Ki készít túrot, sajtot? Fagyűző bundát, takarókat?

Alamizsnámból él s még hozzá én adja hálát?
Térdencsúszva köszönjem bűzös, keserű veritékém?
Ha csak lehetett, eloldalogtam és mulya szégyen
festette pirosra arcom, hallván, öcsém imáját.

Motyogott homlokát földreszorítva s újból fölemelve,
arcán egybevegyült a könnye, a nyála, a taknya,
tépte, harapta a gatz, vacogott láztól sebes ajka,
rángott és csuklott s laffogott rózsás, felpuffadt nyelve.

Apám komoran korholt, látva vonakodásom:
„Nézz rám – huzakodtam az Úrral, bosszú és büntetés ő”
korán meggörcbült testét, szemében a farkasszagot érző
birkák rémületét viszolyogva még ma is látom.

„Jól van, csak ne síránkozz” – s tudjátok, mi történt aztán,
de senki se tudhat a büszke örömről, ami betöltött,
midőn a tűzre gödölye-nyakból vérpatak ömlött,
s nem szállt fölfele füstje, de nekem jött arcomba csapván!

„Nem kellek neki, hurrá! A magamé lehetek végre!”
S egy hangra riadtam, mintha gerincem fűrésznélk:
„Tckints le szegény bátyámra, Uram, emeld fel a lelkét,
fogadd el áldozatát, mert szívem szakad meg érte.”

Ő sajnált engem – doromboló macska rokonát, az oroszlánt,
engem, ki a sakált, a farkast pusztá kézzel is irtom,
a köveket nála kétszerte messzebb és célba hajítom,
elmém élesebb, szívem tágasabb s hallgassam, hogy szán?

Izmos a kezem, a lábam, fülem jó, szemem éles,
vagyok valaki, bármily balsors szöges bakancsa a számon,
és épp amikor meghódítottam végre halálom,
jön ez itt könnyörögni a szeménél üresebb nyáresti éghez!

A düh szememre hulló vérvörös fátyolán át
láttam meghajlott hátát s egyszerre fölegyenesedtem:
„Vagy ő vagy én!” Fölemelte karját, ahogy közeledtem,
„Mit csinálsz, testvér?” Egyetlen ütéssel szétzúztam koponyáját.

Az irigység vezette öklöm? Ó ember, sohase hidd el,
bárhogy hirdeti ezt a nyámnyiá ábeli fajzat:
az aláztatra sújtottam, de öcsémet találtam csak –
úgy áldoztam fel, mint ő juhait: egyszerű szívvel.

Most ha vihar korbácsol, húsomba harap a veszett fagy,
csontomon játszik az északi szél, hiába lelek tűzre,
bármerről közelítem, élémjön, szemembe csap a füstje,
torkomba fulladást töm, elüldöz, melegedni nem hagy.

Márianosztra, 1957

ARNOLD SCHWARZENEGGER SZONETTKOSZORÚ

Írta és szerezte: Dippold Varkoly
mozgásművész

1.

ARNOLD SCHWARZENEGGER MELLVIZSGÁLÓ

Mi történt?

SÉRÜLÉS: szúrt, vágott, lőtt seb, ficam, törés, égés, fagyás, áramütés, villámcsapás, fulladás, akasztás.

ROSSZULLÉT: ájulás, görcsök, hóguta, elmezavar, egyéb ismeretlen belső baj.

MÉRGEZÉS: marómérgek, nem marómérgek, étel, gáz, részegség, egyéb.

A SEGÉLYNYÚJTÁS MÓDJA: élesztés, mesterséges lélegeztetés, vérzéscsillapítás, kötözés.

SZÁLLÍTÁS: saját lábán távozott, lakására szállították, kórházba szállították, meghalt.

2.

ARNOLD SCHWARZENEGGER® ÜZEMVEZETŐ

Küzdünk azért, hogy csökkenjen a különbség a nehéz és a könnyű munka között, s a nehéz munka közelebb kerüljön a könnyűhöz. A tervet csak akkor teljesítjük határidő előtt, ha gyors ütemben megvalósítjuk azokat a feladatokat, amelyeket a nehéz és a könnyű munka közötti különbség csökkentése és minden dolgozónak a nehéz munkák terhe alóli mentesítése érdekében tűztünk ki.

A nehéz és könnyű munka közötti különbségek teljes megszüntetése nehéz dolog. Úgy tervezzük, hogy a közeljövőben jelentősen csökkenteni fogjuk a különbségeket. Országunkban jól folyik a nehéz és könnyű munka közötti különbségek csökkentését célzó munka, e munkában már jelentős eredményeket értünk el.

3.

ARNOLD SCHWARZENEGGER LÁGERPARANCSNOK

Tudomásul kell vennünk: az igazi jelenidejűséget erőltetni nem lehet, nem is érdemes.

4.

ARNOLD SCHWARZENEGGER GÉPÉSZ

soha ennyire szükség nem volt rá, mint most, eligazodni is nehéz világunkban. Kellenek a tinédzserbálványok, akikről erkölcsi bizonyítványokat, életmintákat lehet venni. Pozitív hősök kellenének sokan. Beri Aryból tehetése okán lehet majd növesztetni ilyet, ha féltőn vigyáznak rá a szakemberek. Most csak egy erőteljű duzzadó hajtás. Látom, egyenlőre behasználják divatos fiatalságát, jó megjelenését. Csak nehogy egy idő múlva elfelejtsék, mint azt nálunk szokták tenni. Remélem, ha okosan szeretik a munkában, bebizonyosodhat, hogy a korszak pop-James Dean-je készülődik. Ígérkezik benne számtalan popkovboj, lehet poplucifer, pophamlet is. Kétkedéseivel, igazságvágásával magában hordoz egy válaszlehetőséget a „lenni vagy nem lenni” kérdésre. Kétkedő generációtársainknak szóló, illő feleletet. „Úgy töltöm az időm, hogy nagyon titkos álmaimban felszököm az égbe, mint a láz.” (Mélyrepülés) Lchet nem szeretni ezt a transzavantgarde (sajnos még képzetlen) popbaritont, de amikor a színpadon magába borul az előadó, s felsikolt, nem vonhatjuk ki magunkat a hatása alól.

5.

ARNOLD SCHWARZENEGGER SZEMÉLYZETIS

A reform létérdekünk – mondja az egyik pozitív hős Tan Ce-tung, a másíknak, Vang Vunak, aki (mint a címből is kiderül), a kungfu mestere és tanítványainak egyszerűen csak Van apó vagy Nagy Kard. Az idézet egyébként a százperces film kisebb és ezért kevésbé jellemző „békés” feléből való: körülbelül egy órát folyamatos csatakiáltások, rúgások, ütések és csécek zaja tölt meg. Egy kungfufilmben ez így van rendjén, még akkor is, ha a reformpártot védelmező harcosok olyan magas fokon fejlesztették harci művészetüket, hogy mozgásuk követésére sokszor a lassított felvétel sem elég lassú.

Vang Vu és emberci természetesen a társadalmi progresszió érdekében döntik halomba a konzervatívok katonáit: néhány öreg mandarin odáig merészkedett a történelem kerekének visszatartásában, hogy fogságba ejtik a reformerekkel tartó fiatal császárt, és letartóztatják Tan Ce-tungot. A tekervényes történetnek egyébként nem szükséges követni minden szálát, hiszen azokból maga Ju Lien-csi rendező is gyakran clejt egyet-egyét: ahogy a kungfuban, cselekménybonyolításban is mindig a következő pillanat meg-

oldása csak a fontos. Miként szórakoztatva aktualizáló filmhez illik, az alkotók nem hagynak kétséget, ki mellett is áll az igazság: Vang Vu maroknyi csapata ugyan meglepetésre nem tudja megakadályozni a reformpárt vezetőjének kivégzését, az erkölcsi győzelem azonban mégis az övéké.

6.

ARNOLD SCHWARZENEGGER KARBANTARTÓ

Esztétikumon azokat a jelenségeket értjük, amelyekben társadalmi-emberi lényeg fejeződik ki érzéki-szemléletes formában: láthatóan, hallhatóan vagy a belső látás segítségével elképzelhetően. Az esztétikum szférájába tartozó dolognak tehát elengedhetetlen feltétele, hogy valamilyen módon érzékelhető legyen, vagyis tartalmát, jelentését ne fogalmilag, ne elvontan tárja elénk, hanem jelenségszerűen, konkrét egyedi jelenségek formájában. Ennek megfelelően a megismerő mindig az élményszerűen megragadható jelenséget szemléli, s attól jut el a lényegig: az általános emberi tartalomig, az ismeretig.

Társadalmi-emberi lényegen az emberi szabadság és az alávetettség-kiszolgáltatottság dialektikus egységét értik. A szabadság az ember megkülönböztető jegye, minthogy csak az ember képes arra, hogy a szükségyszerűséget felismerve céltudatosan, szabadon tevékenykedjék. Történelmi fejlődésnek egységes irányát, fő tendenciáját is az határozza meg, hogy céltudatos tevékenységével úrrá akar lenni azokon az erőkön, amelyekkel szemben alávetetten-kiszolgáltatottan áll, vagyis, hogy fokozatosan kiteljesítse szabadságát. Az abszolút szabadságot azonban sohasem tudja elérni, hiszen mindig lesznek olyan törvényszerűségek, amelyeket még nem ismer, s mindig lesznek olyan ismeretlen erők, amelyekkel szembekerül. Az emberi lényeg ezért a szabadság és alávetettség-kiszolgáltatottság történelmileg változó, fejlődő egysége.

A szabadság azonban nemcsak lehetőségként jelentkezett a történelem folyamán, hanem szükségletként is. Az embernek azért van hiányérzete, ha célkitűző és megvalósító képességében korlátozott, s ezért keletkeznek benne pozitív érzelmek, ha szabadságszükséglete kielégül.

APÁM FASZÁT! KURVA ANYÁMAT!

7.

ARNOLD SCHWARZENEGGER IGAZGATÓ

Bármit mondjanak is a cinikus emberek, a boldogság belső ügy, egy teljesen szellemi állapot, mely független minden vagyontól, birtoktól, világi kincstől
Az ég még mindig borús volt, de friss szél fújt. Olyan idő volt, amely tetterre és erőfeszítésre serkenti az embert
Előtte, az ég alján, egy nagy felhő terült el. Alakja olyan, mint egy várórom.

8.

ARNOLD SCHWARZENEGGER DETEKTÍV

A mell önvizsgálata
Ismert tény, hogy az emlődaganatok 90 százalékát a nők maguk veszik észre, de az esetek több mint felében a betegek későn kerülnek orvoshoz. Ezért igen fontos a nők időszakos vizsgálata különösen a termékeny kortól kezdve. A mellrák elleni leghatásosabb védekezési mód a betegség minél korábbi felismerése.
Ha minden hónapban egyszer gondosan megvizsgálja magát, sokat tehet saját egészsége érdekében. A mell önvizsgálatát a nők világszerte sikeresen gyakorolják.

**Anyám a magyar irodalom.
apám a blues.**

A jelképeknek, a szimbólumoknak is megvan a maguk története. Nem kivétel ez alól a pentagramma, az ötágú csillag, mely évezredek óta elő-előbukkan díszítő elemként, edénymintaként Indiában, de egyben óvó jelként amuletteken, vagy Mezopotámiában, s az antikvitás idején szinte mindenütt, noha jelentése mindig változott az idők folyamán. Másra utalt a természet minden jelenségét mennyiségi, számszerű viszonyokra visszavezető püthagórusok szemében, mint a keresztény hívők, a szabadkőművesek, az eszperantisták, vagy a szocialista forradalmárok számára.

Különös, szokatlan, érdekes, ugyanakkor szembeszökően harmonikus a pentagramma formája: három egymásba kapcsolódó háromszög képezi az egyetlen vonallal megrajzolható formát, középen egy új, csúcsával lefelé álló ötszög adódik. „Bizonyos, hogy ennek a vizuális különösségnek is volt szerepe a pentagramma tekintélyében a szimbólumok között – írja egyik tanulmányában Falus Róbert – minthogy az ötágú vagy sugarú csillag a tudományos mértan kialakulása előtt lett mágikus jellé (az ókori Keleten), s ördögűző szimbólum maradt akkor is (a középkori Európában), amikor mértani tudás nélkül rajzolták meg.” Goethe Faustja például egy pentagramma segítségével próbálja kizárni dolgozószobájából Mefisztót, ám a „lidérc láb”, a „boszorkányszög” egyik szöge kissé nyitott, s így az ördög mégis beszökhethet.

Az egészséges emberi testre is emlékeztet az ötágú csillag, talán ezért ábrázolják szinte mindig „fejfelé fölfelé”, míg az alsó két szög széttartott lábakat jelképezhet. A befogadást és kisugárzást egyaránt szimbolizálhatja ez a széttárt karú-lábú helyzet, művészi megformálásával nem egy festő tanulmányai között találkozhatunk.

Megkapó, mennyire elterjedt a pentagramma motívuma a különböző népek hiedelemvilágában. Az északi germán mitológiában szereplő boszorkányláb, az erdei – jóindulatú – boszorkányok, a drudák kecskeláb-szerű szétálló lábujjainak lenyomataként ismert.

A zsidó kultúrában a hatágú Dávid-csillagot követte Salamon ötágú csillaga, vagy pecsétje – egyes magyarázatok szerint azért, mert a sarkok csökkentésével a két király nagyságát kívánták megkülönböztetni. Gyakori ábra a pentagramma az ókori Hellaszban, de különösen a hellenisztikus, majd a római császárkorban, pénzérmékre például eleinte önmagában, később valamelyik isten, például Zeusz, vagy Ízisz, esetleg éppenséggel istenített császár attributumaként, sőt megtalálható az ötágú csillag római ipartestületek szimbólumai között is.

A kereszténység is előszeretettel alkalmazott korábbi „pogány” jelképeket (a többi között a tökéletességet szimbolizáló négyzetet és kört), a pentagramma is több nyugat-európai katedrális díszeként szerepel az Isten napját köszöntő Hajnalcsillag gyanánt. Senki sem gondolt arra, hogy po-

gány szimbólummal dicsérték az Urat – sőt azt hitték, hogy Mária és Jézus nevének betűire utal az öt sarok, a csillag vonalának megszakíthatlansága pedig a tiszta élet áldottságára.

A későbbi századokban is folyamatos maradt a pentagrammának, mint szimbólumnak az alkalmazása – persze minduntalan változó értelmezéssel. A szabadkőművesek bevették jeleik és jelvényeik közé, az eszperantisták az öt világrész kapcsolatára utaltak az ötágú csillaggal, s a remény színével, a zölddel vonták be. A testvériséggondolat érvényesül a forradalmi munkásmozgalom jelképéül – 1917-ben pedig az orosz forradalom, majd a Szovjetunió felségjeléül – választott, s ezért vörösre festett pentagrammában is. De az ötágú csillag szerepel számos más ország jelvényei között is, s az ideológiai hátterek sokfélesége mutatja, hogy választásában nemcsak az eszmei megfontolásoknak, hanem a vizuális érdekességnek is szerepe van.

Lopó Vagyok Egy az egybe. (D. P.)

megkapó

10.

**ARNOLD SCHWARZENEGGER
ELEKTROKOZMETIKUS**

A beszéd, mint viselkedésünk minden más összetevője, egész lelkivilágunk a mindenkori tudatállapotunk tükré: gondolatokat közöl, de nem közbömbös, hanem érzelmi és akarati mozzanatokkal át- meg átszótt gondolatokat. Hangulati hullámmásunk tehát döntően befolyásolja minden gesztusunkat s természetesen nyelvi gesztusainkat, beszédünket is. Kétségtelen továbbá, hogy ősidők óta vannak az ember életében olyan pillanatok, amikor belső feszültsége túláradozó vagy egyenesen kirobbanó érzelmei számára a szokásostól eltérő, a szokásosnál megragadóbb kifejezési eszközöket keres. S mivel ezek a kivételes pillanatok sem egyszerűek, hanem esemény- és hangulattartalmuknak megfelelően többé-kevésbé sorozatosan megismétlődnek, mind a közösség, mind pedig az egyén életében, idővel nyilvánvalóan az egykor kivételesnek vélt kifejezőeszközök is beidegződnek, szokássá, konvencióvá lesznek, sőt a megszokottság folytán eredeti tartalmukból sokat el is veszítenek. Éppen ez a folyamatos „kopás” sarkallja az embert új meg új kifejezési eszközök keresésére, olyanokéra, amelyek csakis az ő örömet vagy fájdalmát, az ő félelmét vagy elragadtatását tárják fel méltóképpen.

ARNOLD SCHWARZENEGGER ELLENŐRZÉSI OSZTÁLYVEZETŐ-HELYETTIS

- Ma már elmondható, hogy az a nő, aki egy kicsit ad magára, leszedi a szőrt a lábáról.

- Ne ő szedje le – mondja Magdolna T.

- Hogyhogy, talán hagyja ott?

- Dehogy, csak bízza szakemberre. A láb-, fazon-, hónalj-, bajusz-, szemöldökgyantázás a kozmetikus dolga. Otthon ne főzőcskéljünk gyantát, mert roppant tűzveszélyes, leégethetjük vele az egész lakást.

- Használhatunk helyette szőrtelenítő krémeket, folyadékokat, hiszen ezek nem tűzveszélyesek.

- Valóban nem, de nincs rájuk szükség. Több kárt okoznak, mint amennyi hasznot hajtanak. Nemcsak a szőrt, de a bőrt is elrágják, elroncsolják.

- És a borotva?

- Az nem káros, de minek? Mivel a szőrnek csak a felső részét vágja le, sokszor kell használni. A legjobb a gyanta. Használatával a szőr sokára nő ki, nem szúr (mint a borotválás után már másnap) és ami fontos, ritkul.

- De nem nyáron.

- Igen a napsugár segíti a szőr növekedését és megerősödését, akkor sűrűbben kell gyantázni. Ha már a nyárnál, a melegnél tartunk. Egy-két perc kellemetlenség árán megszabadulhatunk egy olyan szőröcsomótól – a hónaljnál – ami sehol sem divat, csak nálunk. Keleten, nyugaton eltűntek. Olyan sok mindent átveszünk, majmolunk, ezt – ami a higiéniát, esztétikát szolgálja – ne restelljük lemásolni. (Úgy véljük: a hónaljszőrzet kiválóan felfogja az izzadságcseppeket, s ez bármennyire ellenkezik az esztétikummal, hasznos.) (A. SCH.)

ARNOLD SCHWARZENEGGER FÜTŐ

ÁLLANDÓ FOGLALKOZÁSOK

1. „Egészséges családok klubja.”
Rendszeres foglalkozások egészséges életmódot folytatni akaró családok részére: testnevelési lehetőség, videoprogramok, közös rendezvények.
2. „Rizikóklub”
Cukorbetegségben, magas vérnyomásban, szív- és érrendszeri betegségben szenvedők részére.

3. Alkoholellenes-klub
Az alkoholról leszokott egyének, az alkoholizálást ellenző és ellene tenni akarók részére olyan foglalkozási lehetőségek, amelynek tagjai lehetnének olyan családtagok is, akik nem szenvedő alanyai az ita- lozásnak, de szeretettel várjuk az egyelőre még gyógyulni nem kívánó- kat is.
4. Hetente egy alkalommal orvosi tanácsadás – az egészséges életmód té- makörből mindenki részére, aki ezt igénybe kívánja venni.
5. Dohányzásról való leszokás.
6. Korszerű táplálkozás.

13.

ARNOLD SCHWARZENEGGER GYÓGYÍRÓ

1. Melyek a szocialista erkölcs főbb jellemzői, s kibontakozásának alapjai?
2. Mi a társadalmi-emberi eszmények szerepe a szocialista erkölcsben?
3. Melyek a szocialista humanizmus legfontosabb ismérvei?
4. Mi az összefüggés a kollektívizmus alapelve és a szocialista érdekviszo- nyok között?
5. Miben áll a kollektívizmus és az individualizmus ellentéte?
6. Mi a szocialista közösségek szerepe a kollektívizmus kialakulásában és érvényesülésében?

14.

Arnold Schwarzenegger TITKÁR

Szegény gazdálkodócsaládból származott, kora ifjúságától a földműve- lők küzdelmes életét élte, s ugyanakkor nagy ambícióval művelte magát, megtanult franciául, latinul és héberül.

Tarthatatlan anyagi helyzete végett Jamaicába szándékozott emigrálni.

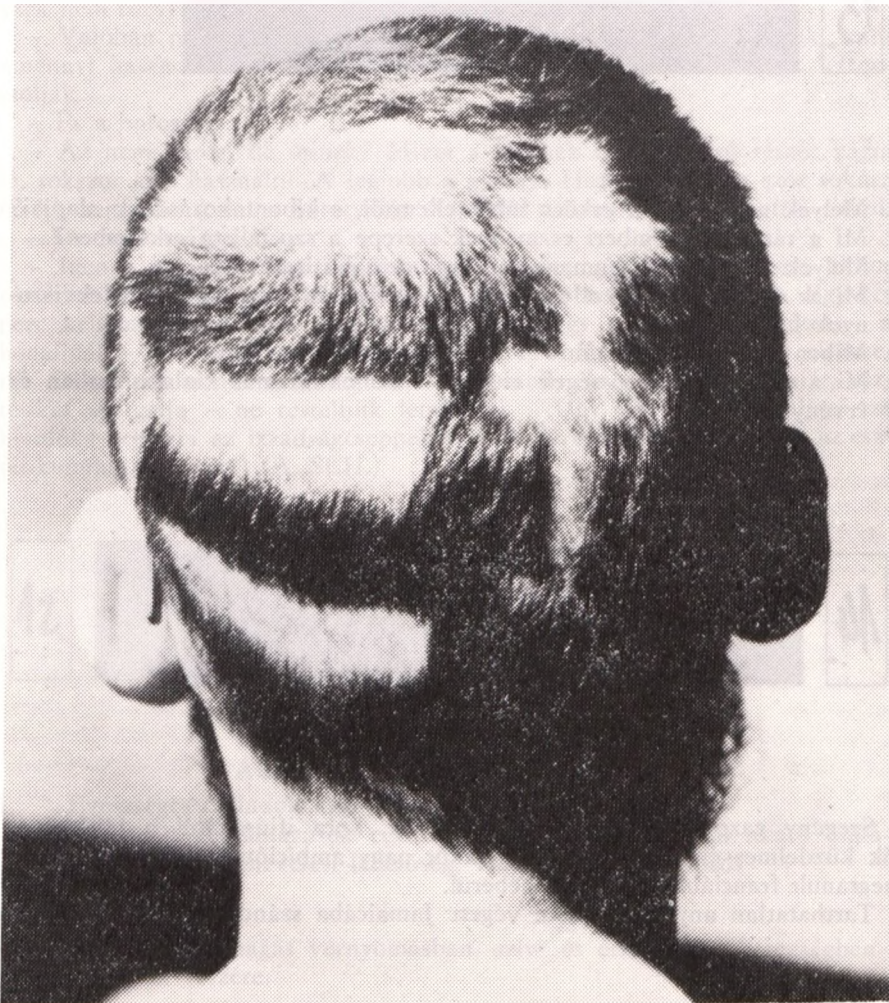

SZÍN TÉZIS : ARNOLD SCHWARZENEGGER MINDENHATÓ

Végérvényesen valami elveszett
gyönyörűség kertje földünk
ahol folyton kergetőzünk

MÉG MARADJAK MEGMARADJAK

lábjegyzet: Esterházy Bikiniben, Főr
ajánlom. (D. V.)

„Mindenkit jellemez, hogy milyen szerepeket vállal fel. Sőt hajlok arra a feltételezésre, hogy legvalószínűbb lényünkre csak szerepeinkből következtethetünk. Börtönverseim például, noha csaknem mindig jobb – vagyis keményebb, megalkuvásmentesebb, a szenvedőkkel szolidárisabb – embert mutatnak, mint amilyen valójában voltam, mégis olyan embereszményt fogalmaztak meg, amelyhez akkor, sőt jóval kisebb eséllyel, még ma is idomulni szeretnék. Ez az embereszmény az 1956-os forradalom sok más szereplőjét is lelkesítette, felelevenítése ezért éppen ma, időszerűtlenségének csúcspontján, pikáns és vonzó feladat.”

Képzelt ajánlat

Ha valami jótékony isten
vállamra helyezné kezét
s „Fiam” – szólna –,
„megrövidítem
rabságod nyúlós idejét,
modern, hímnemű Csipkerózska,
átalhatod ha akarod,
kényelmesen mint egy halott,
amíg nem üt a boldog óra.

Nem kell az épphogy kidckázott
étel s élet gyalázatát,
ötgrammnyi zsiradékba mártott
reményt falnod éveken át,
amíg szemedből a meszelt fal
kiszippantja a sugarat,
és befagy hullámozó agyad,
vagyad pedig felfal! vagy elhal.

Állomból keltelek öröme,
aztán megdörgölöd szemed,
gondosan nem nézel tükörbe,
a civilruhát felveszed,
az állomáson kacsasültet
rendelsz, míg a vonatra vársz,
ott angolvécét is találsz,
s köréd sereglenek a szűzek. . .”

Ha így sugározna egy isten
ajkáról a szíves beszéd,
én, aki benne sose hittem,
megcsókolnám mindkét kezét.
„Köszönöm, Uram” –
válaszolnám –,
„hogy átcsalogatnál a kín
beszögezett ablakain,
s megóvnád szellemem s a formám.

Köszönöm, hogy előlegeznéd
örök nemlét búvóhelyét,
de inkább gyötörjön az emlék,
havonta harminc lövedék!
Aludni akkor is ráérek,
ha megalvadt bennem a vér,
Uram, az ember itt is él,
jó vagy hozzám, de inkább élek!

Vagdossa inkább száz cafatra
az idő idegeimet,
részlet-halálod enyhét adna,
de nem enyhülést keresek,
az élet mérgét cseppről cseppre
megszokhatja szerveztem” –
s Ő nem vitatkozna velem,
szánakozva nézne szemembe.

Márianosztra, 1957

Ó fiatal nők

Ó fiatal nők, szépek, kegyesek,
akiket hajdan hasztalan kívántam,
bár érdeklődtetek talán irántam,
kínjaimon most ne nevessetek!
Mindegy, mi volt: hűség, mulyaság,
vagy félreértés, ami elszalasztott,
hagyjátok e hajszát és a harcot,
hagyjátok el ezt az éjszakát!

Halvaszült áhítózások hona,
kísértetként hazajáró testek,
ringyói részeg képzeletemnek,
örökös szűzek, Mindig és Soha!
Aljas bírám cinkosai, ti,
ösztöneimet vallató pribécek,
kik szorult helyzetemmel visszaéltek,
s nem álltok épp itt rámrontani!

Múltamnak, e nővé birodalomnak
minden zugában rátok lelek,
egymásra vetülő emléketek
személytelen nőstény-képbe olvad,
majd mint a vásznon szanaszét libegtek
arcok, tagok, cikázó mosolyok száz
változatában – immár játsszatok más
tizenhat éven felülieknek!

Büntelenségek bűnéért lakolva
megnyílt előttem minden titkotok
mélyebben, mint azt bármiféle csók
fortélyos kulcsa megnyitotta volna.
Hadd adjam rátok újra ruhátok,
amelyet meg sem oldtam rajtatok,
és oldozzatok fel és hagyjatok
aludni végre, édes bosszúállók!

Márianosztra, 1957

Az új Hegel

Az új Hegel én lehetnék,
Az új Hegel nem vagyok,
nem hibádzik ész, tehetség,
csak a világállapot.

Sajog a Létben a Kellés,
Tagadásnak nincs helye
e Levésben, ahol elvész
a folyamat lényege.

Ha az Általános így tett,
én, az Egyes hogy tegyek?
Mindkettőnkön úgy segíték,
hogya Különös leszek.
Ne bámulj te Világszellem,
egyesülsz még énvelem,
ám, hogy önmagára leljen,
tárgyiasul szellemem.

Ma a Hegel-helyettség
nem adekvát állapot,
hát miniszter-helyettesként
igenlem az államot.

Szobjektum az objektummal,
vele összeolvadok –
ne tükrözd ezt vissza gúnnyal,
mert az állam én vagyok.

Elnézlek

Elnézlek nyamvad, sárga gyom,
mint valami tüdőbeteg
izzadod ki életedet
a hegehupás udvaron.

Rozsdás drótkerítés alatt,
a por szárnyai között
virág-tüdőd sárgát köhög,
talán hogy sajnáltasd magad.

Rokonod, az akácvirág
falon túl nyújtózik fehérén,
kit érdekelsz, kopott szemérem,
mocsokbaragadt csúnység?

Sóhajodat nem hallja fül,
itt minden szem kifele kémlel,
egyetlenegy rab a kivétel,
ő is csak azért, mert hülyül.

Gyűjtő, 1960

Trepnik sajátságos piszka

Trepnik sajátságos piszka
szavak és szidalmak mocska
zacc és légy vízzel hígítva
rozsdás vasrácson poloska

tányérsapkák alatt szürke
pacniszerű olajfoltok
lábvíz-szemek közt lecsüngve
vécépiszkafa-dorongok

pofájukban nyögve rágott
mócsingforma alapelvek
rámöklendik a világot
éjjel és nappal nevelnek.

Gyűjtő, 1960

NÉMETH JÁNOS ISTVÁN

A demokrácia tragédiája

A Palócföld újjászületésére

„Antagonizmuson az ember társiatlan társasságát értem, azaz a társadalomba lépésre való hajlandóságot, amely azonban összekapcsolódik az ugyane társadalom szétszakadásával fenyegető általános ellenállással. . .”

„I. Kant, 1784.”

Reneszánsz hangulatú társadalmunkban reményt keltő a demokráciahiívők egysége. Nincs még egy programjelző, mely körül ilyen széles körű egyetértés lenne. Mintha a demokrácia megannyi sátoros ünnep önfeledtségét sugározná egyébként hamuszürke mindennapjainkban. Évszázadok tapasztalata szerint sajnos a demokrácia nem pihentető csomópont a hétköznapok zezugos szövetségében, de a társadalmasuló ember egyedül elviselhető létezőmódja. „Társiatlan társasságunk” feloldhatatlan ellentétét közmegegyezéssé szelídítő katalizátor.

Többszólamúság. Sokáig az európai zene lenyűgöző kiváltságát jelöltük csupán a fogalommal. *A homo sapiens* a nyolcadik század előtt – évezredek sora tovatűnt pedig –, nem talált rá a különböző szólamok együtt-hangzásának módozataira. Ezért is csodálatos az a párhuzam, ahogy az összekapcsolódó szólamok zengése a gótika *szellemiségével* közösen tör új távlatok felé, korábban ismeretlen szerkezetek teremtő fenségű meghódításával. Európa közösségei a társadalomszervezésben is a többszólamúság sokféleségét éltették. E példátlan harmónia politikai partitúrájának címe: demokrácia. Az együttélés új stílusának kiművelője, alkotója az európai „nagy középkor” főszereplője, a termelés szabadságáért, lelkiüdvéért végsőkig küzdeni képes ember volt. Elveszett azonosság-tudatunk bölcsője ez a sokszor megtagadott korszak: a hatalmat megosztó és ellenőrző, a technikát célszerűen és eredményesen fejlesztő, a kultúra sokszínűségét éltető, a kolostorok gregorián fenségétől, a trubadúrok és lovagok szerelmes „hajnalénekeiktől”, a falusi mulatságok népénekeiktől, a városi céhek mesterdalnokaitól és a fogadók harsány diakkántálásaitól zengő európai középkor.

Az új stílus technikája a részleteket finomítja, az eredeti állapotok durva-érdes képződményeit csiszolja, a természetesen kapcsolódó részeket összeilleszti. Nem más ez, mint a folyamatok *elmélyülése*. Itt a részletek méltósága garantálja az egész biztonságát.

A demokrácia normáinak elsajátítása, érdekkölcsönösségen alapuló elfogadása szabadítja föl azt a *különös energiát*, ami a társadalom folyamatos gazdagodásához szükséges. Az energia *forrása* a „társiatlan társasság” kényszere, a *belátáson alapuló egyéni lemondás közösségi többlete*. Az emberi természet eredendő szabadságvágya és a demokratikus gyakorlat praktikuma kerül periodikusan ellentmondásba egymással. Ez az állandósuló feszültség újabb és újabb küzdelemre ösztönzi a cselekedeteiben önmagát felszabadító embert. A demokrácia fegyelme nem fosztja meg őt kivételes teljesítményeitől, de az együttélés érdekében finom mechanizmusaival fokozatosan kiegyenlíti, társadalmisítja a feltűnő eltéréseket. Ezzel újabb kihívás elé állítja a kitörés megszállottjait, hogy az így nyert többlet a történelem elegáns ritmusában a közösségek javára is hasznosuljon. A csillapíthatatlan ellentmondásosság hajtja, serkenti az embert a többre, a másra és az így felszabaduló *humánenergiát* a demokrácia regulációs képesek az egyén és a környezete javára működtetni. A demokrácia „kihozza” belőlünk az intenzívlétezést. Úgy csalja meg emberi természetünket, hogy a társadalmi többlet létrehozásában érdekelték vagyunk.

A demokrácia tragédiája, hogy egyszerre *veszélyeztetett és veszélyeztető* társadalmi képződmény. Minden, ami emberellenes veszélyeztet: a természeti katasztrófáktól a diktatúráig fajuló uralmi viszonyokig. A természeti csapás megteremti a maga önkéntes szükségállapotait. . . A diktatúra valójában csalfa játék a szabadsággal, a demokratikus technikák mellőzésével, tönkretételével. Egy „beavatott kisebbség” viszonylag magas szabadságfokkal él – hiszen a diktátor az abszolút szabad lény –, ám ezt a szabadságot nem az autonómiák szívós munkája, hanem a társadalmi többség korlátlan elnyomása teszi lehetővé. Ezzel a durva módszerrel a diktatúrák elapasztják a társadalom fejlődésének hajtóerejét, a *humánenergiát*. Az emberi lényegét meggyalázó, változatos uralmi módszerekkel szervezett társadalmak ezért előbb pangásra, majd önfelszámolásra ítélték – sajnos napjainkban *egy földmértű közveszély tőbertételével*. A diktatúra a maga torz szabadságkoncentrátumaival teremti meg a *demokrácia illúzióját*. Az itt élő kisemmizett milliók számára a terror elnyomásfokozatai – a reménytelen szerelem kielégületlen vágyaihoz hasonlóan – állandóan hevítik szabadságszcnvedélyüket, éltetik a szabadság romantikus hitét, reményét, szeretetét. . . A tömeges szabadságnélküliség szüli a „nagyobb demokráciát, több szabadságot” és más hasonló jelszavakat. Ez nagyon súlyos társadalmi helyzet. Ha a vonzó jelszóáradat minden átmenet nélkül tömegmozgalommá válik, előbb-utóbb rászakad a pangó, múlt szörnnyű öröksége: a mindennapi életre visszaható érdekelttség kétségbejuttató hiánya, a korábbi erkölcsök, hitek látszatösszetartásának szétporladása. *A teljesítményhiányos demokrácia pedig anarchiát szül*, a monopolizált ap-

parátusok őszinte öröme, a rövid távú rendcsinálás köntösébe bújtatott hatalommentés perverzítésát igazolva. Ördögi ciklus ez a diktatúrából diktatúrába vezető út.

A *kultúra* a veszélyeztetett demokrácia védekezése. A diktatúrákban megázott demokratikus szándék egyedüli alternatívája a kultúra viszonylagosan védett birodalmában van. Az ember lényegét, teremtő küldetését a művészet és gondolkodás értékbástyákkal védett rezervátumaiba menekíti. Innen a mindennapoktól elidegenedett értékközpontú kulturális gondolkodásunk, ez a helyzet magyarázza a kultúra és a szabadság fogalmainak rokonértelműségét, különösen századunk német és orosz befolyási övezeteiben. Itt a kultúra túlburjánzása a cselekvési szabadságában korlátozott ember humánenergiáinak kivételes koncentrátuma.

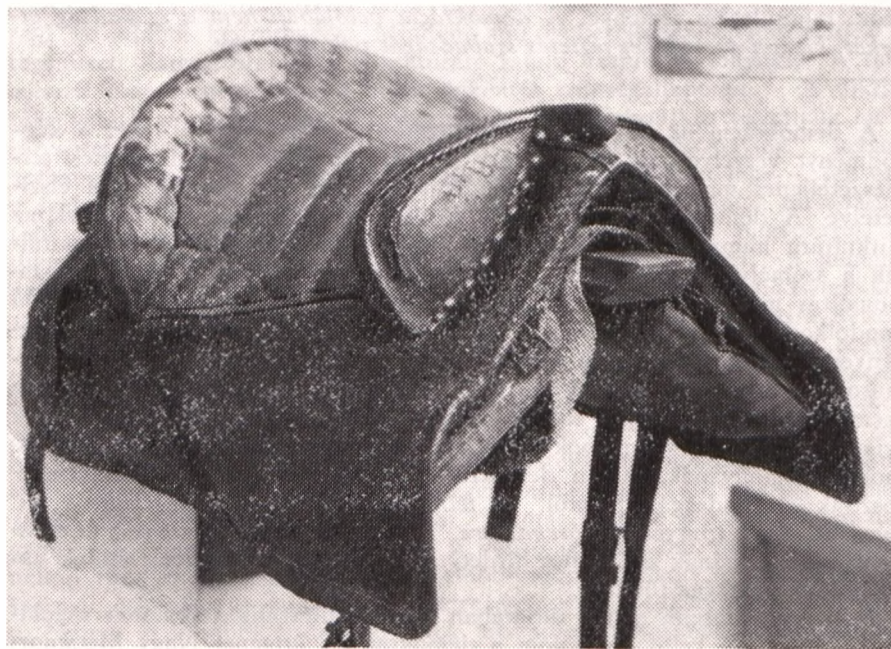
A demokrácia szabadságáldozat. Minden egyedi szabadságtörekvés ki egyenlítője, zablá és nem ostor. A demokrácia önkéntes lemondás a személyiség teljességéről – a személyiség jogaiért cserébe. Kiegyezés az életvezetek birtoklásában. A szabadságra képes ember háziasítása. A diktatúrák széthullásával szertefoszlik a demokrácia-szabadság illúziója is. Örök kérdés, hogy a hajdan volt elnyomottak vajon képesek-e az önkorlátozásra, a társadalom működéséhez szükséges szabadságáldozatra? Lesz-e önbizalmuk a szabadságópium sokszor öröknek hitt mámorából a valóság kijózanító fölismeréseinek elviselésére? Annak bevallására, hogy a *szabadság* az emberi teljesség létállapotának metaforája, ezért a társadalmi ember számára nem több mint erkölcsi alap, az évtizedekre tördelt életutak örök, teljesületlen reménye. *A demokrácia valójában nem a szabadság érdekét, hanem az érdekegyeztetés szabadságát valósítja meg.*

A demokrácia az értékközpontú magaskultúra leleplezője. Azt a képződményt veszélyezteti, amit önnön védekező mechanizmusai emeltek természetellenes magasságokba, a mindennapi életet élő társadalomtól elszigetelve. A demokratikus viszonyok között szükségszerűen lepusztulnak az elitkultúra humánumentő végvárai. Ezek a körülmények nem honorálják a személyiségek tökéletességét, sőt egyenesen tehértétel lehet az irracionális minden megnyilvánulása, akár műalkotásokban, akár az öncélú gondolkodásban. A pragmatikus értékviszonyok a kultúra látványos elszegényedésének kedveznek, a tömegtermelés és -fogyasztás piaci mechanizmusok diktálta hisztériáinak: míg a folyamattal párhuzamosan a kultúra szentsége a mindennapok rutinja lesz, az ember háziasításának megannyi szimbóluma. A mindennapok kulturálatlansága ezért biztos jelzője a demokrácia hiányának, míg a demokratikus körülmények a kultúrát megfosztják „szabadságálsruhájától” és *felmutatják azt, ami valójában: a hivmanizált életviszonyok jelzőrendszere.* Ez az átváltozás a valóság hétköznapi gazdagságának győzelmét hirdeti a lassan kihúnyó gazdag álmok valóságos szegénysége fölött.

Mit választhatnak ennek tudatában a zárt kulturális alakulatok regulárisai? Maradt-e kellő önbizalom a demokratikus átmenet Nagy Metamorfózisához? Az apparátizmus elleni küzdelem hagyott vajon elég tartalékot

a hajdani küzdőkben? Mi lesz belőlük, ha nem a gondolatrendőrség akadályain kell átlendülni egy-egy jó közléssel, egy-egy rokonszenves szerző „becsempészésével”, egy reményt adó „jelbeszéd” vállalásával, de a piac nyüzsgő bugyraiban kell megmérkőzni önmaguk meghasonlásával, és a közönség tájékozódási zavaraival? Jaj az őrzőknek, hiszen a kultúra a remélt közeljövőben nem a „délben is átható sötétségű” tartományok világitótornya lesz, de a megkésett szabadverseny nyers marakodásának talán első áldozata. Jaj mindazoknak, akik a „déli sötétségben” nem tudták elhittetni, nem merték kockázat árán is vállalni demokrata lényegüket. Akik megtörttek a belső és külső cenzorok szögesdrótakadályain, alig jutva el a szabadságremélő, olvasók mára piacképes táborához egy „botrányos mondat”, vagy hatalmi horkanást kiváltó tétova figyelmeztetés erejéig. Az ettől kovácsolódó romantikus demokráciahit olvasói szolidaritásának hiányában sincs más lehetőség, mint az illúzó nélküli demokratikus jövőé, az oda vezető út – a „köztes idő” – példátlan erőfeszítésével. Ez a „köztes idő” számunkra ajándék. Megmérjük, és szabadok leszünk. Az apparátizmus dzsungelharcát túlélve, és demokratikus verseny végítélete előtt *köztes időben* kegyelmi állapotba kerülünk. Jelet választhatunk, *jegyeket* küzdhetünk vállalkozásunkra, a piaci harsányságon túlmutató sajátosságot. Európaiként lehetünk többszólamúak, minőség-óhajtásunk képességével gyakorolhatunk önmérsékletet, regionális örökségünk tisztaságával lehetünk egyetemessék. A demokrácia tragédiája így megváltója lesz az alkotás legdrágább humánenergiájának, a pusztulás terhével kiküzdött megmaradásnak.

Leszámolás az alattvalói léttel

„A nyitott rendszer irányt szab az embernek, hogy emberiesen cselekedhessek; a zárt rendszer ellenben az utasításával, még ha etikai színezetűek is, nem képes túljutni bizonyos játékszabályokon, az emberélet általa átfogott részeit tehát játékká változtatja, amely mint olyan nem mérhető többé etikai mércével.”

(H. Broch)

Az átláthatatlan függőségek világában élve a kényszerek is másként hatnak. Mindaz, amit alattvalóként átélhetünk, csak ama szükségszerűség jegyében gondolható el, mely az alternatív választásokat kizárja magából. Valamiféle rendkívüli sors áldozatai lennénk? Egyáltalán végzetszerűnek tekinthető az az állapot, mely minduntalan a materiális, a szociális és a kulturális kényszereket, illetve hiányokat termeli újra? Ideológiák persze születhetnek ennek magyarázatára, s az alávetettség egy magasabb cél oldalán akár értékként is feltűnhet. De *ha a hirdetett célok sorra kudarcot vallanak, ki hiszi el, hogy ezekért érdemes élni?* Múltba merülve a dilemma korántsem oldható fel, hiszen emberi sorsok váltak áldozatául az utópisztikus bizakodásoknak, félmeggyőződésekből táplálkozva, vagy akár eszmei elkötelezettségből. Ám adhat-e a félmeggyőződés biztos életstratégiát? Napjaink eseményei újra meg újra kételkedésre késztetnek. Ha úgy vélnénk, hogy bármiféle meggyőződéshez olyan gondolkodás és magatartás szükségeltetik, mely teljesen bizonyosnak tudja magát a dolgában, erre nem sok példa akad. Mert akik hosszú ideig meggyőződéssel vallottak társadalom- vagy kultúraformáló elveket, azok is előbb-utóbb megrendültek. *Az események átmentek felettük, s maguk is a kényszerek csapdájába kerültek.* Csak felülről táplált mítosz volt az, hogy létezik olyan megfelelőbbhezvetetlen meggyőződés, mely egyszerűen a másfajta választás hiányából jön létre. Az erőszak fenyegetett lehetőségét is hordozó ideológiai manipulálás alapján alakult ez ki. Napjaink demokratizálódó gyakorlatában is számos bizonyítékot találhatunk ehhez.

A félmeggyőződések utólagos virágzását láthatjuk azokban az elképzelésekben is, melyek az elmúlt időszak – de utóbb is kísértő – *rendképzetekből* táplálkoznak. Amikor látszólag minden „egyértelmű” volt. A vezetők vezettek, a dolgozók dolgoztak. Nem volt (lehetett) más alternatíva. Ha megkérdezte bárki is, valóban vezetnek a vezetők – azonnal megkaphatta az ellenzékiség bélyegét. Mint amiképp az is nyilvánvaló, hogy a közösségmentes, konvencióktól rendezett világban, amelyben az állam, a jog, a politika stb. elvesztették etikai érvényességüket, nincs olyan „természe-

tes” szabályozóerő, amely az egyéneket az erkölcsi értékek megvalósítására ösztönözné. Ennek azonban számos következménye van. Legfőképpen az, hogy az egyén teljességgel magára van utalva; sem olyan szokások, sem olyan normák, sem olyan tekintélyek nincsenek, melyek az erkölcsi értékek irányában orientálnák. Így az uralkodó kötelekek hatalmából végképp nehéz kitörni. S ha ez igaz, azonnal felmerül a kérdés: *mi segítette elő az alattvalói rend felbomlását?* A köznapi szemléletmód nem kevésbé különös megváltozása, mely többé nem hisz a képzelgésekben? Vagy az a *politikai-társadalmi és morális válság*, mely kételyeket, bizonytalanságokat szül? A dolog eldönthetetlennek látszik, ha csupán a változó emberi magatartásokból indulunk ki. Már csak azért is, mert az újratermelődő szorongások nem csupán a létviszonyok megváltozásából erednek. Ameddig egy közösséghez, egy rendhez való tartozás az ember személyes minősége is, az egyének önmagukkal kapcsolatos belső reflexiói, érzelmei, gondolatai a személyes minőség szintjét nem haladhatják meg. Az egyén társadalmi helyzetének „belső világában” is rabja marad, így eleve megadott személyes minőségének határait aligha lépheti túl. S ennek következtében az érzésekben, gondolatokban végigélt önelképzeléseit sem tudja tetteiben realizálni.

Az emberi univerzalitás belső készségrendszerben is differenciált kifejlődéséhez egyelőre nincsenek még világos társadalmi-kulturális „erővonalak” sem, jóllehet ez az állapot – paradox módon – épp *az önálló állampolgári akarat* megjelenésének kedvez, mely más és más formában artikulálódik. A mindmáig alattvalói létben élők még csak indultot megnyilatkozásokra képesek. Az indulatkifejezések persze másokban is ugyanilyen indulatok kiváltására alkalmasak. A figyelmeztető kiáltások a szegénység és a kulturális megfosztottság elviselhetetlenségét is kifejezésre juttatják, de éppígy a rossz társadalmi közérzetet. Ehhez alkalmasint hozzátehetnénk: a fent lévők elsősorban ezekre érzékenyek. *Az elégedetlenség szemmel láthatóan balmozódik, s közvetlenül is táplálja a bizalmi válságot.* Az indulat átragad. A deprivalódott csoportok vagy bűnbakot keresnek, vagy – ritkább esetben – az igazi kiváltó okokat. Tapasztalhatjuk ezt számtalan fokozatban; a megélhetés kényszerűségében vergődők magatartásától egészen a fejlett kritikai attitűddel rendelkezőkig. Elérkezünk oda, hogy az indulatok akkumulációja veszélyezteti a társadalmi rendet. Nem politikai értelemben. Ehhez ugyanis végigvihető alternatívákra lenne szükség, s még inkább végigjárható utakra. Miután azonban az utóbbiak akkor nyílnak meg, ha a materiális, kulturális és ideológiai kényszerek fogságából kiszabadulunk, minduntalan fennáll az a veszély, hogy „rögeszmésen” keressük azokat az esélyeket, melyek az adott társadalmi állapot méhéből még hiányoznak.

Amit a változtatás kényszerének hiszünk, könnyen megjelenhet a materiális, kulturális kényszerek szublimációjaként, vagy a tőlük való időleges felszabadulásként. De ugyanígy a valódi emancipáció hiányaként is. *Csak hogy az igazi felszabadulást a valóságos egyéni önépítkezések és közösségi szerveződések teszik lehetővé.* Ha a külső világban végzett tárgyi tevékenységek nem lesznek többé elidegenedettek, ha tehát a világ maga nem lesz *külső* az emberhez képest, s ha például az öncélként végzett munkát kizárólag szellemi szempontok, a humanisztikus fejlődés eszméi irányítják, akkor ezeknek az eszméknek szervező és irányító módon bele kell nyúlniuk az élet, a magatartás legitimebb szféráiba is. De morális

reformra is szükség van ahhoz, hogy a kényszerek fogságából kitörjünk. A visszahúzó-korlátozó hatalmi viszonyokat ugyanis csak az alattvalói létet meghaladva lehet felszámolni. Ha az emberi gondolkodás- és érzésvilág azonos értelemben változik meg, annak a feltételnek is teljesülnie kell, hogy az új moralitás a gyakorlatban felépíthető. Az önfelismerés erje nyilatkozik meg abban, hogy az egyének *politikailag* is másként választhatnak. Nem annak alapján, ami adva van, hanem ami lehetségesnek látszik. Konkrétabban fogalmazva: a pártszerveződések – jóllehet elsősorban a politikai viszonyok síkján – az autonóm állampolgári akarat kiteljesítésének kedveznek.

Ebből persze nem következik az, hogy a politikai önállóság elérése kikényszerítené a kulturális autonómiát, azaz az egyik cselekvés automatikusan maga után vonná a másikat. Ellenkezőleg, csupán azt mondhatjuk: mintha felébredt volna az alattvalóvá lefokozott emberi szellem, s ennek magasabb fokozatainak következne az a válasz, mely a visszahúzó valóság meghaladására sarkall. A társadalom minden moccanása valami új, az autonómia irányába elmozduló cselekvés felfedezéseként tűnik fel. S ennek során az önállóságra törekvő akaratok egymást erősítik. Ezért látszik úgy, akárha véget nem érő kísérletezés lenne minden olyan emberi törekvés, mely nem tud és nem akar a kényszerek fogságában élni. Emlékeztünk rá, akárcsak néhány évvel ezelőtt is éppen *az önálló állampolgári akaratok megjelenése volt a hatalom számára a legnagyobb kihívás*. A legkülönbözőbb módon akadályozták, hogy a civil társadalom – közel négy évtizedes ájultságából – életre keljen. Az önerejűséget teljességgel háttérbe szorította az államérdék. Ám az önerejűsége töre akarat elé csak rövid ideig lehet gátakat emelni. Mert az egyének még a totalitárius kultúrában sem éltek úgy, hogy például az intimszférát államosítani lehetett volna. És most, amikor újra kézbe vehetjük sorsunk irányítását, az ön-építkezés elsősorban a citoyen léthez kapcsolódik. S ez a citoyen lét eleve *értékpluralista*, vagyis nem ismer el néhány szűk körű magatartást és erényt, amelyek alapvetőek, vagy éppen kizárólagosak lennének.

Még akkor is, ha éppen a magánéletben érezzük leginkább a materiális kényszerek és hiányok visszahúzó erejét. Kiszolgáltatva a viszonyoknak. De már azzal is elégedettek lehetünk, ha felismerjük, hogy nem tehetnek velünk semmit, amit igazán nem akarunk. Valahányszor egy emberi intézmény szemünk láttára és tisztán individuálisnak tűnő szenvedélyek és cselekvések hatására szétesik, vagy kivívja élethez való jogát, újból átéljük annak felszabadító élményét, hogy az ember maga formálja intézményeit, függetlenül attól, milyenné válnak saját kezén ezek az intézmények. Célja van annak, amire szerveződhetünk. És a „vállalkozókedv” ad erőt. Elszegényedtünk, de ebből a szegénységből nem a javak felhalmozása jelent kitérőt, hanem viszonyaink gazdagítása. Mert az egyén gazdagsága viszonyainak gazdagságában rejlik. Még ha viszonyaink újraszervezéséhez fásultak is lettünk, pillanatról pillanatra érezni lehet e kényszer elől való kitérés lehetetlenségét. S ha teljességgel nem is figyelünk azokra a lehetőségekre, melyek sorsunkat befolyásolják, előlük mégsem lehet kitérni. Érti ezt az is, aki még mindig alattvalóként él, s az is, aki leszámolt vele. Egyelőre gondolatilag legalábbis. Korunk morális megfosztottsága, a megnyomorító egyenlőtlenségek ellenére egyre inkább érlelődik a változtatás szükséglete. Az emberi élet fokozáslehetőségéé és következetességéé is. A valóság birtokba vételéhez tartozik mindez.

Jelenlegi helyzetünkben mindazonáltal az a különös, hogy az *újrakezdés* esélyét és reményét hosszú ideig mozdulatlan állóvízvalóságunk termelte ki. Újra csak paradox módon: a társadalmi mozdulatlanság indította el a mozgást. Azt is mondhatnánk: a talpra álló társadalom kísérletéről van szó, mely – többek között – a viszszairettentő beszűkülés és peremre sodródás veszélyének felismerésén is alapul. Társadalmi és egyéni értelemben egyaránt. Az élet apró kihívásai változtatják meg az ember magatartását. Még a felgyorsult és ellenőrizhetetlen események közepette is. A már említett rendképzetek összcsohlása ezt erősíti meg. Az új moralitás középpontjában is olyasvalami áll, amit az újrakezdés szükségletének nevezhetünk. S ebben az is közrejátszik, hogy a *különböző intézmények, szervezetek annyira kiüresedtek, hogy a bennünk szereplő, a hozzájuk kötődő egyének egyáltalán nem érzik magukénak*. Ha a legközvetlenebb szükségletek és kielégítésük – mind gyérülöbben – funkcionálisnak is tekinthetők, de egyre inkább csupán a pénz közvetítése révén. Annál nyomatékosabb értékakcentusa van viszont napjainkban az egyéni és közösségi önszerveződéseknek. Noha hétköznapi életünkben nem mindig ezt szem előtt tartva cselekszünk, hanem szükségszerűségből, ok és okozat összefonódásából. Miután az *államosított* társadalom (belcélrtve a kultúrát, a szociális viszonyokat) fokozatosan hullik szét s ezzel egyidejűleg azok az instanciák, melyek szabályoztak és ellenőriztek, a magukra maradt egyének és közösségek új utakat keresnek. A szándék és akarat új területei nyílnak meg.

Ha azt mondom, a politikai állam hatalma kezd végérvényesen elsorvadni, természetesen túlzok. De túlozni kell, ha egyre inkább nyilvánvaló, hogy ez termelte ki a felsorolt kényszerek csapdjáját. *A felismerés fontosságáról is szó van!* Egyik napról a másikra ugyan nem lehet átugrani egyik társadalmi valóságból a másikba. Ugyanolyan fokozatiságra van szükség, mint ahogyan az egyének életében. Mindenekelőtt az egyéni értékszemléletnek és életstratégiának kell változnia. Az utóbbi hónapok eseményei azt a fordulatot készítik elő. Minél inkább kiteljesedik ösztársadalmi méretekben az a szemlélet, hogy nem lehetünk többé alattvalók, annál rövidebb lesz az átmenet ideje. Az új moralitás kifejlődéséé is, mely nyilvánvalóan nem választható el bizonyos egészen sajátos társadalmi körülményektől. Hogy mi is a kettő közti mélyebb viszony, mely társadalmi szituációk erősítik az új moralitást, előre nem láthatjuk. S bár azt hihetnénk, *az alattvalói léttel való leszámolás csakis az individualizmusnak, a privatizációnak kedvez*. De ez téves felvetés. Viszonyaink birtokba vétele nem előzheti meg saját személvtségünk birtokba vételét. Önépítkezés nélkül nincs társadalmi újraépítkezés. Szubjektívek persze olyan kérdésekben lehetünk, amelyekben ma így, holnap úgy gondolkodunk; vagy azért, mert nem tudunk eleget, vagy mert a tárgy maga az érzés önkényétől függ. Ám ez a szubjektivitás mégsem olyan erős, hogy ne lehessen szövetségre lépni egymással a mindenkire egyaránt kényszerként nehezédő viszonyok meghaladásáért.

Mert a szövetkezés alapja nem valamely diktált felismerés előzetes vagy mellékes következménye: azaz olyan következmény, mely szerencsésebb alkalommal igazságáé emelkedhet, és ugyanígy tévesnek is bizonyulhat. Személyes érzékenységből lehetünk *kívülmaradók, kivonulók vagy megbasonlók*. Csakhogy ezek is – ingatag bizonytalan tartalmukkal – előfokozatai az autonóm életnek. Valójában az egyre inkább önállósodó állam-

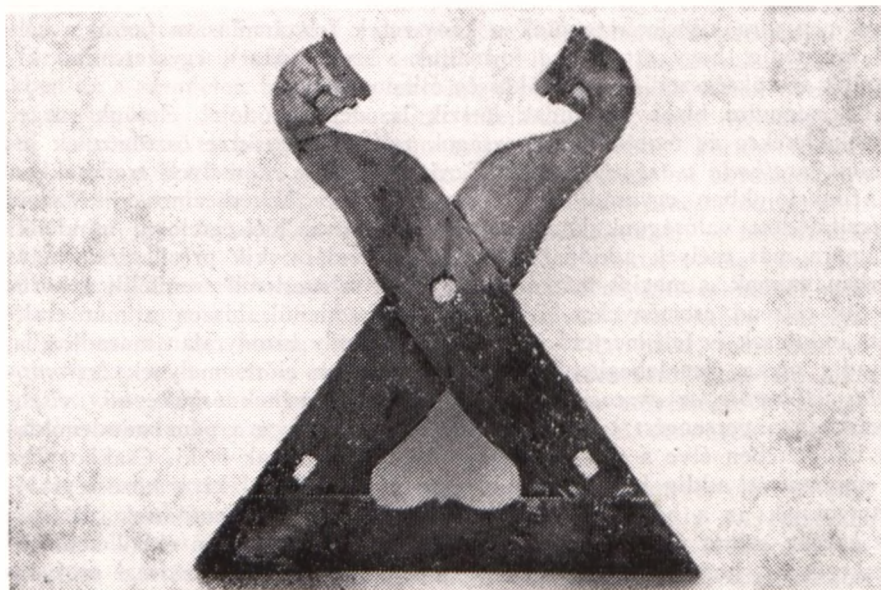
polgári akaratoknak az a jelentőségük, hogy utalnak rá: milyenek kell lennünk? Egyszerű lenne, ha azt mondhatnánk: már mindenki felismerte a „milyenek kell lennünk?” kényszerítő imperativusát. Ám ez semmiképp sem lenne igaz. Mert például az erkölcsi élet formálódó viszonyai nem érték el olyan általános szabályok, kötelességek és törvények formáját, amelyek magukban is érvényesek, s amelyeknek van erejük arra, hogy az egyéni akarral szemben is megmaradjanak. S joggal állíthatnánk azt is, hogy jelentős társadalmi csoportok számára csaknem teljességgel közömbös, mi történik; minden a privatizált életszemlélet, a nyers individualizmusra alapuló hasznossági felfogás középpontján halad át. Vagy onnan sugárzik ki. Így az a különös érzés fogalmazódhat meg, hogy minden amit teszünk vagy tehetünk, újra és újra megtörik a kényszerek falán. Csahogy a kényszerek csapdája feloldható.

Már J. G. Herder felismerte, hogy a „humánus ember objektuma, törekvéseinek és cselekvéseinek célja mindaz, ami nemünk jellegét alkotja, ami hozzájárul e jelleg maximális kiműveléséhez és tökéletesítéséhez. Nemünknek nincs más esélye, mint hogy maga alakítsa önmagát azzá, amivé lehet és lennie kell, tehát egyetlen tagja nem vonhatja ki magát a kötelesség alól”. A társadalmi állapot, amelyben élünk, magában hordja azt a felszólítást, amivé lennünk kellene. A „kötelességteljesítő” alattvalói magatartástól eljutva az autonóm emberi létig. S újra csak Herdert idézve: „amivé pedig lennünk kell, azzá csak önmagunk és mások által lehetünk, őket szolgálva és belőlük merítve; ennél fogva a mi humanitásunk szükségképpen egysül a többiekével, és egész életünk e humanitás iskolájává, gyakorlóterepévé lesz”. (J. G. Herder: Esszék az emberiség történetének filozófiájából. Bp. 1978. Gondolat K., 480. o.) A kényszerek fogságából kiszabadulva idáig juthatunk el; ahhoz a gyakorlóterephez: mely a társadalmi önszerveződések megannyi formájának esélyt ad, s ugyanígy a személyiség birtokba vételéhez és a társadalmi újraépítkezéshez. Miközben újra meg újra kísérletet teszünk a kényszerek felszámolására (azzal a céllal mégpedig, hogy értelmessé formáljuk viszonyainkat), egyszersmind kilépünk a szükségszerűség és szűkösség állapotából.

Bármennyire bizonyítatlannak látszik is, depriválódott életünk sürget cselekedetekre és ösztökél új igazságok felé. Éppígy erre ösztönöznek jelenünk *uralkodó válságtünetét kifejező devienciák* is, melyek eredetükben és funkciójukban egyaránt a zsákutcás fejlődés következményei. Vagyis szétzilálódott valóságunk kényszerít változtatásra. Kétségtelenül mindenki számára más esélyek adódnak. Más azok számára, kik privilegizált helyzetben vannak, s megint más azoknak, akik tehetetlenül szemlélik a körülöttük történő eseményeket. Ideig-óráig tehetetlenül, hiszen a már említett indulatok is felismertető erejűek. És bármily bizonytalan maradjon is, mindig olyan élet lebeghet célként bárki szeme előtt, melynek *legfontosabb jellemzője az emancipáltság*. Még ha az egyének érintkezési viszonyaikban a versengést termelik is szüntelenül újjá, s a pénz mindenoldali bővületében élve a rideg haszonelvűségből indulnak is ki. Csakhogy ez a magatartás addig lehet domináns, amíg nem alakul ki a közösségi viszonyoknak az a hálózata, amelynek életfolyamatai organikusak, átjárják az egyént, szinte vérkeringésébe viszik bele normáikat. Ám ebből nem következik az, hogy eleve adótnak kellene felfognunk a közösségi szükség-

leteket, hiszen azok a szociális-kulturális viszonyok változása révén formálódnak. Éppen ezért sohasem nyugodhatunk bele azokba az állapotokba, melyek merő passzivitásra kárhozzatnak.

Dehát elképzelhető-e az, hogy az újrakezdés ne pusztán remény maradjon? A remény válik valósággá a szabadság és humanitás gyakorlóterepeinek szaporodásával. A materiális, szociális és kulturális kényszerek, illetve hiányok fokozatos felszámolása így készíti elő az erkölcsi reformot. Mert – ahogyan *Jászi Oszkár* írja – ha korok és társadalmak tetemes mértékben el is tértek az erkölcsi öntudattal összefüggő követelményektől, „ez nem azt jelenti, hogy ezek a szabályok abszolút érvényüket elveszítették, hanem csak azt, hogy gazdasági kényszerűség, politikai erőszak, erkölcsi korrupció és szellemi elbutítás következtében az emberek letértek az erkölcsi öntudatuk által diktált útról, dacára annak, hogy az erkölcsi törvény legfőbb rendelkezéseit – bár szűkebb körben – többé-kevésbé tisztán látták. És egészen úgy, miként ideig-óráig lehet „építeni” a mechanikai törvények múltó megsértésével is, lehet „gyógyítani” az organizmus alapvető törvényszerűségeinek figyelembe nem vételével, lehet földet művelni az agrárkémia összefüggéseinek félremagyarázásával; de mindez nem jelenti, hogy ez az építés, ez a gyógykezelés, ez a földművelés a helyes építés, a helyes gyógykezelés és a helyes földművelés, sem azt, hogy ezek a múltó és tökéletlen kísérletezések most már megszüntették a mechanika, a kémia és a biológia törvényeit, azonképpen az emberek közötti helyes viszonylatokat szabályozó erkölcsi törvények negligálása korántsem jelenti, hogy ilyen törvények nem léteznek, vagy hogy az ellenükre kieroszakolt társadalmi együttműködés helyes vagy fejlődőképes lehetne”. (*Jászi Oszkár: Marxizmus vagy liberális szocializmus. Magyar Füzetek, 1983. 6. k. 104. o.*) Ha némi késéssel is az utóbbi felismeréshez mind többen jutunk el.

A vállalati válság

A magyar vállalatok gazdasági feltételrendszere visszavonhatatlanul szigorodik. A vállalatok ténylegesen érvényesülő jövedelmezősége egyre inkább szorossá válik az eredeti jövedelmezőségükkel, azaz egyre kevésbé lehet számítani a hiányokkal küszködő központi költségvetés „jótékonykodó”, megsegítő akcióira. Az állami vállalatok jövedelmének olyan irányú központi újraelosztása, ahol a veszteséges vállalatokat lényegében a sikeres vállalatok jövedelméből tartják el, egyre inkább az elmúlt időszak gazdaságpolitikai gyakorlatának jellemző emlékeként fog csak élni. Az állami központosított újraelosztás ezzel a módszerrel ugyanis hosszú ideig garantálta, hogy jóformán az összes vállalat a „vesztésmentes” működés illúzióját kelthesse.

A magyar népgazdaság jelenlegi helyzetében, amikor a vállalatok állami költségvetésből történő támogatása jelentősen csökken, a vállalati problémák tömegesen kerülnek felszínre. A vállalatok nagy számban kerülnek nehéz gazdasági helyzetbe a piachoz való igazodás elmulasztása, a termékszerkezet-váltás halogatása és más problémák miatt. Ma a magyar vállalatok számára nemcsak a megváltozott világgazdasági környezet jelent „adaptációs kihívást”, hanem a közvetlen közgazdasági környezet instabilitása, gyors változása is. Az állandó adaptáció vezérlésére képes belső vállalati feltételek hiánya szinte törvényszerűen vezet a vállalati válsághoz.

A vállalati válság folyamata. A vállalati kudarc körülményeit vizsgáló kutatásunk alapján leszögezhető, hogy a gazdaságilag nehéz helyzetbe kerülés fő oka *a vezetésben keresendő; ezen belül is alapvetően az első számú vezetőkben.*

Mindez annak ellenére érvényes, hogy *a vállalatokra ható külső tényezők* (a szabályozók gyakori változásai; az anyaghiány, főleg az importanyagok hiánya a „menet közben”, akár utólagosan is megváltozott hiteltörlesztési feltételek, a KGST-együtműködés problémái, a vállalatok esetenkénti egyoldalú függősége az irányító szervektől, az iparban nem eléggé átgondoltan végrehajtott decentralizálások, az irányító szervek szükséges beavatkozásának hiánya, vagy az esetleges válság csupán felületi rendezése, valamint az első számú vezető kiválasztásának és ellenőrzésének hiányosságai) *ugyancsak igen jelentős szerepet kaptak abban, hogy nehez helyzetbe kerültek.* Az összes többi tényező részben ennek következményeként alakult, másrészt összefüggésbe hozható a vezetési hiányosságokkal.

A tapasztalatok azt bizonyították, hogy a gazdasági vezetés a vizsgált vállalatoknál koncepciótlan, kis hatásfokkal működő, az első számú vezető pedig autoriter, azaz olyan volt, aki vezetőtársai részéről semmiféle szakmai kontrollt nem igényelt, vagy éppen ellenkezőleg túlzottan határozatlan volt.

A szakmai hozzá nem értés, további szakmai gondokat okozott. Nem a felsőfokú végzettség hiánya jelentett problémát, hiszen az , mindenhol megvolt, hanem részben az adott szakma volt idegen az adott vezetők számára, másrészt pedig az irányítási feladat haladta meg a képességeiket. Most is bebizonyosodott, hogy a kialakult és hagyományos felfogással szemben a vezető szakmai felkészültsége és adott szakmai végzettsége nem hozható egyértelműen párhuzamba.

A felkészületlenség, a szakmai hozzáértés hiányosságai igen könnyen irracionális, megalapozatlan elképzelésekhez vezethetnek. Jellemző módon a vállalatok többségénél az alacsony szintű vezetés több esetben párosult irracionális, megalapozatlan, megalomániás tervek kialakításával; s éppen ezek végrehajtására való kísérlet lett az egyik okozója a vállalat bukásának.

A legfelső vezető személyisége tehát rányomta bélyegét a „vezérkar” egészének tevékenységére. A vezetés vagy széthúzó emberekből állt, vagy „Bólogató Jánosokból”.

Az első számú vezető személyisége kihatott a vezetés egységére is; a csődbe jutott vállalatoknál a vezetés egysége sehol sem alakult ki, a vezetés megosztott volt. A vezetés egysége tágabb értelemben is hiányzott. A párt és szakszervezet nem kapott megfelelő szerepet a döntések kialakításában. Ez kihatott a munkahelyi nyilvánosság alakulására is.

A vezetés horizontális irányú (párt, szakszervezet, KISZ) kapcsolódásainak zavarai mellett azzal egyenrangú a vertikális (felső, közép-, alsó vezetői szint) kapcsolati problémaegyüttes. Markánsan kimutatható volt a közép- és felső vezetés egységének megbomlása is. Érdemes még megemlíteni egy, a vezetés hatékonyságára kiható tényezőt, az életkort, pontosabban: a vezetés korösszetételét.

Több, korábban a vállalatot „a víz fölött tartó” vezető csaknem egyszerre történő nyugdíjba vonulás is hozzájárulhat a nehéz helyzet kialakulásához.

E vállalatok nem rendelkeztek a vállalat egészét átfogó stratégiai elképzelésekkel, hiányzott a nagyobb távlatokban való gondolkodás, célkitűzés igénye és készsége. Ebből adódóan hiányzott az elképzelés a piachoz igazodásról, a műszaki fejlesztésről, a beruházásokról stb.

A vizsgált vállalatok mindegyikére az volt a jellemző, hogy a piaci impulzusokat, jelzéseket egyszerűen figyelmen kívül hagyták. Ez a vállalatok többségénél azzal párosult, hogy nem rendelkeztek megalapozott piaci ismeretekkel; piackutatást egyáltalán nem folytattak, ha volt is ilyen részleg, az formálisan, nem hatékonyan működött, a tartós piaci tendenciákról nem voltak ismereteik. Másrészt a termelés az esetek többségében szinte önmagáért, s nem a piac igényei által meghatározottan folyt. Érvényesült az a magyar vállalatokra még mindig erősen jellemző tendencia, hogy azt termelik, amit tudnak és nem azt, amit a piac megkíván. Ez egyfajta egyoldalú műszaki szemlélet is, amelyet a gazdálkodási, piacorientált szemlélet sajnos még nem váltott fel. A műszaki szemlélet túlsúlya ellenére a műszaki fejlesztés a vállalatoknál vagy nem volt megfelelő, vagy teljesen hiányzott. A műszaki fejlesztési stratégia hiánya a beruházáspolitikai hiánnyal párosult. A beruházásokat elhanyagolták. Részben ad hoc jellegűek voltak, részben pedig egyes jelentős beruházások nem a piac reális igényeinek figyelembevételével történtek. Az elbibáztott beruházások igen jelentős szerepet játszottak a vállalatok „leülésében”. Bár az igazsághoz tar-

tozik, hogy a beruházások elhibázott volta (főleg a nagyberuházásoknál) nem egyedül a vállalatok hibájául róható fel.

A műszaki szemlélet túlsúlyából – amelyhez nem párosult magas színvonalú műszaki tevékenység – egyértelműen következett a *gazdasági szemlélet hiánya*. A nehéz gazdasági helyzetbe került vállalatok egyike sem gazdálkodott a szó valódi értelmében.

Mindez nem azt jelentette, hogy nem volt a vállalatoknál főkönyvelő. Sőt: volt olyan eset, ahol a könyvelés nagyon is pontos volt. Viszont több esetben találtak mérlegmanipulációkkal, amelyekkel a kudarcot próbálták eltakarni.

A gazdálkodás hiányaként értékelhető, hogy e vállalatoknál *nem végeztek gazdaságossági számításokat*, több helyen hiányoztak az elemi kalkuláció jegyei is. Hiányzott a közgazdasági elemző munka. Ebből adódott, hogy a tevékenységek egy része veszteséges lehetett anélkül, hogy arról konkrét ismeretük lett volna. Általában: ezeknél a vállalatoknál nem kapott megfelelő szerepet a gazdálkodási szemlélet – mi mibe kerül, mit érdemes csinálni, mit nem, és meddig.

A gazdálkodás elhanyagolására utalt több helyen a fel nem osztott költségek magas aránya is. A hiányosságokra utal továbbá a *veszteségforrások feltárásának elmulasztása*. A veszteségek ismeretében hozott döntések viszont egyértelműen vezetési hibáknak minősíthetők.

A gazdálkodás lehetetlenülését a gazdasági információs rendszer gyengeségei nagyban elősegítették. A vállalatok többségénél hiányzott egy olyan, szisztematikusan felépített információs rendszer, amelynek segítségével ki lehetett volna mutatni, hogy egy termék pontosan mennyibe kerül és miért kerül pont annyiba. A közgazdasági információs rendszer hiánya miatt természetesen a *veszteségforrások feltárása nem valósulhatott meg*. E vállalatok többségének szervezett-irányítási rendszerét a *túlzott centralizálás* jellemezte.

Ugyanígy a vállalatok többségénél jellemző volt a termelőegységek önállótlanúsága.

A centralizált és önállóan szervezettek *túlságosan nagy mélységi tagoltsággal rendelkeztek*; az irányítási lánc feleslegesen hosszú volt, ami már eleve rugalmatlanságot „kölcsonzött” ezeknek a szervezeteknek. A túlzott mélységi tagoltság a *túl nagy szélességi tagoltsággal* párosult; a legfelső szintű vezetőhöz közvetlenül tartozó vezetők túl sokan voltak.

Hozzá kell tennünk, hogy a vállalatoknál a *személyzeti tevékenység* szinte kivétel nélkül formálisan, kis hatékonysággal működött. A kibontakozás során az új vezetés alig tudott támaszkodni a személyzeti tevékenységre; a hagyományos személyzeti kádermunka csődöt mondott. A *munkaerő-összetétel* terén általános tapasztalat a fizikai létszámon belüli magas improduktív arány. A létszám *minőségénél* alapvető gond: a kvalifikált szakemberek számának, illetve létszámarányának kedvezőtlen alakulása. A helyzetet tovább rontotta, amikor válságba kerültek, hiszen ekkor elsősorban a jobb szakemberek mentek el. Ez főleg a kisebb cégeket sújtotta katasztrofálisan.

Az *érdekeltségi rendszer* nem, illetve kis hatásfokkal működött valamennyi vállalatnál úgy a vezetők, mint a dolgozók körében. Szélsőséges esettel talákoztunk ott, ahol a vezetők sem jutalmat, sem feladatokhoz kötött prémiumot nem kaptak. A nehéz helyzetbe jutott vállalatoknál természetesen a bérfejlesztési lehetőségek korlátozottak voltak, melyben egy-

részt gazdasági helyzetük játszott szerepet, másrészt a még meglévő lehetőségekkel sem éltek mindenütt.

Több esetben előfordult egy sajátos motívum, amely minden bizonnyal hozzájárult, hogy az érintett vállalatok nem tették meg a szükséges erőfeszítéseket: *vakon bíztak a külső segítségben*, amelyre korábban valóban lehetett számítani. A „majd csak megsegítenek valahogy” hite több vállalatnál is szerepet játszott.

A vállalati válság szakaszai. Tapasztalataink szerint a vállalati válságok nem egyik pillanatról a másikra alakulnak ki, bár nyílt megjelenésük a kívülálló számára sokszor váratlan. *A nyílt, pénzügyi válságot* szinte minden esetben megelőzi egy *belső, lappangó válság*, amelyre bizonyos, a gazdálkodás sikeressége szempontjából kulcsfontosságú funkciók erős meggyengítése, vagy szétesése a jellemző. Ezek a funkciók a piackutatás, a marketingtevékenység, a műszaki fejlesztés, a közgazdasági elemzés, a személyzeti tevékenység. Mindezeknek a tevékenységeknek döntő szerepük van a vállalat gazdasági környezethez való adaptációs képességének kialakulásában és annak mértékében.

Meg kell jegyeznünk: sok esetben okozhat lappangó válságot a vezetői alkalmatlanság, egyben a lappangó válság idején válhat a vezetői alkalmatlanság nyilvánvalóvá. A súlyosabb vállalati válságok az esetek nagy többségében *a vezetés, az első számú vezető alkalmatlanságával kezdődnek*. Ez a szakmai, politikai, illetve erkölcsi alkalmatlanságot, pontosabban ennek nyilvánvalóvá válását jelenti. Az alkalmatlanság – hacsak más külső, vagy belső tényezők nem ellensúlyozzák – logikusan vezet egy vállalati válságfolyamat elindulásához, majd annak elmélyüléséhez.

Gyakori eset, hogy egy nehéz helyzetbe jutott vállalatnak nemcsak az első számú vezetője gyenge, hanem (éppen az ő munkája nyomán) az egész felső szintű vezetés is. A lánc itt nem szakad meg, többnyire az alsóbb szintű vezetés cseréje is szükséges a vállalat kilábalásához. Az első számú vezető alkalmatlansága tehát nagy valószínűséggel a vezetés egészének alkalmatlanságához, a vezetői összhang hiányához vezethet.

Amennyiben érvényes a vállalati válság szakaszainak (belső, lappangó válság, vezetői válság; nyílt pénzügyi válság) ilyen módon való egymásra épülése, akkor az azt is jelenti, hogy *a válságjelek korai felismerése révén időben hozott intézkedésekkel jelentősen csökkenthető a nyílt válság kialakulásának veszélye*.

A vállalat *pénzügyi válságát* számos jel már előrevetíti. A tőkés gazdaságban a vállalat számára az első figyelmeztetés, ha a részvények árfolyama esni kezd. A magyar gazdaságban (jó esetben) elsőként a vállalatnak kell érzékelnie a veszélyt, amennyiben naprakészen rendelkezik fizetőképességének alakulásáról információt adó megbízható adatokkal. Ezt követően a számlavezető bank, majd pedig a partnervállalatok észlelhetik a fenyegető fizetőképzetlenséget. Azonban már a csökkenő forgalom, a piaci részecsdés visszaesése, a beruházások csökkenése, a kedvezőtlen mérlegalakulás, az eredmények általános romlása, illetve a kintlévőségek túlzott felszaporodása, valamint a fokozódó eladósodás egyértelműen jelzik a veszélyhelyzet közeledtét.

A vezetői válság észlelése feltételezi a vezető munkájának, a gazdaságirányítás, illetve a bankok általi állandó figyelemmel kísérését, s tevékenysége elbírálása során *tartalmi* kritériumok érvényesítését. Szükségessé teszi továbbá *a munka eredményének objektív mérését*, amely nem egye-

dül a gazdálkodási eredmények figyelembevételét jelenti. Tipikus válságjelnek tekinthetők a vállalati vezetőség vezetési gyengeségei. Például: szakismeret és tapasztalat hiánya, a döntésképtelenség, a nem kompetens vállalati tanács jelenléte, a vezetők között létrejött célszerűtlen kompromisszumok, a klikkesedés, a vezetői stresszhelyzetek ugrásszerű növekedése, a vezetők kapkodása, fejetlensége.

A *lappangó válság* meghatározása viszont ma még *kibívás* a szakemberek számára. Definálásának fontossága nem kétséges: a nyílt és a vezetői válság *megelőzése* és a normális állapot helyreállításának esélyei akkor még sokkal jobbak, *költségei* sokkal kisebbek. Meg kell határozni tehát, hogy a vállalat piaci adaptivitásának szempontjából kulcsfontosságú funkciók, a marketingmunka, a műszaki fejlesztés, a gazdálkodás és a személyzetvezetés milyen szinten állnak.

Ez sürgető, azonban rendkívül átfogó, közgazdasági, műszaki, szociológiai, pszichológiai ismereteket egyaránt megkövetelő feladat. Annyi azonban már ma leszűrhető, hogy az általában a vállalati külső környezet változására adott nem megfelelő vállalati válasszal induló *válságfolyamat beindulására egyértelműen figyelmeztet* – s elsőként a személyzetvezetést – *bizonyos, a termelés szempontjából kulcsfontosságú munkavállalói csoportoknak a szükséges és természetes mértéket meghaladó fluktuációja.*

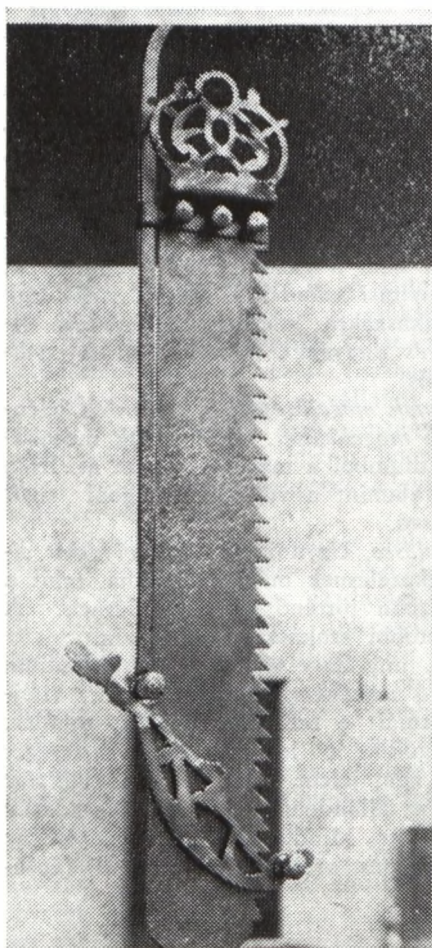
A *válságmegelőzés: cél és érdek.* A legutóbbi időkhöz jutott vállalatokat az állam bőkezű támogatásokkal, adókedvezmények nyújtásával, egyoldalúan kedvező hitelkonstrukciókkal, vagy jóváhagyott áremeléssel, s czáltal a veszteséges üzemeltetés költségeinek vevőkre hárításával mentette meg. Az állam előbb említett *válságkezelési eszköztárát* a veszteséges vállalatok esetleges más gazdálkodó szervezetekhez való ragasztása egészítette ki, bár a beolvasztások általában nem a gazdálkodási eredmények, hanem a sokszor ezektől független irányítási szándékok szerint valósultak meg. A válságfolyamat tagolódása szakaszokra, stádiumokra bontása viszont logikusan vezet a *válságmegelőzés esélyének felvetéséhez.* A „*válságmegelőzés*” fogalom jelentése itt kettős:

a., *egyrészt* jelenti a *válság kialakulásának megelőzését*; b., *másrészt* jelenti a *már elindult válság elmélyülésének megelőzését*, tehát annak megakadályozását, hogy a válság, az egyik stádiumból a másikba jusson át. Itt a *lappangó válságból vezetői válságba*, valamint a vezetői válságból *nyílt pénzügyi válságba* való átmenetről van szó.

Ugyanezek vonatkoznak a *válságkezelésre.* Ugyanis a *válságfolyamat első két stádiumában* alkalmazott válságkezelésnek más a tartalma, mint a harmadik, *nyílt pénzügyi válság*szakaszban történő válságkezelésnek. A szokásos szóhasználat rendszerint ez utóbbi szakaszra vonatkozik.

Ezt nyílt *válságkezelésnek* nevezzük, míg az első két válságstádium esetében történő beavatkozást *megelőző válságkezelésnek.* A nyílt, kifejezett válság kezelésének nem bevett formái: a felszámolás és a szanalás. Nyilvánvaló, hogy a legkedvezőbb megoldás a legkevésbé veszteséget hozó folyamatos válságmegelőzés, ami nem jelent mást, mint a *vállalat folyamatosan eredményes működtetése* az állandóan változó világgazdaság és a gazdaság szabályozási feltételek között. Mindennek kulcsfontosságúja az állandó vállalati adaptáció vezérlésére képes, arra alkalmas vezető (vezetők) tevékenysége.

Ettől lényegesen eltérő, de ezzel összefüggő, már említett sürgető teendő a válságmegelőzés érdekében olyan, *a vállalat átvilágításán, a szervezet funkcionális egységeinek működése elemzésén, a vállalati kultúra szintjének mérésén alapuló információs rendszer* kidolgozása, amely alapján megteremthetővé válik az a képesség, amellyel a vállalati válsághelyzet, illetve a súlyosabb válságfokozatba lépés észlelhetővé, érzékelhetővé válik. Lényegében véve csak ezt követően alakítható ki a gyors, megalapozott, hatékony válságmegelőzési, a súlyosabb válságfokozatba kerülést elhárító vállalati stratégia.

JEGYZETEK

1. A vállalati teljesítményhiány megjelölésére ma egyaránt használatos a nehéz gazdasági helyzet, a vészhelyzet, a vállalati válság, a vállalati csőd, másol a vállalati krízis fogalma. Irásunkban ezeket a fogalmakat szinonimaként alkalmazzuk.
2. 1987-ben öt, majd 1988-ban további két válságba került vállalatot vizsgáltunk. a kutatások egészéről, s eredményeiről részletesen szólnak: **Tóthné Bódi Ilona — Kulcsár Sándor — Szalai László — Bagó József.** A nehéz gazdasági helyzetbe került vállalatok kibontakozásának, illetve a folyamatos megújulás vállalati magatartásának tapasztalatai: ahogyan a vállalatok vezetői látják. IpM kézirat, 1987. december.

Bagó József: A Minőségi Cipőgyár nehéz gazdasági helyzetbe kerülésének okai és körülményei IpM kézirat, 1988.
Kulcsár Sándor: A Látszerészeti Eszközök Gyára gazdálkodásának válsága és annak okai. IpM. kézirat, 1988.

Reflexiók

Nép — nemzet — kultúra viszonyáról

Debrecen adott otthont 1989 áprilisában a „mindennapi kultúra” aktuális kérdéseit megvitató rangos konferenciának. A hasznos felismerésekben gazdag és cselekvési alternatívákat kijelölő elkötelezett tanácskozás fölvetéseire *Vitányi Iván*, az Országos Közművelődési Központ főigazgatója mondta el észrevételeit. A kiváló tudós olyan gondolatokkal ajándékozta meg a jelenlévőket, melyek messze túlmutatnak a tanácskozás programján – jelenünk újrarendeződő társadalmi viszonyainak pontosabb megértését segíti. Örömmel közöljük nagy visszhangot kiváltó gondolatait – nem titkolva, folyóiratunk ars poeticájának kölcsönözve ezek közül a legfontosabbakat: *„A mi ügyünk pedig a civil társadalom ügye, amit a kultúra és közelebről a közművelődés tenni tud, az elsősorban a civil társadalom kibontakozását segíti elő... A kibontakozó többsikű, többdimenziós társadalmi-politikai mezőben a kultúra érdekeit is többdimenziósan igyekszünk képviselni...”* Igazolja Vitányival fogalmazott hitvallásukat a jövődő lapszámok minőségóhajtása, részvéteünk *n é p és n e m z e t* egymásra találásának történelmi küldetésében.

N. J. I.

Jó, hogy reflexió a címe a mondanománknak, mert összefoglalásra nagyon nehéz lenne vállalkozni. Az elhangzott előadások és viták olyan sok témakört öleltek fel és olyan sok gondolat hangzott el az elmúlt két napon, hogy nehéz volna összefoglalni. Reflektálni az elhangzottak lényegéről szeretnék. Először is a tárgyról, amely némiképpen megváltozott az eredeti szándékhoz képest. Amikor a debreceniek a mindennapi kultúrában jelölték meg a rendezvény tematikáját, akkor még egy más Magyarország volt, mint a mostani. Természetesnek látszott, hogy a mindennapi kultúra tökéletesen elégséges önmagában is arra, hogy itt egymással elvitatkozzunk. Menet közben azonban az ország megváltozott, politikai ország lett és ezért az elmúlt két napon elhangzott reflexiók erőteljesen vonatkoztak politikai életünkre.

A tárgyat is különbözőképpen lehet fölvetni. Lehet szűkebben, mintegy a szórakozásra összpontosítva, és tágabban, a kultúra és a mindennapi élet viszonyát vizsgálva. Mivel pedig az élet az általában véve amúgy is mindennapi, azt is mondhatjuk, hogy a kultúra és a mindennapi élet voltaképpen a kultúrát és az életet, a kultúrát és a társadalmat jelenti. Ha végignézzük, hogy miről vitatkoztunk, miről szólnak az ajánlások, mindezekelőtt erről szólnak. Arról, hogy mi a szerepe a kultúrának a mai magyar társadalmi, gazdasági, politikai életben. Úgyhogy végül is a vita arra szélesedett ki, hogy mi lesz a kultúrával Magyarországon? Sőt tegnap a hortobágyi sétán és az utána való vitán a kultúra és a természet kapcsa-

lata is felmerült, este pedig a balmazújvárosi vacsoránál arról is elgondolkodhattunk, hogy mi lesz a népi kultúrával, meg hogy mi a szerepe mindebben a népek.

Én is elgondolkoztam ezen a kérdésen. Nem minthogyha az elmúlt ötven évben, amióta én gondolkodom, nem mindig erről gondolkodtam volna. Szerencsére az élet olyan, hogy mindig van még újragondolni-valóm. Hiszen tegnap azt láttuk, hogy a népi kultúra még él, legalábbis bizonyos különleges alkalmakkor, ünnepnapokon még elővehető. De hát mi a nép? Ha azt értjük rajta, amit a néprajzosok, a háborítatlan régi népet, amely többek között lakodalmas szertartásokat is tud végezni, akkor egy kicsit ez a nép is létezik. Igaz, hogy közben, pár száz méterrel odébb, amíg mi a lakodalmassal mulattunk, azalatt a kultúrházban a Napóleon Boulevard adott koncertet. A Napóleon Boulevardra is összegyűlt a nép, de ahogy és amiként összegyűlt, az már nem pontosan ugyanaz a nép volt, mint amiként mi jöttünk össze, hogy részt vegyünk egy lakodalmas szertartáson.

A kérdés tehát mindenképpen a nép. Ha ugyanis a mindennapokról, a mindennapok kultúrájáról van szó, akkor voltaképpen a nép a tárgy, a nép, amely mégiscsak létezik, és amely Magyarországon 10 millió embert jelent. Mi ennek a 10 millió embernek a kultúrája? Nyilván ezt kérdezzük, ha a mindennapi kultúrát vizsgáljuk. A népi kultúra maga is azért volt modell, álmom, vágykép, cél, megvalósítandó, visszaállítandó képzet sokunk számára az elmúlt időkben, mert azt láttuk, hogy a történelmi népek volt ugyan sok baja, nem élt valamilyen rózsásan, de olyan kultúrája volt, amely a mindennapjait is áthatotta, és amely értékében és magasrendűségében semmivel sem volt alábbvaló annál, amivel a társadalom legfelső rétegei rendelkeztek. Amikor a mindennapi kultúráról vitatkoztunk, még mindig él bennünk ez a vágykép, és még mindig meg vagyunk fertőzve a szocializmussal. Amennyire ugyanis ismerem a nyugati irodalmat, ott ebben az értelemben jóval kevesebbet vitatkoznak arról, hogy mi lesz a mindennapi kultúrával. Kisebb ez a fajta érzelmi fűtöttség, amivel mi fontosnak tartjuk, hogy a 10 millió embernek milyen a kultúrája. Ezt ott sokkal tárgyilagosabban, kisebb érzelmi töltéssel vitatják meg, mint nálunk. És ebben még mindig benne van az, amit *Illyés Gyula* 1946-ban mondott *Az idő kérdése* című cikkében. Magyarországon – írta – a népi kultúra még él, ezért megvan a lehetősége, hogy a népi kultúrából a nép úgy kerüljön fel a magas kultúrába, hogy közben megőrzi ősi kultúráját is, de elkerüli a nemzetközi, kispolgári selejtkultúra mocsarát, amelybe a nyugati országokban bekerült.

Ezt mondta Illyés Gyula, és a vágyainkban, az altudatunkban ezek a képzetek még nagyon sokunkban benne élnek. Éppen ezért kell kibányászni az altudatunkból, hogy kicsit foglalkozni tudjunk vele, és meg tudjuk vizsgálni, hogy mi történt, és mi történhetett volna. Jól tudjuk, hogy amit Illyés Gyula lehetőségnek mondott, abból az ég egy adta világon nem lett semmi. Vajon azért, mert elrontottuk, vagy azért, mert nem is volt igaz lehetőség.

A kérdést még jobban általánosíthatjuk. A népi írók azt vallották célul, hogy a nép maga váljék, maga szervezze meg magát nemzetnek, és ez nagyon fontos célkitűzés, alapvető célkitűzés. Mindaddig ezer éven keresztül Magyarországon külön volt nép, és külön volt nemzet. A kettő nem teljesen ugyanaz. A nemzet tulajdonképpen a nemesi társadalommal volt egyenlő, azok összessége, akik az Országgyűlésre követeket küldöttek,

akik a politikai társadalmat alkották, és a hatalmat birtokolták. A népnek számítottak azok, akik ebből kimaradtak. Nem teljes és nem 100 százalékos ez a szétválasztás. Bizonyos szempontból nemes urakat is tekinthetünk a nép tagjának és a nép érdekei szószólójának, mondjuk *Bethlen Gábort*, másrészt a nép tagjai is átérezhették a nemzet ügyét, de mint két erőköz-pont valójában volt a nép, és volt a nemzet, és ez a kettő soha nem volt azonos. Olyannyira nem volt azonos, hogy nemcsak különbség volt köztük, hanem ellentét is, ha pedig így volt, jogos volt az a követelés, hogy a nép váljon nemzetté. És jogos volt úgy gondolni, hogy akkor beszélhetünk demokráciáról, ha a két fogalom eggyé válik. Akkor beszélhetünk demokráciáról, hogyha a népből lesz a nemzet és a nemzetből lesz a nép.

A nép fogalma a természethez áll közel, a mindennapi élethez kapcsolódik, ahogyan élünk, ahogyan eszünk, iszunk, ölelünk, alszunk. Jelenti azt a termőtalajt, ahogyan *Veres Péter* mondta, tenyészetet, amiből a társadalom kinő. A nép: szervezet, szemben a nemzettel, amely szervezet, logikusan és jogilag megkonstruált alakzatokon nyugszik. A társadalom belső problémája azon alapul, hogy a két fogalom a nép és nemzet hogyan függ össze egymással.

A célt, hogy a nép maga váljon nemzetté, az 1948 után kialakult rendszerek is vállalták, de felülről, illetve részben felülről akarják megvalósítani. *Ennek következtében most se nép, se nemzet nem vagyunk igazán.* Minden bajunk gyökerében ott találjuk, hogy ebben az igyekezetünkben orra buktunk, hogy a célt nemcsak hogy nem sikerült megvalósítanunk, hanem ma rosszabb helyzetben vagyunk mint azelőtt. Noha az elmúlt 40 év sok mindenben fejlődést hozott, életszínvonalától kezdve a kultúra elterjedéséig, éppen ebben, belső azonosságtudatunkban nagyon rosszul állunk. A nép elvesztette önmagát, népi voltát, a nemzet pedig nemzet jellegét; így belülről jött létre olyan szituáció, amely robbanással fenyeget. És ha most, Magyarországon a tavaly óta megindult folyamatnak valami értelme van, ha eredményt várunk tőle, akkor nem elég lemásolnunk valamilyen nyugati plurális rendszert, hanem fel kell építenünk a magunk olyan civil társadalmát, amelyben a nép nemzetté tud válni.

Ezzel el is érkeztünk a kultúrához. A népet és a nemzetet persze nem pusztán a kultúra teszi, hanem politikai, gazdasági szervezet, intézményrendszer, és még sok minden más, de a kultúra mindegyiknek saját belső erőforrása, a kultúrában mutatkozik meg és ölt testet, hogy mennyiben vagyunk nép és mennyiben vagyunk nemzet.

A mindennapi kultúráról szóló vita is erre vezethető vissza, ez van a mélyében. A kultúra meghatározásába ezúttal sem kívánnék belemenni, nem azért, mert az elméleti szekció úgy ítélte, hogy nehéz, hanem mert nézetem szerint nem is kell, mivel a kultúra fogalma tökéletesen meg van határozva, és nincs is róla érdemi vita, csak a szavakat csépeljük. Valamennyiben tudjuk, hogy mi a kultúra. Szemlélni azonban több oldalról is lehet. Mindenekelőtt kettőről: esztétikai és szociológiai nézőpontból. Ha az esztétikai oldalról nézzük, amit *Poszler György* tegnap megtett (nem csak ezt, de ezt is), akkor azt kérdezzük, hogy mi az igazi érték. Más szóval: nyilvánvaló az értéknek az elsődlegessége a nem érték és a kevésbé érték fölött. Szociológiai szempontból viszont azt vizsgáljuk, hogy a társadalomnak, jelen esetben a 10 millió magyar embernek mi a kultúrája, elejétől végig, hajnali felkeléstől esti lefekvésig, és még azután is, mivel az éjszaka történhető dolgoknak is közüik van a kultúrához. A kultúra legjobb

meghatározását én egy angol gentleméntől hallottam: „Ha valaki valamit csinál, kultúra az.” Akármint csinálunk, mindennek van kulturális vonatkozása. Mindannak, hogy az emberek mint csinálnak, hogyan csinálják, hogyan kapcsolódnak általa társaikhoz, milyen tárgyakat használnak, hogyan esznek, hogyan öltöznek, hogyan szeretkeznek, hogyan gyűlölködnek, hogyan veszekednek, hogyan politizálnak, hogyan utaznak, hogyan laknak, hogyan vesznek részt konferenciákon, hogyan művelődnek, mit olvasnak stb. . . , (a szorosabban vett kulturális tevékenységeket nem is sorolom), meg aztán, hogy mi az erkölcsük, mi a magatartásuk, miben hisznek – ez mind együtt adja a kultúrát, és ez mind összekapcsolódik. Úgy determinálja egyik a másikat, mint ahogy – József Attila szavaival – a hasábfá darabjai fekszenek egymáson. Hogy hogyan öltözködünk, vagy miként szeretkezünk, az befolyásolja azt, hogy mit nézünk meg a színházban és vice versa. Mindez egyetlen egységet alkot, amelynek részei, ha szociológiai szempontból nézzük, egymástól elválaszthatatlanok. Esztétikai szempontból viszont azt keressük, hogy mi az érték. (Természetesen a szociológiának is tárgya az érték, de abból a szempontból, hogy hogyan oszlik meg a társadalomban, kinek mi jut, kinek mi nem jut belőle.)

Hadd térjek itt ki egy utalással arra, amit Poszler György mondott tegnap, a neurotizálódó és hiszterizálódó társadalomról. Minden társadalom szükségképpen neurotizálódik, amely egy viszonylagos őállapotból, perifériális helyzetből, kifejeletlen kapitalizmusból át akar menni egy valóban polgáriusult társadalomba. Nem véletlen, hogy *Freud Zsigmond* bátyánk akkor kezdte el működését, amikor Ausztriában ez a folyamat igazándiból elindult, sőt kritikus pontjához érkezett. Ebben a tárgyban végzett kutatásaink mutatják, hogy *a kultúra legmélyebb összefüggésében van a neurózissal*. Azért is, mert neurotizál, azért is, mert levezeti a neurózist. *Menekülést nyújt mindazoknak, akik sérelmet szenvedtek, de fokozza a sérelmét azoknak, akik nem találták meg az életüket*. Mindenesetre olyan szelep, olyan segítség, olyan út, olyan ösvény, amelyen a társadalomnak polgári társadalommá való fejlődése előrehaladhat. (A polgári kifejezést itt természetesen nem a burzsoá, hanem a citoyen, a civil társadalom értelmében használom, az autonóm, független, szabadsággal rendelkező embert jelenti, aki emelt fővel tud állni mindenki és saját maga előtt.) Ehhez szükséges a kultúra, de a kultúrával egy bizonyos adag neurózist is be kell venni. *A kultúra olyan pirula, amely magában foglalja a neurózis szükséges mennyiségét*. Ezt kell fogyasztanunk, mert ha a társadalom nem így fogyasztja el, akkor betegségként tör ki rajta.

Némiképp eretnek nézetek ezek, amiket ebben a kérdésben vallok; sokan azt hiszik, hogy mindezt el lehet kerülni, hogy az ország régi állapotából lelki megrendülés, katarzisz, válság, baj nélkül át lehet kerülni egy másikba. Ez nem lesz lehetséges, erre fel kell készülnünk, és a kultúra ennek a felkészülésnek lehet a módja.

Megpróbálom összefoglalni. Változatlanul az a kiindulópontunk, hogy kultúra nélkül a társadalom nem lesz képes előrehaladni. Nem tértek ki a szckciók által megfogalmazott javaslatokra, amelyeket *Kirschner Péter* majd összefoglal. Egy lényeges momentumot szeretnék kiemelni, amit különlegesen fontosnak tartok. Abból kiindulva, hogy a helyzet megváltozott. Nem pusztán arról van szó, hogy pártok és társadalmi mozgalmak szerveződnek, bár természetesen ez a leglátványosabb oldala életünknek. A másik oldala, hogy *a pártok is a nemzetbe tartoznak, a szerkezetbe,*

nem a néphez, nem a mindennapokhoz, nem a civil társadalomhoz. Olyan mértékben lesz sikeres a demokratizálódás Magyarországon, amennyire a pártok mellett a civil társadalom is kibontakozik. A mi ügyünk pedig a civil társadalom ügye, amit a kultúra és közelebről a közművelődés tenni tud, az elsősorban a civil társadalom kibontakoztatását segíti elő. Mi egy szélesebb mederbe ágyazódunk bele, de éppen ezért aktív viszonyt kell kialakítanunk az új társadalommal. Hadd fogalmazzam ezt meg provokatívan, bár javaslatom csak jelképes. Nem tudjuk igazán előre vinni a közművelődést, ha nem szervezzük meg a közművelődés, vagy még tágabban, a művelődés pártját. *Egy olyan világban, amelyben minden, vagy legalábbis nagyon sok minden a pártok körül szerveződik, a művelődés el fog veszni, ha nincsen pártja.* Az volt eddig a mi bajunk, hogy túlságosan behelyeztük magunkat az általános paternalizmus szellemébe. Az állam bácsitól vártuk a megoldást, és neki könyörögtünk, ami természetes volt, de nem éppen elégséges. Továbbra is vallom, hogy az államnak nincsen joga a közművelődésből kivonulni, *ha egyszer tönkretette, neki kell rendbe hozni.* Reális akarok lenni, nem azt akarom mondani, hogy az állam nem tett nagyon sok jót, csak azt, hogy nagyon sok rosszat is, például akkor, amikor a 45–48-as szabadművelődési korszak eredményeit visszavonta. Az állam tehát nem vonulhat ki, illetve csak úgy vonulhat ki, és úgy adhatja át ezeket a funkciókat a társadalomnak, ha biztosítja, hogy legyen kinek átadnia. De visszatérve: a közművelődés túlságosan behelyezkedett az általános paternalizmusba. Akkor tudunk előre jutni, ha megszervezzük a magunk pártját. Amit nem úgy kell értelmezni, hogy formálisan is alakítsuk meg, mondjuk, a Magyar Művelődés Pártját – félek, hogy nem kapnánk elegendő szavazatot. Inkább egy *latens pártra*, „láthatatlan kollégiumra”, *de egy valóságos érdekszövetségre* gondolok, amely kikényszerítheti a különböző pártokból és szervezetekből a kultúra képviselőit. Azt kell elérni, hogy mindegyiknek állást kelljen foglalnia a kultúra ügyében, és akkor az nem baj, ha az állásfoglalás különböző lesz. Hogy mindenkinek meg kelljen mondania, hogy mi az elképzelése a magyar kultúra jövőjéről; akkor majd a programok fölött vitatkozhatunk, de a mi vitáink nem lesznek annyira belterjesek, mint a mostaniak. A kibontakozó, többsikű és többdimenziós társadalmi-politikai mezőben a kultúra érdekeit is *több dimenziósan* igyekezzünk képviselni. Nem a magunk személyes érdeke ez, hanem az egész társadalomé.

ALULLÉVŐK

Öregek: már a sebeket se kötözzük

Dr. Iván Lászlóhoz, a SOTE gerontológiai központja igazgatóhelyetteséhez, a pszichiátriai kutatólaboratórium vezetőjéhez azzal a gondolattal mentem el, hogy nemigen van mocskosabb dolog, mint az, ami Magyarországon az öregekkel történt, történik. A leginkább kiszolgáltatott, minden szempontból *alul-
lévő* emberek „lerablását” minden elemi szintű etika tiltja. Vajon milyen hatással van ez azokra, akik amúgy is a legnyomorúságosabb dolgokkal kényszerülnek szembenézni: a test romlásával, a szellem leépülésével, az elmagányosodással, a halállal? Mindezek fölött kell egy szokatlan dologgal szembenézni a mi öregjeinknek: már az elemi becsületüket is elvesztik.

– Amit ön fölvet, az teljesen megalapozott. Ennek mind tudományosan, mind empirikusan az adatai, a bizonyítékai a kezünkben vannak. Még akkor is megalapozott, ha részben személyiségfüggő mindaz, ami egy emberrel történik. Tehát ugyanazt a nyomort, ugyanazt a megaláztatást, ugyanazt a kiszolgáltatottságot az emberek egy része „kompenzáltan jól reagálja”. Mert a személyiség szerkezete olyan, hogy ezt elbírija, sőt, az sem ritka, hogy ez örömet is tud szerezni.

– *En 'ts éltem nyomorban. De tudtam, hogy valamikor vége lesz – még az életemben.*

– Igen, az öregek nyomorúsága a kilátástalanság. Cicero az öregség négy jellegzetességét írta le csodálatosan. Ezek közül az utolsó: „és mindjobban közeledik a halál.” A változtathatóság perspektívája nagyon beszűkül, ugyanakkor a különbség a jelen világ és az élményvilág, a tanult világ között pedig borzasztóan megnő. A nemzedéki ellentétek is felfokozódtak. Egyrészt azért, mert az emberi kapcsolódásoknak, közös tevékenységeknek, az együttélésnek, a feltételei hallatlanul destruálódtak. Másrészt azért, mert a különféle évjáratokban született emberek már teljesen másképp dolgozzák föl az információkat. Ha mondjuk, összevetjük az ötvenes években születetteket és az öregeket, hogy miképpen jár az agyuk, milyen a stílusuk, ...mintha két teljesen különböző világ lenne. Ez jó is lehetne. Pedig a harmonikus kapcsolódások mindent ki tudnának egyensúlyozni. De ahhoz választási lehetőségek kellenek.

– *Ez máshol is így van? Mondjuk a polgári társadalmakra gondolok.*

– A nagy különbségek ott is megvannak. Ott is vannak hasonló gondok, de a kiegyensúlyozó harmonikus átkötésekre az alternatív lehetőségek nagyobbak. Magyarul: a palettán több színből tud az illető választani. Ha nekem öt választási lehetőségem van és abba nekem harminc varianciát kell belefარagnom, akkor érthető, hogy milyen frusztráció keletkezik. Ahhoz képest, ha van ötven választási lehetőségem, és abban kell elosztani a harminc varianciát. Ez a lényeg. Erre még rátelepszik az, hogy az önkifejezés lehetősége is lecsökken. Például: valahol fontos legyek! Cicero mondja, hogy az ember az öregeddel mind jobban a közélet peremére kerül. Mellőzik és mellőződik.

Magyarországon pillanatnyilag olyan erős az előítélet-rendszer és olyan öregellenesség van..., ami magyarázható, de el nem fogadható.

– *Mi az, ami végképp elfogadhatatlan?*

– Például a szegregálás, a humánus szolidáris törődés háttérbe szorulása. „En utálok az ellenséget, de bekötöm a sebeit”. Ma be se kötözzük.

– *Romániában már ki se megy a mentő az öregekért. Miért alakult ki ez az ellenségkép itt és a környékünkön?*

– Egyrészt szétrobbantak a családok. Másrészt a családok kényszerből együtt vannak, rossz feltételek között. Harmadrészt a nemzedékekben a hatalomból való részesülés vágya hirtelen megugrott. A világ újrafelosztásának mintájára a nemzedékek mindig újra felosztják a hatalmat. A fiatalok nem látnak biztosítékot arra, hogy részesülhetnek a hatalomból. Ez a gazdasági feltételekkel szoros kapcsolatban az idősebb nemzedék inaktivitását hozta előtérbe. A fiatalok az inaktivitás értéktelenségét hozzák ürügyül, másrészt azt, hogy befagyott, dogmatikus öregek ülnek a pozíciókban, akikre semmi szükség nincs, azokat el kell távolítani.

Ráadásul a társadalmon belül az egymáshoz való viszonyt az alakoskodás, az álviselkedés és a hatalomhoz való tartozás egyértelműen szabta meg. Tehát a családokon, a csoportokon belüli gyanakvás éppúgy, mint az egész társadalmon belüli gyanakvás intézmény és egyén, intézmény és csoportok, rétegek és rétegek között... mesterségesen szitottan dezintegrálta a társadalmat. A dezintegrált társadalomban az egyének fogódzkodási pontjai eltűntek. A migráció ezt tovább fokozta, a mobilitás agyonvágta... föltöredeztek a hitvilág és a tradicionális hovatartozás szisztémái. Így a hirtelen nagy alkalmazkodási viharok elviselésében csak a védekezés sematikus formái kerülhettek előtérbe. Vagy az alantassági szintű alkalmazkodás... Följelenem, így több lesz nekem! Elárulom, kapok egy darab kenyeret! Elveszem tőle, bemegyek a lakásába, ki-telepítem!

– *Ennek itt egy egészen jó kis szokásmechanizmusa alakult ki...*

– Pontosan. Ez önkéntelen, automatikus sémákat teremtett meg, amelyek aztán nemzedékileg kezdtek érvényesülni. Merre sülhettek ki? Politikailag nem lehetett porondra lépni. A kreativitásban szűkre szabott lehetőségek voltak a szoc. realista művészettől a termelésig, vagy a bürokráciáig. Maradt egy picit rész a sportban, de az is nagyon szűkre szabott csoport részére, a kiváltságos sportágakban. És maradt a mikroszociális mezőben a harc lehetősége, vagyis az úgynevezett frusztrációs feszültség agresszióinak kiélése otthon, a családban. Esetleg a baráti körben, vagy a szomszédságban.

A menekülési formák között pedig ott volt a szenvedélymechanizmusok lehetősége, élükön az alkoholizmussal. Például az öngyilkosság, mint végső menekülési lehetőség a magyar népességben és az idősödéssel azért fokozódott föl, mert a függéstehetetlenség és a kiszolgáltatottság hatására kialakuló tehetetlenségi flusztrációfeszültség polarizáltan jelenik meg. Vagy heteroagresszióban, vagy önagresszióban. A magyar népesség életstílusára egyébként is a gyors, változó dinamizmus a jellemző. Talán azért, mert itt a fönnyaradásra annak volt esélye, aki rendkívül gyorsan, de végletesen tudott alkalmazkodni.

– *A mostanság látható politikai cirkusznak..., na jó, szinbáznak, is ez az alapja?*

– Így van. A rendkívüli módon elfojtott, feszült megnyilatkozások után a

legkisebb lazulás hatására gyors, robbanásszerű reakciókat ad a népesség. Ez egyébként az időseknél is megfigyelhető, csak egy kicsikét lassabb.

– *Ezt bívták régebben bölcsességnek?*

– Az ingerelhetőség a korban előrehaladva megváltozik.

– *Az a gyanúm, hogy megoldhatatlan gonddal állunk szemben. Hazugság lenne azt ígérni a ma öregjeinek, hogy majd kárpótoljuk őket. Legföljebb azt mondhatjuk: viselkedjünk tisztességesen.*

– Akkor meg kell határoznunk, mi a tisztesség. Ahhoz kell az erkölcsi és morális szabályozók feltárása, illetve a társadalmi krízisjelek és jelenségek elemzése. Ez tulajdonképpen meg is történt. Mi, akik az idősödéssel foglalkozunk, mind szociálisan, mind pszichológiailag, mind pedig biológiailag azt látjuk, hogy nagyon sok részismeret már a kezünkben van. A legnagyobb problémánk most ez, hogy adaptáljunk – lehet-e tipizálni ezekből a részeredményekből? Ha igen, akkor típusmémákat lehet-e kialakítani? Hiszen az a legnagyobb gond, hogy minden idős ember legalább annyira különbözik egymástól, mint az ujlenyomataik. De czenkívvül még valamiben – ellentétben a fiatalokkal –, hogy mögötte sokkal hosszabb életútbeli különbség van. A probléma az, hogy a tanács, a megoldás, a segítség szintjén mit tudunk tenni a „szlökkmmösödött” rétegekben, vagy az úgynevezett halmozottan hátrányos helyzetben levő nemzedékekkel. Tudniillik, amit a társadalom az utóbbi évtizedekben hibaként, vagy bűnként elkövetett, azt óhatatlanul halmozottan élük meg és szenvedik az elnyomorodottak. Ehhez társul egy csalódáskomponens, kiábrándultság, visszahúzóadás... a biológiai, testi öregedés ellátásába vetett hit teljes szétfoslása. Hiszen, ha az átlagnépességnek nincs megfelelő egészségügyi biztonsága, akkor hogyan tudná biztosítani ez a nagyon rosszul szerveződött és rosszul alakult egészségügy- és szociálpolitika a halmozottan hátrányos helyzetű, rövid perspektívában élő, a halálhoz mindinkább közelebb kerülő idős nemzedéket.

– *Mekkora most az intézmények felelőssége?*

– Az idősek ügyében struccpolitikát folytattak évtizedeken keresztül, a szép, holdog sematikus szocialista realista művészethez hasonló idősemler-imágó volt a plakátokon. Ott mosolygott az unokák körében...

– *Olyan vicces terbei voltak, hogy elküldték bevásárolni.*

– Degradáltak, kisémmizték..., de ugyanakkor mesterségesen polarizáltak. Azt hiszem, nem kell túl sokat elemezni azt, hogy micsoda különbség van a káderréteg öregkori biztonsága és a többiek körülményei között. Sanszaikban össze sem hasonlíthatók.

– *Maguknak osztottak és osztózkodtak a kibiceikkal. A lobogó vörös zászló alatt.*

– Ez ugyanolyan feszültségeket keltett a nyugdíjasok között, mint más nemzedéki rétegekben. Itt az igazságérzet is megütöközik. Azt meg lehet magyarázni, hogy ilyen-olyan okok miatt valaki az átlag hatszorosát keresi. De az idősödésben azonos módon veszélyeztetett emberek nagy tömegével szemben a kiváltságos, csaknem minden gondtól mentesített vékony réteg irritáló.

– *Nem olyan vékony az a szalonnaréteg.*

– Én százezres tételben gondolkodom. Valóban nem is olyan vékony, de durván két és fél millióra számolom a harmadik életszakaszban levő emberek rétegét. Ha ezt összevetem egy kétszázötven-háromszázézeres réteggel...

– *Mint már mondtam, én úgy gondolom, hogy mi sohasem fogunk már el-*

számolni az öregjeinkkel. Nem lesz rá idő. De ez rettenetes sérüléseket okoz bennünk és még a fiatalabbakban is. A másik konfliktus az, hogy nyilvánvaló: a mai helyzetünkben csak előre menekülhetünk. Ugyanakkor én is, aki afféle művészkedő emberként néha már-már anarchista „elveket” vallok – főleg persze, ami a művészeti életet illeti – azt mondom, konzervatívnak mondható társadalmi alapok újratemtését látom kívánatosnak.

– Igen: az értékrendben. Egyébként világviszonylatban is előretör a konzervatív hullám. Ez már nagyon keményen hat a polgári társadalmakban, de megérint minket is. Azt hiszem, ebben a tekintetben nem is vagyunk olyan rossz helyzetben, mert az idős nemzedékünk nagy része az ilyen értékek kincsesházát őrzi magában. Ezt meg se ismertük, föl se tártuk, nem is használjuk. Ezt úgy is szokták mondani, hogy az idősek szürkeállománya hallatlan nemzeti kincs. Ez szépen hangzik.

De valóban: a tapasztalásuk, az ismeretük, a történetiségük és – ha most nagyon le akarom szűkíteni – az ő tanulási módszerük... , amivel ők még tanultak és szocializálódtak, olyan értéket, értékhálót jelent, amire csak építeni lehet. Csak egy kicsit meg kellene szervezni. És azt hiszem, itt jutottunk a megoldás következő lehetőségéhez. Sajnos az államtól, nevezetesen az intézményes államtól nem várhatjuk... és nem is látok kilátást, sem, mint kutató, sem mint szervező, sem mint közéleti ember, hogy a harmadik korcsoport számára megnyugtató megoldástendenciát tudjon biztosítani. Azok a rendelkezések, intézményes megnyilatkozások, amelyek történnek, már születésük pillanatában szinte túlhaladottak.

– *Most ott tartunk, hogy visszajön a szegénységi bizonyítvány. A gyógyszerellátás ürügyén. Azoknak, akik talán ettől a flepnitől rettegetek legjobban gyerekkorukban.*

– Az biztos, hogy az elkövetkező időszakban intézményesen nem fogunk boldogulni ezzel, a robbanásfeszültség utolsó pillanatához érkezett helyzettel. Azt azonban látni kell, hogy megnyílt az önszerveződésnek egy picit rése. Ez társadalmi méretekben, az össznépeesség szempontjából fantasztikus lehetőséget hordoz. Ezt az időscsnek feltétlenül meg kell kezdeniük. Erre már van néhány példa. Valami elindult.

Nem arra törekszünk, hogy meghosszabbítsuk az életet, hanem arra, hogy az élet tartamán belül legyen az ember kiegyensúlyozott. Ezt három dolog szabja meg az egyedi életben: a vágyai, a képességei és a lehetőségei milyen arányban vannak? Ezek eldöntik azt is, hogy milyen irányban kell a támogatást is megadni. Önmagának is, meg kívülről is... kikövetelni időnként. Ezt a kikövetelést azért említem, mert bebizonyosodott, hogy passzív várakozással semmi se megy az ember.

– *Tudja, ha én most nyugdíjas lennék, a barátaimmal és az ő barátaikkal biztosan egész nap a Parlament körül sétálnék. Csöndben. Ezt a mai öregek nem teszik.*

– Ezen én is csodálkozom. Kérdeztem is őket erről az új gyógyszerrendelet után. Arról most nem beszélek, hogy én mint egyszerű orvos is minden szempontból elfogadhatatlannak tartom. Megkérdeztem, miért nem mentek oda az intézmény elé..., ha mást nem, addig állnak, vagy ülnek ott, amíg vissza nem vonják. Csak néztek rám, és láttam, hogy nem volt bennük az, hogy valamit is mertek volna tenni. Tehát még mindig van egy megfélemlítettség bennük. Az idős ember a kiszolgáltatottság, a függés és a tehetetlenség állapotá-

ban a kezdeményezésében, vagy tönkrczúzott, vagy gátolt, vagy tehetetlenségének tudatában visszavonulóban van. Vagy menekülőben. Tudniillik, nincs meg a szervezetc. A szerveződésben levő ereje, amelyet most próbálunk biztosítani az önszerveződésen keresztül. Ez lenne az egyetlen, amivel az átmeneti időszakban meg tudná magának szerezni azt a biztonságérzethez közeli önbecsülést, amire most mindennél nagyobb szüksége van – a táplálkozás mellett. Mert ez a polarizált, de döntő többségében elnyomított réteg hallatlan gátlásokkal küszködik. Már szinte mindenbe beletörődött. Most kezd megváltozni a helyzet. Elsősorban a készítő vállalkozási kedvet kell fölpiszkálni.

– Azt hiszem, órákig hallgatnám önt, mert mégiscsak kelt valami reményt bennem. Gondolom, ennek a beszélgetésnek az a legfontosabb tanulsága – legalábbis az én nemzedékem számára –, hogy már most el kell indítanunk a barcot egy emberibb öregkorért.

– A szolidáris kapcsolatokat tanulni kell, mert senki sem születik úgy, hogy tudja, miképpen találkozzék és viselkedjék a másikkal. Ennek csak az alapjai vannak genetikusan megszabva. De, hogy hogyan fogok bánni a jövődöbéli fiatalal, amikor én öreg leszek, hogyan fogok bánni a jövődöbéli társaimmel... és hogyan fogom megélni a jövődöbéli öregségemet, az most dől el, de legfőképpen az élet első szakaszában.

ANDRASSEW IVÁN

PABLO URBÁNYI 1939-ben született Ipolyságon, a mai Šahyban. Nyolc-éves koráig élt ott, majd 1947-ben szüleivel Argentínába ment, ott kezdett el írni, írói anyanyelve a spanyol lett. 1977-ben Kanadába emigrált. Jelenleg Ottawában él családjával.

Négy könyve jelent meg, az egyik, a Schol című regény a spanyolon kívül angolul és franciául is.

Szülőföldjéről, gyerekkori emlékeiről ezt írta a Palócföld számára:

„Emlékeim szülővárosomról kissé távoliak, de azért nem vesznek a legendák ködeibe. Emlékszem egy háborúra; emlékszem a németekre, akik apám játékgyárából mindent elvittek, ami csak fémből volt. Az oroszokra, akik minden használató fát elvittek, hogy újjáépíthessék a folyó hidját, amelyet a németek felrobbantottak. Sok deszkalapból koporsót ácsoltak a halott katonáknak.

Emlékszem a részegsége négyéves koromban, amikor fölfedeztem nagyapám eldugott borát. Könnyű volt, enyhén édeskés. A legjobb, amit életemben ittam.

Leginkább az útra emlékszem, amelyet két és fél éven át, naponta négy-szer végigjártam, az iskolaév hónapjaiban. Átvágtam egy tavon, amelynek jégén telente korcsolyázni szoktam – az Ipoly folyó és kanyarulatai belevesztek a messzeségbe –, emlékszem az áradásokra és a végtelen korcsolyapályára.

Egy gyermekszemmel látott nagy városra emlékszem.

1985-ben ellátogattam Ipolyságra, amit ma Šahynak hívnak. Viszontlátam emlékeim színbelyeit, de nagyon megváltozva. A város, a ház, amelyben laktam, a templom, az iskola, ahová jártam, minden sokkal kisebb lett, egy játkévilág, mintha túlságosan nagyra nőttem volna.

Elmentem a temetőbe. Felismertem. Az egyetlen volt, ami nem változott. Ha most megkérdem magamtól, miért, arra gondolok, talán azért, mert, bár átéltem a háborút, gyerekként nem tudtam valójában, mi a halál.”

Pablo Urbányi argentin íróként szerzett hírnevet, mégis valami különös, mély kötődés fűzi a szülőföldhöz, s itt nemcsak a megőrzött, enyhén palóc-íz-zel beszélt anyanyelvre gondolok, hanem arra a latin-amerikaiságba oltott, sajátos, kesernyés humorú közép-európaiságra is, ami alábbi írását is áthatja.

DOBOS ÉVA

PABLO URBÁNYI

A hagyaték

Ottawa, 198... június 14.

Kedves Horacio!

Egyik előző levelemben már kifejtettem a véleményemet arról, hogy miért is tartom lehetetlennek a világos gondolkodást ebben az úgynevezett Új Világban. Mi több, voltam bátor még azt is kijelenteni, hogy a minden területen

megnyilvánuló szédületes tempójú előrehaladás és fejlődés valósággal megbénítja a gondolatot, s, hogy a jövő, amely –, ha majd egyszer odaérünk – oly szép reményekkel kecsegtet, a fény sebességével távolodik el tőlünk.

Mindazonáltal a világ továbbra is reményekkel táplálkozik. Ezeknek egyike a szervátültetés, ami életünk meghosszabbítását célozza, hogy elérhessünk abba a bizonyos jövőbe. Amióta dr. Christian Bernard, akit annak idején Dél-Afrika Frankensteinjének, vagy Drakulájának neveztek – bála a csodatevő új gyógyszerek felfedezésének –, átültette az első szívet, a szervátültetés köznapi dologgá vált; más szóval, a romantikus óhaj, hogy odaadjuk valakinek a szívünket, megvalósult.

Tény és való, a szervátültetéssel és a szervátültetés kérdésével azóta telekürtölték a világot a birközlő eszközök. Ma már senki nem kételkedhet benne (aki kételkedik, s nem hajlandó másnak adományozni a szerveit, azt „sötét, középkori mentalitással” vádolják, s azzal, hogy megtagadja „az élet fáklájának” továbbadását), s abelyett, hogy a szerveit továbbadó személy rövid, felbeszakadt és traumákkal teli életét emlegetnénk, bizakodjunk, várjuk újabb csodatevő gyógyszerek felfedezését, s beszéljünk az üdvös cseréről, miszerint (idézem a „Szervátültetés ma” című szakfolyóiratból): „egy végzetes kimenetelű betegséget egy másik, az immunszuppresszióval kapcsolatos kör vált fel, mely megfelelő mértékű, ám nem korlátlan működőképességgel párosul, állandó, bosszú távú orvosi felügyelet mellett.” Erről ennyit.

A magam részéről nincs különösebb véleményem a tárgyról. Ellene állást foglalni öngyilkosság volna; nem vagyok a téma szakértője, ami pedig a filozófiai, vallási, vagy erkölcsi vélekedéseket illeti, azok felett jobb magányos elvonultságban elmélkedni, hogy ki ne zökkentsük az emberiséget a kerékvágásból, amelyre legalábbis e témakörben rátalált.

Következésképpen, jobb, ha „együtműködünk” ebben a kérdésben, amelyben oly mélységesen humánus tényezők játszanak közre, mint például a halhatatlanság vágya, a gyöngédség, a szeretet, a megértés az irgalom, a szerv, amely adományozásra kerül, s amely olybá vehető, mint a világ legszebb „szuvenir”-je.

Ezért hát, éppenséggel együtműködésem jeléül, egy szép és megindító példáról számolok itt be neked, a szervátültetések tárgyában.

Hogy honnan vettem, ezt igen könnyű megmagyaráznom. Néhány hete elmentem a házunk tulajdonjogát tanúsító okmányért az ügyvéd-közjegyzőhöz, egy igen elfoglalt és rendetlen emberhez, aki azt az íróasztalán levő papirbalmagból ásta elő.

Engem ezek a dolgok nem érdekelnek; megbizonyosodtam róla, hogy miénk, otthon pedig letettem a konyhaasztalra. A lányom, aki még el-elámul az emberek dolgain, a felnőttek világában, abová belépni készül, s aki a végtelen valamely pontján a jövővel remél találkozást, lapozgatni kezdte. Ha nem tette volna, a horiték, amelyet talált, ott maradt volna az idők végezetéig, vagy legalábbis a jelzőlog húsz év múlva történő elérvénytelenedéséig.

Nyitva volt. Miután elolvastam a lapokat, ráébredtem, hogy az okmány tartalma sürgős intézkedést igényel. Még aznap visszaadtam, ám előbb útbaejtettem a postahivatalt, és fotókópiákat készítettem róla.

Aznap délután nekiláttam, hogy lefordítsam. Részben azért, hogy elküldjem neked, részben, mert alkalomadtán talán jól jön még egy elbeszéléshez, vagy cikkhez. Majd meglátjuk.

*Most elbúcsúszom, nehogy megtévesszen a fordítás végén levő másik búcsú.
Üdvözl és ölel: Pablo.*

A hagyaték.

Az ezerkilencszáznyolcvan... év... napján, egy szép májusi alkonyaton, én, John K...., foglalkozásomra nézve, házaló ügynök, egyelőre még képességeim csorbitatlanul teljes birtokában, ezen testamentumnak nevezett okmányban lefektetem utolsó rendelkezéseimet, valamint – gyermekeimre gondolva – utolsó tanácsaimat.

Tudjátok, gyermekeim, kiket már hosszú ideje nem látok, mivel házalói foglalkozásom folytán szüntelen járok-kelek a világban, hogy anyátok, szerető feleségem, azzal az ürüggyel, hogy soha nem vagyok otthon, és hogy ki tudja, miféle nőekkel szűröm össze a levelet, s hogy mi lesz velem, magányos és elhagyott, gyöngé és védtelen asszonnyal, ha egy nap egyszer csak nem térek haza, vagy egyszerűen fogom magam és gyalázatos módon, minden előzetes bejelentés nélkül meghalok, mondom, anyátok, vitákkal, a házaselet megtagadásával, amikor időnként hazamentem, sírásokkal, könnyöregésekkel, fenyegetőzésekkel, zokogásokkal és vádaskodásokkal, jövőjét biztosítandó, mindenemet megkaparintotta, úgy, hogy most még az autót, amelyet vezetek sem az enyém, hanem a vállalaté, amelynek dolgozom.

Hogy ő megbagy-e nektek valamit, azt nem tudom. Lehet, hogy az utolsó fillérig elkölt mindent a kutyákra, meg a macskákra, amelyekkel él, azért, hogy – úgymond – ne legyen egyedül; a kutya engem van hivatva pótolni, a két macska pedig titeket.

Én mindennek ellenére folyton tirátok gondolok, tirátok, akik fáklyaként viszik tovább kibunyó életem lángját, s e fáklyák, remélem, eleven lánggal fognak lobogni a jövőben. Alkonyatkor, amikor bevégezem a munkámat, vagy egy-egy hosszú, fárasztó utazás után aszfalt nélküli poros utakon, amelyek mintha e világból is ki akarnának vezetni, valami kocsmá sarkában, vagy elalvás előtt, egy másodosztályú motelban, mindig szeretettel emlékezem rátok, aggódok miattatok, és a sorsotokra gondolok, meg arra, milyen apátok voltam.

Addig töprengtem és töprengtem, míg végül megtaláltam a megoldást. Istennek hála, sokat változtak a dolgok azok óta a régmúlt idők óta, amikor a házalói tanfolyamot végeztem, melynek során biztosítottak arról, hogy még a vállalat ügyvezető igazgatója is lehetek, ha elszánom rá magam és keményen dolgozom. E tanfolyamon sok mindent megtanultam, egyebek között a házaló ügynökök egyik alaptételét: amikor a kliens egy árucikk ára iránt érdeklődik, hogy el ne riasszuk, nem kell tüstént kiböknü, hanem kérdéssel kell rávezetni: Mennyit ér egy emberi lény? Mert nézze uram, ha ön fog egy embert, megőrli és megpasszírozza, majd kiszáritja, akkor az a hét százalék, ami a víz elpárolgása után marad, nem egyéb, mint hamu és por, meg valamicske ásványi anyag. Uram, amit ön megvásárol, azt a funkciója és a hasznossága mértékében kell értékelnie.

Mindent összevetve, hála az orvostudomány és a szervátültetési technika csodás és mesébeillő fejlődésének, ez az érv sajna, már nem használható, ezzel szemben az emberi lény mindannyiunk üdvére átértékelődött, s mondhatom, ha anyátokkal szemben hiányzott is belőlem az erély és a határozottság, úgyhogy most még az életbiztosításom is az ő nevében van, ezúttal visszavonhatatlanul.

nul érvényt szerzek utolsó akaratomnak, miszerint bolttestemet, minden benne levővel együtt, tirátok hagyományozom, kizárólagosan általatok való értékesítésre.

Ez így talán elég is volna. Minthogy azonban ti – 17 és 19 évesek lévén – kevés tapasztalattal rendelkeztek, kénytelen vagyok némi eligazítást és segítséget nyújtani nektek, jöllebet anyátok ama véget nem érő, lidércnyomásszerű csaták során nemegyszer vágta a fejembe: Biztos vagy benne, hogy a te gyerekeid? Én úgy szeretlek titeket, mintha azok volnátok.

Tudom, előfordulhat, hogy elfog a kétely és anyátokhoz hasonlóan úgy gondoljátok, csódtömeg vagyok, aki igen kevésbé példázza a győztes embertípust. Mégis, higgyétek el, ismerem az üzleti világot, utazásaim alatt sokat hallgatom a rádiót, szabadidőmben pedig újságot olvasok, úgyhogy egy cseppet sem vagyok bijával a siker kulcsának, az információnak.

Nos, először is, mielőtt egy terméket piacra dobnának, tanulmányozásnak vetik alá. Minthogy az árucikk, amelyet birtokolni fogtok, vérszesen romlandó – még, ha rendelkezésemnek megfelelően a szarobankban helyeznek is el –, nem vesztegethetitek az időt, ezért hát ezúton előrebozsátok néhány sokatmondó számadatot, hogy kedvet csináljak nektek és felkeltsem az érdeklődéséteket.

Talpraesett gyerekek vagytok s mint ilyenek, nyilván tudjátok, hogy a piacot a kereslet és a kínálat szabályozza. A számadatok e tekintetben rendkívül kedvezőek számotokra. A Nemzetközi Szervcsere Szervezet szerint az Egyesült Államokban és Kanadában 8000 személy vár vesére, 700 májra, 800 szív-re, 3000 különféle mirigyekre, 500, vagy 600 szarubártyára, és így tovább. Mint látjátok, a panoráma fölöttébb ígéretes, így hát optimizmussal és hittelelve vághattok neki a vállalkozásnak.

Abogy így gondolkodom rajta, egyszerre az öilött az eszembe, hátha valami erkölcsi aggály (újabbán sok szó esik az adományokról) megakadályoz abban, hogy piacra dobjátok. A világ e tekintetben is sokat haladt előre; ma már nincs erkölcs az üzleti életben, ha ugyan volt egyáltalán valaha. Minden csak nézőpont kérdése. A poros utak mentén nem egy Afrikából való négert, vagy Latin-Amerikából való latin-amerikait ismertem meg, aki a tulajdon vérét, vagy számos gyermekei valamelyikének a veséjét adta el valami olyan intézménynek, amely hivatott volt arra, hogy repülőjegyet vásároljon e paradicsomba.

Bizonyos szempontból sok olyan ember jötevoi lesztek, akik sóvárogva várják a másik halálát, hogy tovább élhessenek s e sokak között nem kevesen lesznek olyanok, akik hajlandók fizetni és ahhoz kellő tőkével is rendelkeznek. Mi több, házalói tapasztalataimból kiindulva, bizton állíthatom, hogy olyan fogyasztót is fogtok találni, aki pusztán azért vásárol meg töletek egy szervet, mert ez olyan újdonság. Persze, csakis akkor, ha kellőképpen tudjátok ecsetelni előtte, hogy ez az új élmény fordulatot hozhat az életébe.

Összegezve, keressetek széles, privát jellegű, szabadversenyés, dinamikus piacot!

Emez ügylet beindításakor, mely az árucikk természetéből kifolyólag a lehető legszebb és leghumánusabb kereskedelmi tevékenység, mivelhogy életeket ment, szem előtt kell tartanotok néhány alapszabályt. 1) Soba ne adjatok garanciát. 2) Soba ne fogadjátok el a reklamációt. 3) Soba ne fogadjatok el csekket, se hitelkártyát, még az American Expressstől se, csak jól megszámolt készpénzt.

Ha majd tetemem elhelyezésre kerül a bankban (tudom, nagy lesz a kísértés, hogy egy tételben adjátok el, például orvostanhallgatóknak. Ne tegyétek! Ne feledjétek, hogy a győztesek világa az erős, kemény és elszánt emberek világa), javaslom az alábbi hozzátételű listát:

Item, a szívem, az én szegény, öreg, szomorú szívem. Bár azt állítják, hogy a bánat és a melabú nem ott székel, hanem az agyban s hogy még a legelzsántabb tudós a legtökéletesebb mikroszkóppal sem akadna benne a fájdalom nyomára. Következésképpen, dacára mindannak, amit elszenvedett, alkalmas arra, hogy tovább dobogjon valaki másnak a mellében. Kérjétek érte 4000 USA-dollárt.

Item, a májám. Be kell vallanom nektek, hogy feltehetően nincs valami jó állapotban. Az elmúlt évek kudarcai és dübei, az alkohol, az anyáttal folytatott veszekedések során kiömlött epe, alkalmasint sokat rongáltak és pusztítottak rajta. Ezt azonban nem kell nagyobbra vernetek. Ne feledjétek (ha még nem mondtam volna), hogy a modern kereskedelmi ügyletekben a legfontosabb a kulcsin, nem pedig az árucikk minősége, ami ipari titok. Kérjétek érte 3000 USA-dollárt. Ha a vevő vitába, vagy alkudozásba kezd, engedjétek az árából és adjátok túl rajta.

Item, a veséim. Sok víz, sör és bor folyt keresztül rajtuk. Néha úgy érzem, fájnak de lehet, hogy ez csak az öregség és amikor nagyon sokat ülök a volán mellett azzal a szörnyű érzéssel, hogy soha nem érek el sehová, talán inkább a gerincem fáj, nem is annyira a vesém. Azt hiszem, 1500 USA-dollár darbjáért jutányos ár.

Item, a tudóm. A sok dohányzástól már magától köhög. Gondolom, már egészen megfeketedhetett. Ajánlatos volna oxigénes vízben való elmerítése, tisztítás céljából. Néha a szívvel együtt is árulják, egy tételben. Meglátjátok, milyenek a piaci viszonyok az adott időpontban. Hozzátételű ár 2000 USA-dollár.

Item, a vérem. Nem kimondottan nemes, ennél fogva nem tartozik a bejegyzett márkák közé. Hordozott magával bizonyos venereás betegségeket. Aligbanem kimutatható lesz benne némi epe, vagy alkoholmaradvány, attól függően, mikor halok meg. Pintje 10 USA-dollár, mindösszesen egy imperialgallon, amennyiben nem fogok elvérezni valami országúti baleset során. Olykor valószínűleg kinzó kísértés fog el, hogy beletapossak a gázba, és belerohanjak a szemből jövő gépkocsiba.

Egy megjegyzés: talán azt mondjátok majd, hogy a véreimtől befolyó teljes összeg, mintegy 80-100 dollár, nem valami sok. Megértem, fiatalok vagytok, és tele illúziókkal, ne feledjétek azonban, hogy sok kicsi sokra megy, és a sokból lesz a vagyon. Lebegjen a szemetek előtt Rockefeller példája; ezt kövesseitek.

Item, az ereim, artériám és idegeim. A könnyebbség kedvéért próbálkozzatok meg az értékesítésükkel collokban, vagy negyedméteres spulnikban. Nem ismerem a kínálatot, és a keresletet. 5 USA-dollár spulniként, kimondottan találmásra megjelölt összeg.

Item, a zsírszövetem. Tekintve a fejlett országokban található emberi zsíradék nagy mennyiségét azt hiszem, ez olyan lenne, mintba havat akarnánk eladni az eszkimóknak. Az alulfejlett országokra gondolni, talán túlságosan távoli. Vannak előzmények a szappangyártásban történő felhasználásra. Rátok bízom.

Item, a hasnyál-, pász- és egyéb mirigyeim. Sajnálatos módon nem találtam kellő információt az újságokban, ennéljogva nem ismerem az árucikket, sem pedig a mirigyek árfolyamát. Távol a világtól, ezekben az Isten háta mögötti kis falvakban, ahol testamentumomat írom még egy szótárt sem találok. Ne legyetek restek, lapozzátok fel az Enciclopedia Britannicát. Ne feledjétek, hogy e világban senki nem olyan becsapott mint a szegények és a tudatlanok. Az általam továbbadott tapasztalattal azonban könnyű lesz megállapítani az árfolyamukat.

Item, a bőröm. A már ismeretes és kipróbált felhasználási ágakon kívül, mint például a lámpaernyő-készítés, vagy a könyvkötés, jelentékeny módon megnövekedett a kereslet a tűzbiztos házakban, a munkahelyeken, vagy a különféle sugárzások miatt megégettek részéről. 10 USA-dollárt javaslok négyzetlábanként.

Item, az emésztőrendszerem, a nyelöcsövemtől kezdve a vastagbélig. Pom-pás darab. Gyakorlatilag soha életemben nem volt hasmenésem s mindennapi szabályszerű működésénél mi sem bizonyítja jobban tökéletes voltát. Az ára 3000 USA-dollár. Tekintettel a minőségére, védelmezzétek az utolsó leheletekig! Ha valamely okból részletekben kell eladnotok, emeljétek az árat! Ne feledjétek, hogy nincs nagyobb lidércnyomás egy kereskedő számára, mint az az áru, ami a polcon rohad meg.

Item, az izmaim, csontjaim és különféle csontvelőim. Igyekezetek egészben eladni a két karomat és lábamat. 1000 USA-dollár darabjáért, nem lenne rossz. Ha azonban a leukémiás, vagy a radioaktív sugárzás folytán rákossá vált betegek nagy száma megnöveli a velőkeresletet, tartsátok az árat, és ne kucacoskodjatok az izmok miatt.

Item, a szaruhártyáim, a két szemem, a porcok. A szaruhártyákkal nem lesz gondotok. Kérjétek 500 USA-dollárt. A többit majd meglátjátok.

Item, a nemi szervem. Talán atyai aggályok miatt hagytam ezt utoljára. Tudom azonban, hogy modern gyerekek vagytok, akiket a legfejlettebb módszerekkel oktattak, úgyhogy ti taníthatnátok engem. Nem rendelkezem ez ügyben sok információval de tudom, hogy igen irigyelt tétel, kivált manapság, mindkét nem részéről. Jóllehet használt, sokkal kevésbé elnyűtt, mint ahogyan anyátok azt hinni szereti. Volt ugyan, hogy bajba került de hála a penicillin csodájának, ez már a múlté. Ami igaz, igaz, működőképessége nem egészen zavartalan és olykor rossz tréfákat űz velem; nem akar, amikor tud, vagy akkor akar, amikor nem tud. Amint azonban az újságok szaktanácsadás rovatából értesültem, ez a probléma a gondolkodásban gyökeredzik, s mihelyst arra gondolok, hogy a vállalat cégvezetője vagyok, nem pedig egy csödtömeg, mindjárt nekem áll a világ. Bizonyos vagyok benne, hogy egy fiatal, tettekéssz testben ismét ereje teljében lesz. Derítsétek ki az árfolyamát, és ne engedjétek az árból!

Ha bármiről megfeledkeztem volna, csatoljátok ajándék gyanánt; az emberek odavannak a potyáért. Ha mindent kiárultatok és az egész készlet elfogyott, valódi sikert értetek el. Nem tudom, folytatjátok-e az üzletet, azt sem, hogy milyen jövője van. Meglehet (vannak csodák), hogy egy szép napon az orvosoknak valóban sikerül meggyógyítaniuk a beteg szerveket, s akkor nem lesz többé szükség rá, hogy kidobjuk a régieket és újakkal cseréljük le őket. Az is előfordulhat, hogy komoly és felelős nemzetközi vállalatok jelennek meg a színen s az ésszerűsítés, a higiénia, valamint a szaktudás érveivel, megka-

parintják a piacot. Probléma a nyersanyag kérdése is; a mi családunk nem olyan nagy, mint a nagyszüleiteké volt, úgyszólván nem is létezik. Ráadásul anyátok képes és megmérgezi a szerveit, csak hogy ne kelljen semmit odaadnia.

Ugybogy használjátok ki az alkalmat, amíg tart a felvásárlási láz. Gyorsan lépjetelek akcióba; az akciókészség a vérbeli üzletember egyik fontos ismerve: aki kételkedik, habozik, töpreng, tiszteli és méltányolja a másikat, az elveszett. Igyekezettek, mielőtt még a különféle egyesületek (a veséé, a szívé, a májé, a véré) szegény, szerencsétlen betegek nevében, humanitárius érvekkel rávetik magukat a hullámra és szétosztják egymást közt, anélkül, hogy nektek bármi hasznatok származnék belőle.

Végakaratom, hogy az ily módon nyert pénzüsszeget egyenlő részekre osszátok el. Tudom, hogy nem sok, de kitelik belőle az egyetemi tandíj, hogy aztán diplomával a kezetekben, emberek legyetek az emberek között. Soba ne szégyenkezettek a diploma eredete miatt, emlékezettek rá, mit mondott egykor egy római császár: a pénznek nincs szaga.

Van még valami? Az agyamból nem sok marad. Gyűlölöm ezt a tisztázatlanságot, amiben egész életemet leéltem. A lövést a homlokom közepére fogom leadni, nehogy megsértsek valami fontos vívőeret, hiszen minden csepp vér érték. Ne keseredjetelek el és ne érezeteket büntudatot; belefáradtam az életbe, abba, hogy lássam, mint pusztulok el lassan és értelmetlenül. Minthogy az életem már nem ér semmit, nem akarom, hogy a szerveim, előregedvén, értéküket veszítsék.

A többi, item, a lelkem, abszolút árfolyam nélkül. Még az ördögnek sem kellett. Egy hideg, hóviharos téli estén, egy útszéli fogadóban, a sarokban üldögélt, amikor megláttam; lehet, hogy csak egy tréfacsináló volt, én pedig, csak egy kétségbeesett ember. Megkért, hogy hívjam meg egy pohárra; élve a reklámtechnika gyakorlatával, amikor is az ember annyi fölösleges és ostoba névvel tömi tele a fejét, hogy nem lévén hely az Ő számára, elfeledkezik Isten nevééről, jó pár pohárra meghívtam. Amikor láttam, hogy már szédeleg, felajánlottam neki a lelkemet. Meghatódott és igen meleg szavakkal mondott köszönetet, közölte azonban, hogy a pokol tőkéje, az illúzió, már kifogyott; hogy a pokol csödbe jutott, s hogy már a tűz is kibunyit. S ő most ott, a fogadó sarkában vagy holmi más, meleg zugban várja ki az örökkévalóság végét.

Amint látjátok, már nincs sok hátra, vagyis, gyakorlatilag semmi. Szeretném, ha a jó Isten megkönyörülne rajtam, s a feltámadás napján új és jobb testet adna nekem. Hátha. Addig is, ne keressetek engem senki más ember szemében, sem másnak a mellében, s ne kövessétek a láb lépteit, amely már nem az enyém; a forró felhőtlen éjszakákon keressétek illanó, éteri, immár szabad lelkemet a csillagok között, melyeket annyira szerettem, s amelyekre éltem utolsó harminc évében hol ezért, hol azért –, vagy mert túl erős volt a fény, vagy mert vitatkoztam anyáttal, vagy, mert figyelmem kellett az utat, amelyen vezettetem, vagy, ami még rosszabb, csak úgy, minden ok nélkül –, én szegény bűnös, elfelejtettem fölnézni.

Búcsúzom, és nem szeretnék érzélgőssé válni; az unokáimnak ne egy nagyapáról beszéljetelek, beszéljetelek nekik a csillagok vándoráról, ott a csillagok közt fogunk majd találkozni, ha eljön az ideje.

Addig is, Isten veletek, John K.....

Dobos Éva fordítása

A lengyel és magyar igazán barátok

Találkozás Jan Stolarskival

Piotrkówban a Dom Kulturyban beszéltek meg a találkozás helyét. Tomas Rudamino, a Tygdnik Kultura szerkesztője végigjárta az épületet, érdeklődött az irodákban, de semmiféle felvilágosítást nem kapott. Míg végre valakinek cszébe jutott, hátha a ház előtt vár(t) Stolarski úr. Ott egy zöld színű kis autóban idősebb férfi újságot olvasott. Odaléptünk: „Stolarski úr?” A válasz: „Tak. Igen.” A beszélgetést aztán a ház büféjében folytattuk magyarul.

– *Minden volt menekültnek van története arról, hogy Lengyelország lerobánása után miként jutott el Magyarországra. Az utókor emberét előbb a hitteles tények, s csak aztán érdeklik a kalandok.*

– Számítottam rá, hogy így kezdi, ezért is hoztam magammal az iratgyűjtőt, amiben a legfontosabb dokumentumokat őrzöm. Nem vagyok történész, de azt magam is tudom, hogy a fiatalabb nemzedékeknek nem mesét kell előadnunk. Csak a lényegre szorítkozva: a háború kezdetekor katonaként szolgáltam Przemyszlben. Az ottani ötödik gyalogezredben voltam karpaszományos tizedes. Ebből már következtethet arra, hogy harcolva jutottunk el a lengyel–magyar határra. A hátvéd osztagba voltam beosztva, s ezért sokkal nagyobb nyomásnak voltunk kitéve. Az állandó figyelem, harc kimerített bennünket. Gondolhatja, hogy a németek szerették volna bekeríteni egységünket. Azt meg kellett akadályozni. Sok sebesültet és halottat hagytunk Lengyelországban. Osztagunkból többen otthon maradtak, mert közel voltak a házaik, vagy ukrán származásúak voltak. El sem tudom mondani, milyen nehéz volt az a pillanat, amikor a határról visszafordultunk hazánk irányába. A búcsú mindig nehéz, de akkor valami szinte satuként szorította a szívünket. Nem tudtuk, mikor láthatjuk újra a lengyel földet, s azt sem, visszatérünk-e egyáltalán. Magyar oldalon az első város ahová mentünk, Beregszáz volt. Egységünk annyira kimerült volt, hogy ott két napig aludtunk egyhuzamban. Ezután következett a második szívfacsaró pillanat; jött egy magyar honvédtiszt és azt kérte, adjuk le fegyvereinket külön. Jól értette, nem parancsolta, csupán kérte. Nekünk a kérés teljesítése nagyon nehéz volt. Nem titkolom, hogy nem adtunk le mindent, pisztolyokat, gránátokat minden eshetőségre számítva, magunknál tartottunk. Kezdetben magyarokkal alig találkoztunk, hiszen nagyon sok lengyel katona jött össze. Ellátásunk az első pillanattól megvolt. Mégis szerettünk volna költőpénzt. Egy zsidó származású kereskedő segített beváltani a zlotyt. Nem tudtuk, hogy az átváltási arány jó-e, de elfogadtuk. Nem sokkal később vonatra ültettek bennünket. Nagy meglepetés volt, amikor szerelvényünk Csapon megállt. A peronon nagyon sok magyar asszonyt és gyereket láttunk, akik ételt, italt és gyümölcsöt kínáltak nekünk. Ablakról ablakra jártak, s minden lengyel katonát elláttak étellel. Erre igazán nem számítottunk. De igazolva láttuk, hogy lengyel és magyar valóban két jó barát! Annál is inkább, mert minden következő állomáson hasonló fogadtatás volt. Nem értesültünk arról, hogy mennyire volt irányított a kiszolgálás, a kínálgatás, de igazán örültünk neki. Hálásak voltunk. Meggyötörtek voltunk, el kellett hagyni hazánkat, szeretteinket, sok bánat ért minket, így a meleg fogadtatás mélyen hatott ránk. Ek-

ként érkezünk meg Budapestre. A fővárosban rövid ideig maradhattunk. Egységünket szétválasztották. Engem több társammal együtt Párkányánára felé irányítottak. Parancsnokaim egy szakasz vezetését bízták rám. Szobtól az Ipoly folyó mentén haladt a vonatunk. A szerelvényt ezután egy-egy falunál megállították, és egy-egy vagon legénysége ottharadt. Mi, körülbelül százan Ipoly-szállkán szálltunk le, s gyalog vágunk neki a Vámosmikolába vezető útnak.

– *Milyen fogadtatásban részesültek? A közigazgatás vezetői nyilván előkészítettek már mindent a tábor berendezéséből?*

– Vámosmikola vezetői tudtak érkezésünkről. Rövid üdvözlés után a volt magyar laktanyába kísérték minket. Első pillantásra elég szigorú körülmények közé kerültünk. A szobákban csupán szalma volt leszórva a padlóra, mert kevés volt a zsák. Öten-tízen kerültünk egy-egy szobába. Laktak velünk magyar katonák is, ellátásunkról ők gondoskodtak. A következő napokban érkeztek szalmaszákok. De jöttek új és újabb lengyel katonai csoportok is. Hirtelen szűk lett a laktanya. A község vezetői akkor átadták nekünk a kultúrházat. A nagyterembe került egy páncélosztály legénysége. Ezzel nehéz helyzetbe hoztuk a levéteket, akiknek addig ott folyt az oktatása. A páncélos tisztek a laktanyában maradtak. Ez az egység a fekete sapkáról és a bőrruháról könnyen felismerhető volt, ezért két hét múltán áthelyezték őket Dél-Magyarországra. Mi persze maradtunk, pontosabban várakoztunk arra, hogy ki, mikor kerül a továbbutazók listájára. Hónapok alatt lassan elrendeződött az elszállásolásunk. Az 1939-es karácsonyestet ott töltöttük, természetesen lengyel szokás szerint ünnepeltünk. Akkor és máskor is láttuk, miként élnek a magyarok. Hogyan dolgoznak és viselkednek. Észrevettük például, hogy a faluban nagy a szegénység. Sok napszámos élt ott, és rendszerint munkát keresett. *Huszár Károly* volt a méltóságos úr. Nem értettük a rendelkezést, hogy a kastélyba nem volt szabad senkinek bemenni. Sokat beszélünk arról: mi lehet az oka, hogy itt akkora különbség van az emberek között? Ez a feudális hierarchikus rend érvényesült a katonaságnál. Jellemző, hogy a magyar honvédségnél elfogadott büntetés volt a kikötés. Egyszer szemünk láttára történt ilyen. Az őrséget ellátó magyar katonák közül az egyik valamilyen vétségért fegyelmi büntetést kapott; kikötés három órára. Nekünk is végig kellett nézni. Amíg a magyar parancsnok ott volt, addig nem szóltunk semmit, amint elment, megindult a szóbeszéd, mit tehetnénk bajtársunk érdekében. Míg valaki elővette a kését és elvágta a zsinórt. A magyar katona persze, nem mert elmenni a kikötés helyéről, ezért mi is maradtunk. Észrevettük, és valaki szólt a magyar parancsnoknak. Ő mindenkit kirendelt a térre és tolmács segítségével megkérdezte: „Ki tette?” Várt, várt, de senki nem jelentkezett. Mivel tudta, csak közülünk lehetett valaki, ezért egy idő múltán elrendelte a lengyelek kimenőmegvonását. Ez aztán felzúdulást okozott! Képzelve el, hogy mi lehetett! Addig ugyanis senki és semmi nem korlátozott bennünket a mozgásban, szabadon jöttünk-mentünk a faluban. A kimenőelvonást végképp nem tűrhettük. Most lett jelentősége annak, hogy nem adtunk le minden fegyvert. Másnap hajnalban ugyanis a magyar parancsnok ablaka alatt gránát robbant. Különösebb baj nem történt, csupán az ablakok törtek ki és megrongálódott a fal. De nagy futkosás lett, mert nyilvánvaló volt, hogy nem a magyar katonák robbantottak. A parancsnok azonnal segítséget kért Miskolcra. Hamarosan megérkeztek a tábori csendőrök. Mindenfelé alapos kutatást végeztek és sok-sok gránátot megtaláltak. De mi a pisztolyunkat előre elrejtettük. Komolyabb retorzió nem volt.

Azt még meg kell jegyezni, hogy a magyar parancsnokot áthelyezték. Mi alakítottuk így a helyzetet...

– *Milyen kapcsolatuk volt a falu lakosságával?*

– Említettem, hogy Vámosmikolán sok volt a szegény. Öt magyar férfi rendszeresen tőlünk kért és kapott kenyeret, meg húst. A mi ellátásunk ugyanis nagyon jó volt. Böven osztottak mindent. Ráadásul a közkatonák napi harminc fillér zsoldot kaptak. Én tiszthelyettesként napi két pengővel gazdálkodtam. Tudtam, hogy a tisztek négy, a törzstisztek hat, a tábornokok nyolc pengőt kaptak naponta. A tisztek már nagyon jól meg tudtak élni. Az emlegetett segítség mellett főként a vendéglőben találkoztunk a falusiakkal. Sokat elköltöttünk itálra. Rendszeresen jártunk templomba, illetve mulatságokra. Nincs tudomásom arról, hogy hármí surlódás történt volna a falusiak és a lengyel katonák között.

– *Mi volt a napi elfoglaltságuk? Nem próbáltak valamit tenni, hiszen a téglenség nem kedvező állapot az embernek?*

– Kezdetben az volt a szokásunk, hogy ácsorogtunk a falu főterén, néztük a lányokat, asszonyokat. Később a legénység segített a falusiaknak, amiben tudott. Katonáink többsége jól értett a földművesmunkához. Így nagyon hamar összebarátkoztunk a helybeli gazdákkal. Már az első októberben szívesen mentünk szüretelni (meg a későbbi években is). Képzelteti, hogy a munka közben megivott erős magyar boroktól mennyien jöttek vissza részegen a táborba. Ezért a rangidős lengyel tiszt ugyancsak elrendelte a kimenőmegvonást. Ilyenkor néha a magyar gazdák tiltakoztak, mert örültek a segítségnek. Persze, nem mindig volt sikeres az interveniálásuk, mert a tisztek azzal biztattak minket, hogy megyünk Nyugatra. Hallottuk, hogy Franciaországban megalakult a lengyel hadsereg. Ezért elrendelték, hogy naponta tizenkét óráig katonai gyakorlatokat tartsunk. Minthogy fegyverünk nem volt, ez rendszerint csak masírozásból és testgyakorlásból állott. Masírozva énekeltük a lengyel katonai dalokat. Viszont délután mehattunk dolgozni. Ahogy mondtam, a falusiak jól jártak velünk: segítettek, több pénz érkezett hozzájuk, a lányoknak megtetszett a sok csinos lengyel fiú. Mindez formálta a barátság elmélyítését.

– *Szavaiból az derül ki, hogy elégedettek voltak.*

– Természetesen. 1939 karácsonyára a magyar parancsnokság rendezni szerte volna az ellátást, illetve az elhelyezést, lehetőleg úgy, hogy minden menekült külön ágyon aludjon. Ez sikerült. Rendesen kezdtünk élni. Akinek sikerült annyi pénzt összeszedni, vett egy civil ruhát magának. Ezután már csak a nyelvi megértés okozott nehézséget. *Adler Miklós*, szlovák származású férfi volt kezdetben a tolmácsunk, bár a lengyelt nem mindenben értette. Később külön táborot szerveztek a tiszteknek és a legénységnek. A normalizálódást az is segítette, hogy Vámosmikolán egyre csökkent a létszám. Sokan kerültek Nyugatra, mások áthelyezést kértek. Így 1940 nyarára mindössze kétszázan maradtunk; százharminc tiszt és hetven közkatoná. Ez az állomány is gyorsan cserélődött. Sokan büntetésből kerültek máshová, néhány embert betegséggel kórházba irányítottak. Talán hallott róla, hogy a lengyel katonai kórház Győrött alakult meg. A tisztek azért maradtak szívesen, mert egész nap szinte semmit nem csináltak – legfeljebb kártyáztak.

– *Miként alakult személyes sorsa?*

– Kezdetben franciául tanultam. 1940 őszére azonban rádöbbentem, hogy nehéz lesz Franciaországba jutnom. A rádióból hallottuk, hogy megtörtént a

kapituláció. Aztán az újságokban olvastam, hogy az ottani helyzet a lengyeleknek nem kedvező. Töprengtem, akkor minek menjek oda? Csak ágyútölteléknek? A tisztjeink viszont mindig hangsúlyozták, hogy mennünk kell. A legénység között ugyanakkor elterjedt, hogy a franciák ugyanazt teszik velünk, amit hajdan Napóleon császár a lengyel légióval – saját céljaikért küldenek harcba. Ment a huzavona. 1940 végén már angolul tanultam. London híreit sokan hallgattuk. Értesüléseinket aztán a magyar honvédeknek továbbadtuk. Egyszer magas rangú lengyel tiszt érkezett Budapestről, s azt mondta nekünk, hogy először a katonai iskolát végeztek mennek, másodszer a műszaki alakulatok. S aztán, majd valamikor, sor kerülhet a tartalékosokra. Sokan el is indultak. Számolni kezdtem, s kiderült, hogy én 1941-ben, vagy 1942-ben juthatok csak harcoló csapatokhoz. Ebből logikusan következett, hogy meg kell tanulnom magyarul! Németül jól beszéltem, de nem tudtam, hogy a magyar honvédek és civilek mennyire bírják ezt a nyelvet. Folyamatosan tanultam. Közben tisztjeink azt szerették volna, hogy olyan regulák szerint éljünk, mint a harcoló egységek. Ez nem tetszett a legénységnek. Azért sem, mert egyik-másik katona magasabb képzettségű volt. Gyakoriatk voltak az összeütközések. A dolog addig fajult, hogy szinte kasztszerű külön csoportok alakultak: tiszttek, tiszthelyettesek, tartalékosok és közkatonák. Magam is mondtam a hivatásos tiszteknek: „Miért papoltok állandóan indulásról? Ti maradni akartok, mert nektek itt nagyon jó. Harcolni meg csak mi menjünk?” 1941-ben tovább romlott a helyzet. Én akkoriban már folyékonyan beszéltem magyarul, néha-néha helyettesítettem Adlert, a hivatalos tolmácsot. Az volt a módszerem, hogy mindenhová elkísértem és tanultam a szavakat. Akkoriban érkezett meg magyar táborparancsnoknak *Thuránszky Ernő* tartalékos százados. Hamar megtudtuk, hogy büszke a kinevezésére, és mintaszerűen akarta irányítani a tábor rendjét. Elrendelte például, hogy engedély nélkül ezután lengyel katona nem mehet a faluba. Minthogy sem ő, sem a lengyel rangidős tiszt nem tudott németül, tolmácsot kerestek. Én lettem. Ezzel sokat javult a helyzetem. Például úgy, hogy külön szobát kaptam. Ez nemcsak nekem volt jó. Szabálytalan időközönként ugyanis parancs jött Budapestről, hogy a lengyelek nem hallgathatnak rádiót. Elkobozták a készülékeket. Csak az enyém maradt meg. Szobámban, az ágy alatt tartottam. Ez volt az egyetlen rádiója a kétszáz lengyelnek. Minden este bekapcsoltuk, sokan hallgatták a szobámban.

– *Úgy hallottam, hogy a magyar táborparancsnokkal volt néhány összeütközésük. Mi volt ezek oka és hogyan oldódott meg a helyzet?*

– A magyar Honvédelmi Minisztériumban *Baló Zoltán* ezredes úr lett a XXI. osztály vezetője. Ők foglalkoztak a lengyel menekültekkel. Amikor látogatóba jött Vámosmikolára, a lengyel rangidős tiszt panaszkodott, hogy *Thuránszky* százados mennyire szigorú. Mi abból indultunk ki, hogy *internáltak* és nem hadifoglyok vagyunk. A parancsnok nem értette meg, hogy az internáltaknak több jár. Erről beszélt vezetőnk *Baló* ezredes úrral. A szemle után javult a helyzetünk. A távozók kiválasztása folytatódott. Hamis útlevelet és civil ruhát Budapestről hoztak. A kiválasztottak legalább húszan elmentek – szöktek – Nyugatra. Ez ugyancsak feldühösítette a magyar parancsnokot. Nem értette a dolgot (úgy látszik, nem avatták be az ügybe), s elrendelte a napi létszámel-lenőrzést. Ez nekünk egyáltalán nem tetszett. Úgy éreztük, indokolatlan a retorzió. Újból panaszt tettünk. S, ahol lehetett ellenszegültünk.

– *Dokumentum dossziéjában láttam magyar nyelvű iratokat. Miért rendeztek 1941 nyarán lengyel dalestet?*

– 1941-ben nagy árvíz volt a Tiszán. Egész Magyarországon pénzgyűjtést szerveztek az árvízkárosultak javára. Mi is szeretnénk volna segíteni. Arra gondoltunk, hogy rendezünk egy koncertet és a bevételt átadjuk. Akkoriban már volt egy tiszti zene- és énekkarunk. Erre építettünk. A kultúrház egyik termét szépen berendeztük, feldíszítettük. Meghívó készült. Megmutathatom. Íme: „A magyarországi árvízkárosultak javára Lengyel-Dalestély 1941. VI. 7.” A karmester *Szmyd József* volt, bevezetőt pedig, amint látja, *Stolarski János* mondta. Hogy miről beszéltem? A menekültek fogadtatásának szívéllyességéről, és még arról, hogy bármit teszünk, az csak szerény visszatérítés lesz. Természetesen magyarul szóltam. Készült elszámolás a rendezvényről. Ezek szerint a bevétel 383, a kiadás 146,84 pengő. A tiszta jövedelem: 236,16 pengő volt. Ezt azonnal átutaltuk az árvízkárosultaknak. Jellemző a magyar viszonyokra, hogy ezért köszönetet Thuránszky százados, a parancsnok kapott. Ez sem nagyon tetszett nekünk. Amikor erről beszélgettünk, akkor tapasztalhattam, hogy a magyar lakosság egyetért velünk, s ugyanúgy nem szereti a magyar táborparancsnokot.

– *Napjaikat persze nem csupán az ellentétek töltötték ki. Tudok arról, hogy cikkeket is írt.*

– Táborunk szeretett volna szorosabb kapcsolatot kiépíteni a lengyel katonai attaséval és főként lengyel újságírókkal. A *Wiesci Polskie* című lapban így írhattam cikket. 1943. november 14-én jelent meg *A propaganda szervezéséről* írásom. Arról szóltam, hogy mennyire fontos a lengyel menekültek valóságghú tájékoztatása az otthoni helyzetről, illetve a szövetségesek harcairól. A *Materiały Obozowe* stencilezett kiadású havi lapban jelent meg a *Törökország és króm* című eszmefuttatásom. Ebben arról szóltam, hogy Törökország önállóságot szeretne, ezért az angoloknak és németeknek egyaránt szállit krómot. Hat-hét cikem jelent meg, de csak ez a kettő maradt meg.

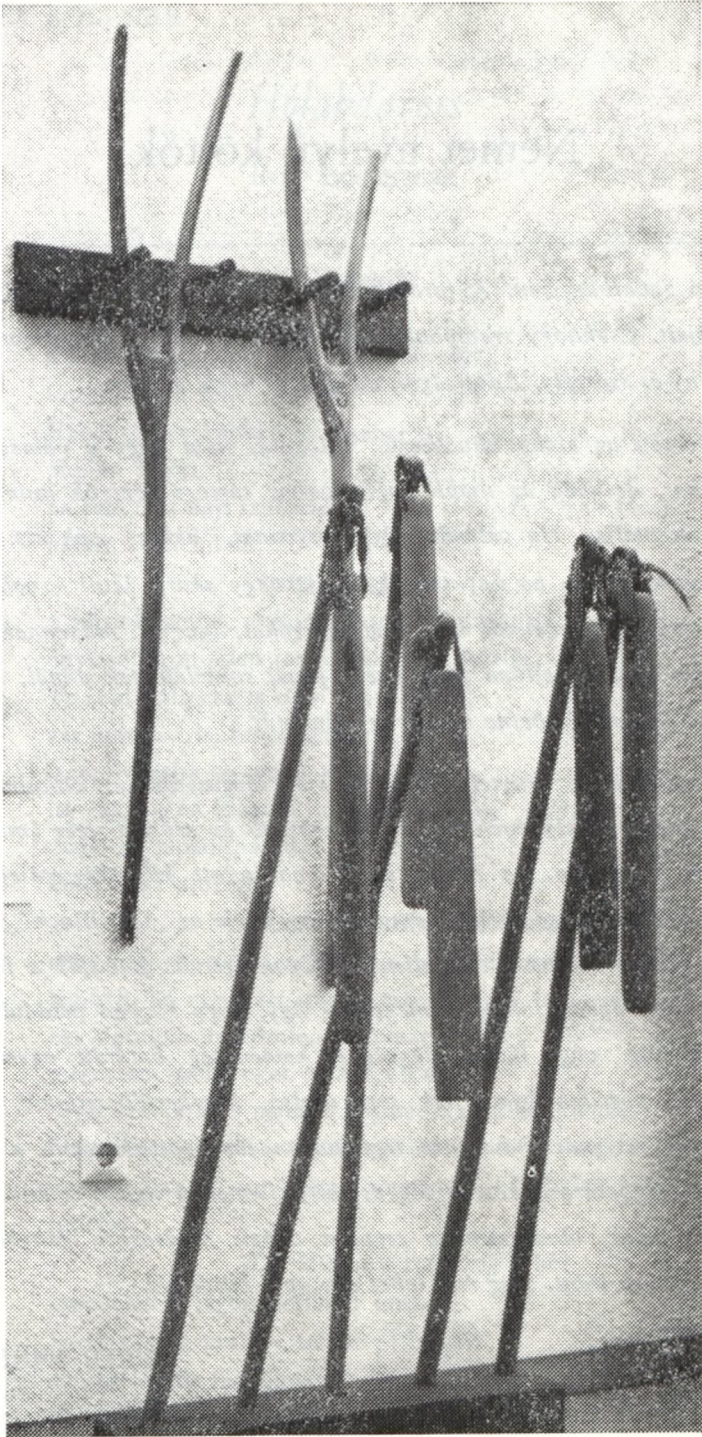
– *Miként változott meg a sorsuk 1944 márciusa után?*

– 1944 nyarán Vámosmikolán elrendelték a zsidó származásúak elkülönítését, illetve máshonnan is hozzánk irányították őket. Ezzel Thuránszky százados láthatóan nagyon elégedett volt. Nem számított németbarátnak, de viselkedése mégis úgy hatott. Egyszer aztán német katonai szemle jött a táborunkba. Ebből arra következtethettünk, hogy nem sokáig leszünk már szabadok. A helyzet egyre szigorúbb lett. Ezért is kértem, hogy ebből a táborból elmenekülsek. Kiengedtek. Vettem egy civil ruhát. Szerencsére találtam magyar családokat Nagyborzsönyben és Szobon, akik befogadtak. Csak a frontharcok alatt kellett bujkálnom. Végül is Esztergomban vártam meg a szovjet csapatokat.

– *Hogyan került baza, Lengyelországba? Miként alakult tovább a sorsa?*

– Amint lehetett Debrecenbe utaztam. Így a Magyar Külügyminisztérium 1945. március 27-én igazolta, hogy *Stolarski Jan* a debreceni állomásról hazautazik Lengyelországba, s kérte, hogy ebben mindenki segítse. Krakkóig közlekedtek a menekülteket szállító vonatok. Szüleim Piotrkówban éltek, ide kellett eljutnom. Áprilisban köszönhettem szüleimet. Aztán Varsóban befejeztem tanulmányaimat. Ott kaptam munkát a nehézipari minisztériumban, 1956-ban helyeztek Piotrkówba. Új gyárat építettünk. A bányagépek exportjával foglalkoztam. 1973-ban szerveztük meg a Lengyel–Magyar Baráti Társaságot. Jelenleg ötezer tagja van, a fele itt él a városban. Nemrégiben megválasztottak a lengyelországi baráti társaságok szövetsége elnökének. Hivatalból is foglalkoznom kell a lengyel–magyar kapcsolatok ápolásával.

LACZKÓ ANDRÁS

Német nyelvű költők

A fordító zavarban van. A fordítónak indokolnia illenék, felsorakoztatva szempontjait. Csakhogy szempontok igazából nincsenek, van viszont véletlen, önkény és szeszély. Adottságok vannak és körülmények.

Ezért aztán az alább következő válogatás nem hogy a német nyelvű irodalmakat, de még az újabb évfjártokhoz tartozó szerzők munkásságát sem reprezentálja. Ha valamit mégis megmutat, akkor csak azt, hogyan és milyennek látja – ha úgy tetszik, tudja vagy akarja látni – valaki (én) Magyarországról a németül író fiatal szerzőket. Igaz is: milyennek látom? Szerencsére zavarba ejtően sokfélének. Jóval sokfélébbnek annál, sembogy bármire is elegendő lehetne egy ilyen válogatás.

Ha ódzkodva is, kénytelen vagyok még megosztani az olvasóval egy benyomásomat, amely évek óta egyre erősebb és erősebb lesz (mindazonáltal nem szeretném, ha bárkit is elhamarkodott következtetésekre indítana). Arról van szó, hogy számomra egy ideje az „Ost-Block”, azaz kicsit finomabban szólva a szocialista országok szerzői mondják a fontosabbat, az életbevágóan fontosat, mégpedig úgy, hogy közben például Söllner naplóköltészete vagy Kolbe lágyság és keménység határán egyensúlyozó versbeszéde poétikai bravúrnak sem utolsó. Megkerülhetetlenül fontosnak tartom rezignációjukat, de ugyanolyan lényegesnek tűnik a beszédmódjukat meghatározó keménység és tartás, amelyet ugyan semmi nem indokol, de amely olvasatomban csendes, mégis határozott igénybejelentés méltóbb esélyek iránt. S ez már lehet egy apró bátorítás.

1989. január

KURDI IMRE

Hosszú ez a mondat,
és azt akartam csak mondani, hogy *mi magunk*
vagyunk az elnehezültek, és ez az öt sor se más,
terheink súlyának
mértéke csupán.

Olvass tovább, nem lenne jó,
ha elégikusan csengne, olvasd, amit valószínűleg
úgyis tudsz már és amit bizonyára pontosabban
kellene elmondanom, fogadd el igyekezetemet
a tett helyett: Mi valamennyien, apró, elpuskázott
vagy elárult csélyeinkkel, elfojtott
vagy tudatosult szorongásainkkal, mérhetetlenül nehéz,
vagy röpke álmainkkal, mi valamennyien
lehetnénk mások is.

*És nem segít
már az se, hogy kimondom.*

Ezt a mondatot
három hosszú, behavazott évvel ezelőtt
olvastam egy versben, mely kedvemre való volt, most pedig
azon tűnődöm, mivégre
írom még mindig, félig megdermedve már,
a zavartalanul hulló hó
ellen e hólabdaverset. Talán csak azt jelenti ez,
hogy nem is másnak lenni
kellene megpróbálnunk, hanem csupán
megváltoztatni életünk?

De látom már,
ez a vers is, akár a többi,
hosszú lesz. Olyasmi ez, mint a hallgatás,
csak egy formája a szótlanságnak,
rosszabb, mint vaksággal
megveretve élni.

De mi az, ami elnémít
minket? Hiszen nem a hó
zárja le ajkunk
egy tompa parlandót hagyva
előbugyogni csupán; hanem, mondjuk
egyszerűen csak így, az, ami a földön mindenütt

kiforgatja a gondolatot, még mielőtt
elgondolnák, az emberek fejében, szájukban a szót
és érzéscikket, melyeknek pontos
fészke nincs.

Ami belém –

fojtja a szót, az a szónokok uralma
a szótlank felett, uralma azoknak, akik így
beszélnek:

*A szomorúakat kiirtjuk,
vidám lesz a világ.*

Nem, semmi kifogásom
ellene, ha világosabb beszédet
követelsz, de várj, van még
időnk, pár nap, és egyáltalán, ki vagyok én,
hogy *épp engem* kérdezel:
Hiszen dideregve állok csak én is a kavargó
állítások között, a rendeletek
latyakján, mint mindannyian,
kis csoport, egymás kezébe kapaszkodva,
hogy el ne merüljünk a sekély
hóban. mely szájunkat

ford.: Kurdi Imre

Werner Söllner: 1951-ben született Aradon. A kolozsvári egyetem német–angol szakán végzett 1975-ben. 1972-től az **Echinox** szerkesztője volt. Itt közölt versei **Mitteilungen eines Privatmannes** (Kolozsvár 1978) című kötetéből valók.

Visszatérés

Fokhagyma- és ginszagú szájjal
lefogyva és kifacsarva újra
itt vagyok! elrongyolódott útitáska
szalámis kenyér, rothadó alsónemű és
ragacsos haj
a peronon

Még mindig olajos mozdonyok
még mindig a lepusztult váróterem:
A város mit sem változott.
A csigák zavartalan
párzanak acél
szemeteskonténerekben

Jord. Kurdi Imre

Tradíció'

Minden jó, ha jó a vére
mondja a hentes
mert nekem aztán édesmindegy
mióta tizenöt lettem
akkor fogott be apám inasnak
ott aztán semmi nem volt
a sonka meg a szalonna között
nemhogy a tengerre
járkáltam volna de a húsban
járattam a kést
és felejtettem hamar
és elégedett lettem
és a fiam is olyan
lesz mint én vagyok.

ford.: Kurdi Imre

Új kifejezésekkel...

új kifejezésekkel
cifrálkodik a halál
a hóhér orvosnak nevezi magát
a guillotine szanatóriumnak
és valiumnak a nyaktiló
a sírásó viseli
az ápoló fehér köpenyét
a kínzások kínja
a terápia feliratot
itt az idő
megírni az új könyveket
elkészíteni a fordításokat
nem a mának hanem
bebizonyítandó
az utánunk jövőknek
hogy háború van
kegyetlen aljas háború
amelyben mindent szabad
és teljesül minden
parancs az utánunk
jövőknek nem marad más
választásuk mint újra
átgondolni a nyelv holocaustját

Jord.: Kurdi Imre

Erich Hofer: 1964-ben született Leobenben (Ausztria). 1984-ben beállt az Idegenlégióba, majd rövid ideig Hamburgban élt. Itt közölt verse a **Literatur und Kritik** 209/210-es számában jelent meg.

Nem

Ismersz bárkit is
Aki víz alatt lepkére vadászott?
Vagy olyan embert
Aki szart használ mosáshoz?
Nem.
Senki nem süt tűzijátékon
Tükörtojást.
Sült galamb után senki nem ás
A temetőben.
Vagy rázott-c bárki is
A zászlórúdról almát?
Nem.
Búzát ki vet
Betonra?
A harmadik világháborút ki akarja?
Melyik vezér érte meg a végső győzelmet?
Ki főzne saját csontjaiból enyvet?
Odaadnád valakinek
Játékba a világot?
Nem.
Senki nincs aki önként bandza lenne.
De minden újonc megtanul
Célozni emberekre.

ford.: Kurdi Imre

A mennyei kertben

minden pont olyan
mint azelőtt
Angyalok lábnyoma után
imádkoznak murvás
utak, a harkályok magvas
főbűnöket vágnak
ki a tobozokból

A szálas vörösfenyők
sima bazilikaoszlopai közt
nyírott bozótfabokrok
mint kövér
barátok döcögnek át

A kert közepén a kastély
maga Mária.
Előtetője hegyes
térdkalácsán himbál
tejfehér fény –
köteget

A kertet skatulyaforma
tujákból előrehajló
fal környezi. Ez
Péter
a méla bokszoló.

Igen, mindenütt a legszebb
szigor uralkodik.

Este mégis
becsapódik egy angyali
fémszárny, mely űrhajó
alakját vette fel,
szétszaggatja a
mennyei kert
pázsitthegét.

Isten és az övéi
az intenzívosztályon
kapkodnak levegő után. A
világból végképp
kiveszett most a jó.

ford.: Kurdi Imre

Apró bátorítás

Lágy az ősz is hát vond vissza kezéd.
Lágyan játszanál – gyermek. Ehhez béke kell.
Lágyan leránt e lágy talaj a nedves-szürke kő.
Lágyba süllyedek – te maradsz mert könnyedén
és felette jársz.

Lágyak a halálos sebek is: Vedd magadra golyó-
álló inged
Mielőtt átmennél kenyérért és fessd be a hajad.
Egy apró fehéregérnek is milyen lágy a teste már
Néhány órával a kísérlet után mint várták halott.

Talán sejted mennyit vet ki ránk egyetlen pillanat
Mennyi védelmünk marad itt. Játékos figyelem
miközben a tévében bemondják: a túlélés attól függ.
Valahol a boldogságból préseli ki
sötét esőjét a páncélozott ősz.

A fej görbületeiből

ügyes kivezető egy létezőbe.
Félreérthetetlen a zöld. A kolosszusok árnyékában
hermetikus versek nőnek a berlini fákon. A halált
ritkán sikerül kimondani. A hidakon örvénylik, söpri
maga előtt semmijét a szél.
Jó alkalom: hallgatni. Mennyire megvetem a többes
szám használatát. Mennyire megvetem történeteimet,
mikor kitalálom őket. A beszéd megvetésre méltó ál-
talánossága. A történet vágyik a sztorira, a sztori
száműzetésbe vonul. Lesz, ahogy van. Maradéktalanul
boldog vagyok, Mama.

ford.: Kalász Orsolya

Már úgy enyém

Énnekem őt teremtette az isten –
gyöngesége már esküszöm, erősít.

Szakadék tátong előtte akkor is,
amikor a járdasziget peremén áll –
hát úgy fogom át, hogy az igazi
szakadék szélét se érezze többnek
járdaszigetnél.

Minden árusban és tisztviselőben
a hétfejű sárkányt reszketi – így hát
oldalán Szent György lovagként lépek
minden üzletbe és közhivatalba.

Oly' nagyon elesett, hogy őmiatta
káprázatos gyorsan kell talpra szöknöm,
amikor számtalan kis gramm-gonoszság
megatonnányi tömbbé összeállva
lapítaná szét sorsunkat kajánul.

Ám egyet biztosan tudok:
ha karonfogva mennénk át a zebrán
s egy lóerővel dúsitott gazember
vakult veszettséggel veszünkre törne –
ő csöpp erejét százszorozva engem
lökne a túloldalra s gyöngé testét
vetné szép torlaszul a gép elé.

Énnekem őt teremtette az isten.
Már úgy enyém, hogy mindenem övé.

Kurva vagyok

(részlet)

Soha nem kerestem a Lalit egy férfiban sem, aki utána következett, de egyiktől sem kaptam annyit érzelmileg, mint tőle. Tőle viszont idegesített. Akárhány fiúba beleestem, akárkivel éreztem jól magam, már nem ugyanazt jelentette, mint a Lali előtt. Váltás lehetett nálam. Bennem maradt, hogy az, amit a Lali adott, és ahogy adta, nem ismétlődhet meg. Ő lett volna az ideális férj, csak ehhez nekem is ideálisnak kellene lennem.

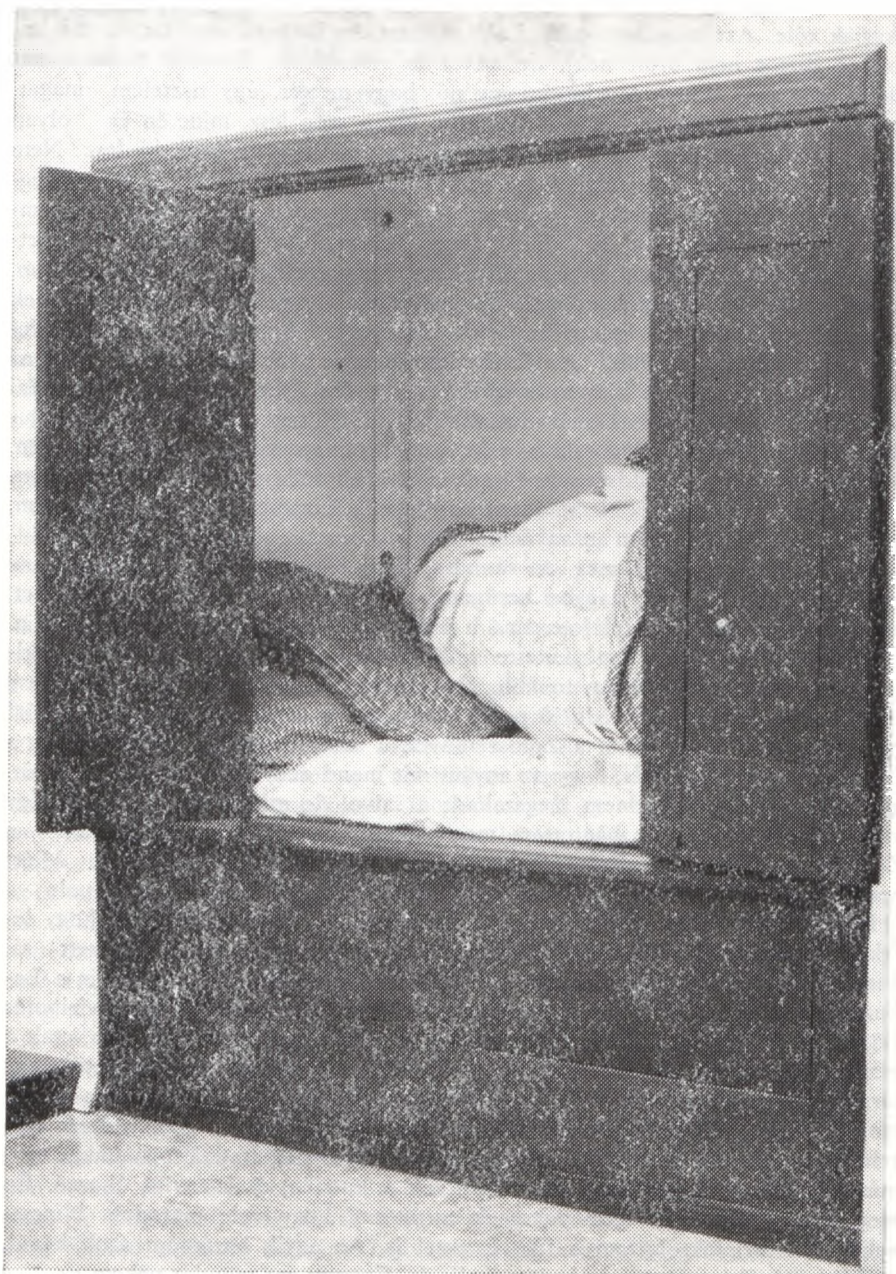
Tényleg nagyon szerettem, mint embert. Ha szerelmes vagyok, se bírok együtt lakni senkivel, legalábbis hosszabb időig nem. Egyszerűen megőrülök. A szívem szerint benne lennék, benne lettem volna a Lalival is. A mai napig örömmel szülnék még gyerekeket, laknák egy házban, meg mit tudom én! Nagyon szépnek találtam, hogy lesznek gyermekeink, meg ló, meg nagy ház, de elkezdtem gondolkozni, tudtam, hogy nem lesz belőle semmi. És, ha ezt erőlteti, nem négy évig tartott volna, hanem három napig. Mert engem nem lehet elviselni. Engem nem lehet. Annyira ismerem magam, a rossz természetemet. Ez valószínűleg védekezés, hogy ne adjak alkalmat arra, hogy velem éljen valaki. Nem tudom, milyen a jó házasság. Ha valaki házasságot köt, élje le a családjával az életét. Ha valaki képtelen rá, mégis férjhez megy, menjen. Én nem megyek. Nem lett volna a Lali többet velem akkor se, ha összeházasodunk. Nem tudom, mit gondoltam. Gondoltam, hogy *majd egy idő után* hozzámegek. A házasságot nem sürgettem, az biztos. Más nő, ha megismerkedik valakivel, jól érzi magát három napig, már tervez. Pedig lehet, hogy csak négy napig tart a kapcsolat. Én nem tervezek, tart, ameddig tart! Ameddig én akarom. Kinek jobb: aki tervez, és csalódik egy jó nagyot, vagy nekem, aki nem gondolkodik előre, és addig élem az életemet a férfiakkal, ameddig én akarom? Ha belegondolok, valahol én vagyok szerencsésebb helyzetben. Minden addig tart, ameddig én akarom. Akkor kezdődik, és akkor fejeződik be.

A Lalival való kapcsolatomban nem tudott fejlődni, mert nem segítettem, hogy fejlődjön. Az első perctől kezdve rajongásig imádoztam, mindent megtett értem, és én hagytam. De nem hagytam, hogy kedvére szerethessen az ágyban, nem hagytam, hogy minden szabad idejét velem töltse, nem hagytam szabadjára engedni a szerelmét. Nem a házasságtól, vagy az együttéléstől félttem. A mama nagyon fontos az ő életében, és a mama úgyse engedte volna. Akart egy ikerházat. A barátjával, meg annak a feleségével laktunk volna, hogy ne legyen olyan feltűnő a mama számára, hogy éppen mi ketten. Szegény, próbált mindenféle megoldást végiggondolni, hogy a mamát ne sértse meg. Ebből se lett semmi. Lehet, hogy ő is csak egy tervezgető, viszont igaz, hogy nem adtam bátortást, inkább mindentől fanyalogtam, mindennek a rossz oldalát vettem föl. Lebeszéltem. Azóta se nősült meg, és ameddig a mama él, nem is fog. Mindent a mamának bizonyít, mindent a mamának vesz. A mama neki teher és az élete központja. Ahhoz, hogy teljesítse a *nagyház* tervét, kellett

volna én, hogy rendszeresen lefeküdjek vele, hogy teherbe essek, hogy gyereket akarjak tőle. Azt mondtam neki, Lali, mi lesz, ha lányunk születik és rád hasonlít? Biztos nem örült neki, de akkor is viccelődött. Bernard Shaw esetét idézte röhögve, akinek levelet írt egy nő, hogy mester, úgy tiszteltem magát, magától akarok gyereket szülni! Képzeld, olyan szép lesz, mint én és olyan okos, mint maga! Bernard Shaw visszaírt, hogy mi lesz, ha fordítva lesz? Nem finoman próbáltam lebeszélni, hogy ne legyen gyerekünk, hanem gyorsan megsértettem valamivel. Kaptam anyámtól egy nercbundát, de kinéztem magamnak még egyet. Mondtam a Lalinak, hogy kinéztem egy nercbundát, félretettem. Lefeküdtem aludni, és arra ébredtem, hogy melegem van. Fölbredtem, le voltam terítve a nercbundával. Káromkodtam, hogy a kurva anyját ennek a bundának! Folyik rólam a víz! Lerúgtam, befordultam a fal felé, és aludtam tovább. A Lali lemerevedve ült a fotelben és az anyám is fölugrott, azt hittem, megöl. Hogy tudsz ilyen aljas lenni! Aludni akarok! És közben voltak más férfiak. Egyszer hívtam a Zöldszeműhöz bulira. Vidéken turnézott, mondtam neki, hogy ha megérkezik, jöjjön oda. Nem, ő nem szereti úgy a Zöldszeműt, fáradt is, inkább fölhív, értem jön. Fölhívtott. Jössz haza, odamenjek? Nem, nem akarok még hazamenni! Nem is mentem, és másnap reggel csönget az anyámnál, az anyu nem tudta, mit mondjon. Fölhívta a Zöldszeműt. Az meg azt mondta, hogy hazamentem a Hajnival, az egyik barátnómmal, aki nagyon berúgott, én vezettem haza a kocsi. Lehet, hogy ott vagyok. Mi a telefonszáma a Hajninak? A Hajninak nincs telefonja. És hol lakik? Nem tudom! Letette a Zöldszemű a telefont, és én ott fekéüdtem mellette. Ott döglöttem tovább. És nem érdekelt, hogy a Lali keres. Nem röhögtem ki, hogy, ha-ha, de jó poén, hogy a Kovács Zsuzsi átbaszta a Lalit! Hanem jól éreztem magam a Zöldszeművel, a szemem nem rebbent, hogy a Lali most agyonkeres. És, hogy az anyám mit mond neki? Az anyám imádta őt, úgy sajnálta, hogy majdnem megszakadt a szíve, de mit tudott csinálni! Így voltam szemét gecí, ott bántottam meg a Lalit, ahol lehetett! Maradtam a Zöldszeművel. Aztán hazudtam azt, hogy a Hajninál aludtam éjszaka. Miért nem hívtál föl? Mert a Hajninak nincs telefonja. Közben lehet, hogy volt.

Egyetlenegyszer az életemben elkövettem a nagy bűnt: letagadtam, hogy lefeküdtem valakivel. Nem a Zöldszeművel, mert arra soha nem kérdezett rá, hanem megtörténhetett az az eset a fogamzásgátló tablettával. És ezt is a Lalinak köszönhetem! Nem magamat utálok, hanem őt, amiatt is. Egy vízipólós fiú, állítólag tizenhat éves korában szerelmes volt belém. Nem ismertem, csak ő nézett ki magának engem. A Lali épp külföldön turnézott, én fölmentem egy társasággal az Olimpia Szálló bárjába. Kérdezték, hogy ki az a nő, és valaki mondta, hogy a Kovács Zsuzsi. Kovács Zsuzsi! Atyaúristen, ebbe voltam szerelmes gyerekkoromban! Ezt kiáltotta a vízipólós. Bemutattak bennünket egymásnak, lett egy újabb kapcsolat. Beültünk a kocsiba, és hazavitt, őhózzá. Én meg nem tiltakoztam, természetesnek tartottam, hogy vele maradok. Nincsenek apró részletek. Jártam a fiúval, ezzel is. Az egyik barátnóm azok közül, akikkel néha kártyáztam, beárult a Lalinak. Egyszer azt mondta nekem ez a lány, ha ő járna a Lalival, már régen a felesége lenne, mert a mama nem tiltakozna. Nem tiltakozna, mert ő zsidó. Csak egyet felejtess el, válaszoltam, hogy a Lali engem szeret. Nem azon múlik, hogy zsidó, vagy nem zsidó. Miért venne el téged csak azért, mert zsidó vagy? Ez a lány elmondta a Lalinak, hogy van a vízipólós. Mikor a Lali megjött a turnéről, én még reggelig ezzel a fiúval

voltam, és a barátnőm, aki beletartozott a társaságba, hallotta, hogy mit beszélünk meg a sráccal. Közölte a Lalival, hogy a fiú aznap este is jön hozzám. A Lalinak soha nem volt szokása a nyomozás, de akkor az egyszer váratlanul visszajött. A fiú csak később érkezett meg, és a Lali, mielőtt csöngetett volna a vizipólós, elmesélte, hogy mit hallott rólunk. Jött a srác, mondtam neki, hogy itt van a fogamzástápláló tableta a barátnődnek, és képzeld el, összehoztak minket, hogy a szeretőd vagyok! A fiú mondta, hogy nem! A Lali mindig elpirul, ekkor is elvörösödött. Mikor a fiú elment, felrótta, hogy miért hoztam őt kellemetlen helyzetbe, miért szembesítettem őt egy férfival, mikor ez csak ránk tartozik? Azért, hogy ne higgyél a hülye pletykáknak! Majdnem ő kért bocsánatot, hogy meggyanúsított. Nagyon nagy gonoszság volt részemről, de mennyivel jobban megbántottam volna, ha azt mondom neki, hogy tényleg a szeretőm! Abba lehet, hogy beleroppan. Ismertem őt. Ha előtte, a szemé láttára megízlelnék, és én azt állítom, rosszul látta, tán azt is elhitte volna. Én még nem láttam nőt úgy szeretni, ahogy ő szeretett engem. A szembesítés gazemberség volt a részemről. Nem gondolkoztam, gyorsan be akartam bizonyítani, hogy nem igaz a pletyka. Mégse bántam, csak annyi csapódott le belőle, hogy ezután már nem érdekelt a fiú sem annyira, nem akartam, hogy tényleg balhé legyen. Jött még azért. Nálam egy pillanat alatt múlnak el dolgok, esetleg elnyúlik még az utójáték. Soha többet nem kellett ez a srác nekem úgy, mint előtte. Olyan ez, mint egy rossz mozdulat, mintha a fiú követte volna el. Gyerekes, de bevált. Ettől én is lezúllottam, a kapcsolatunk a Lalival. De nemcsak ezen múltott. Egy idő után már elviselhetetlen volt a kettősség, fárasztott a sok hazugság.

Talán ő az egyetlen, akinél zavart volna, ha csajozik. Mert, ha ő megcsal, már nem szeretett volna, a többi férfinál nem éreztem, hogy ez számít. Ha ő egyszer elszánta volna magát, hogy más nő kell neki, nem én, akármennyi időre, akkor ott már gázok lettek volna az érzelmi világában. Nem kezdtem volna el védekezni. Én csak akkor védekezem, akkor könyörgök (ha könyörögni kell egy férfinak), ha én baszom el a kapcsolatot, és megbánom. Egyedül az újságírónál fordult elő, hogy föl hívtam, visszahívtam. A *nagy szerelmemnél*. Se vele, se nélküle, így ment egy darabig. Oda-vissza.

Én valahol teljesen úgy élek, mint egy férfi. Nálam a szeretők úgy jönnek-mennek, mint a férfiaknál. Már jártam a Lalival, sőt, az ő kocsijával közlekedtem. A buszmegállóban megláttam egy fiút. Megálltam. Hová mész? Haza. Hazavittem, őhózzá, lefeküdtem vele. Mikor öltöztem, azt kérdezte, hogy mikor találkozunk? Semmikor. Épp úgy, mint egy férfi, aki megbaszik egy nőt, és többet nem akarja látni. Vagy épp olyan, mint egy nő, mert a nők is ilyenek. De a gyakorlat az, hogy, ha a nő lefekszik egy férfival, érzelmi alapot akar. Én nem vagyok férfias nő. De nincs bennem, mint más nőben, hogy várom, hogy föl hívjon, nem is adok se címet, se telefonszámot, nem is akarok találkozni. Lefeküdtem vele, mert megkívántam. Más nő nem bírja elviselni, ha annak a férfinak nem kell. Én örülök, ha nem kellek. Tehér. Ebben vagyok férfias. Lehet, hogy ez nagyon nőies is. Ha a férfi a saját lakásán szeretkezik a nővel, alig várja, hogy a nő elmenjen. Én felöltözöm, és megyek, még jelét se ádták annak, hogy hogy kéne engem kipaterolni. Úgy meglepődnek, hogy megkérdezik, hová mész, miért mész? Nem bírok ott maradni, nem bírok ott lenni. Nem bírok hozzábújni utána. Mehetnékem van. És jó ez így. Biztos az is szerepet játszik, hogy dohányzom. Hiába mosok fogat lefekvéskor, húsz

éve cigarettázom, vagy akárhány éve, reggel már nem olyan jószagú a lehel-
letem. Lehet, hogy ezért nem vagyok összebújós. Engem ne baszogassanak már
reggel! Bűdös a szám, még álmos vagyok. Nem szeretek arra ébredni, hogy
macerálnak. Nem ugrom ki az ágyból, hogy gyorsan fogat mossak, inkább al-
szom. Ezek az én hülye megszokásaim, amiken nem akarok változtatni. Ha
akarnék, tudnék, de nem akarok. Ehhez nem elég, hogy nagyon szeressek va-
lakit, mert már ilyen is volt. Újra kéne születnem.

Hiába gondolkozom, nem jut eszembe, hogyan lett vége a Lalival. Azt hi-
szem, hisztérikus rohamokat kaptam. Hazajött Amerikából, és szanatóriumba
vittek. Eleinte nem éreztem magam jól a szanatóriumban, utána igen, valami
pincérrel lefeküdtem. Később azt mondta, van négy napja, ha olyan jó volt
neked Parádon, menjünk le! Menjünk! Megint külföldről jött, négy hónapja
nem láttuk, nem érintettük egymást, és én három napig nem feküdtem le ve-
le. Sirt. Nem úgy, mint egy hülye férfi. Szenvedett. Nem tudta elképzelni, mi van.
Én meg erőltetni se tudtam magam, megerőszakoltatni se. Lali, nincs kedvem!
Mit tudott csinálni? Nem az az eset állt fönn, hogy minden nap szeretkeztünk,
és én nem bírtam, hanem négy hónap után egyszerűen nem feküdtem le ve-
le. És nem azért, mert volt más, ez engem nem zavart, hanem ő nem kellett.

Egy idő után tele lett a fasza velem, gondolom. Menekült. Egyszer azt mon-
ta nekem, mikor már nem jártunk, hogy meg kell vallania, négy évig csak szen-
vedett mellettem. Így is volt. Szép lassan véget ért a kapcsolatunk. Nem bírta
tovább a szenvedést. Még ugyanúgy tartottuk a hófordulókat, tehát havonta
megünnepeltük, hogy melyik nap kezdünk el járni, de egyre gyakrabban for-
dult elő, hogy nem feküdtem le vele. Észrevette, hogy nem működik ez
a kapcsolat. Már nem is tagadtam. Azt, hogy másokkal is lefekszem, tagad-
tam, a mai napig tagadnám.

Ha volt egy kis szabad ideje, már nem rohant hozzám. Örültem neki, meg-
nyugodtam, hogy vége lett. Elfajult bennem minden, elrémisztettem magamat.
örültem, ha nem jött. Utána megbántam. Nem hozzá ragaszkodtam, hanem a
milióhoz. Ahogy megéreztem, hogy elveszítem, elkezdtem azon gondolkodni,
hogy hogy tarthatnám meg. Megjött egyszer Jugoszláviából, főlhívott, mon-
tam, hogy jöjjön föl. Lehet, hogy csak kapuzárás után tud ideérni, mondta.
Jó. Megérkezett, hozott valami lemezt ajándékba, már feküdtem. Gyere, bújj
ide mellém! Akart vetközni. Jaj, ne! Akartam, hívtam, de mikor láttam, hogy
vetközik, visszautasítottam, tehát magam se tudtam, mit akarok. A mai na-
pig biztos vagyok benne, hogy, ha megmondom, hogy megcsaltam, attól ő
ugyanúgy maradt volna mellettem. Tudtam, hogy geci vagyok hozzá, de nem
akartam még jobban megbántani azzal, hogy a szemébe mondom. Tudtam, hogy,
ha akkor bebújik az ágyamba, három nap után ugyanolyan szemét leszek ve-
le. Bennem van. Nem akartam többet bántani.

Lementem Siófokra dolgozni, megoperálták a lábát, nem találkoztunk hosz-
szú ideig, de attól ő még ugyanúgy írta hozzám a számokat. Olyan szép
számokat azóta sem írt. Még szeretett. Még később is, még sokkal később is
lefeküdtem a Lalival. Időnként lefekszem vele, és akkor mindig ír egy cso-
daszámot. Ha pusztit adok neki, a mai napig elvörösödik. Átölelem, ellök, tol
el magától. Remeg, ha hozzáérek. Lali, kérdezem, lehet, hogy én vagyok a
múzsád? Hülyeségeket beszélsz! És már piros a feje. Biztos, hogy benne vagyok,
mert a szenvedései közben írta azokat a csodálatos számokat, és most már kö-

zel sem ír olyan szépeket, és ha netalántán mégis, akkor itt van nálam, itt írja. Szerintem míg él, benne leszek.

Férjhez is mentem, hiába. Őhózzá viszont nem akartam, nem mentem volna. A férjhez menésem hirtelen történt, váratlanul. A pesti igazgatómmal sok bajom volt. Naponta letelefonált, ragaszkodott hozzá, hogy én vegyem föl a kagylót. Néha nem én vettem föl. Dilizett, máskor meg virágot küldött, kristályvázástúl. Úgy kezdte, mikor lehelyezett a siófoki üzletbe, hogy a felesége is külföldön van, a Lali is, összejöhetne a Balatonon valami közöttünk. Ránéztem. Maga összetéveszt a sok csámpás táncosnővel, akiket végigkúrt! Gondolja meg, mit válaszol! Miért, ha azt mondom, nem, nem én vagyok a mixernő Siófokon? De, de hát... Nincs de hát!

Lejött ellenőrzésre, jól berúgott, és verte az ajtómat, hogy engedj be, öreg vagyok én már bohócnak! Öreg maga már mindennek! Üvöltöttem ki a folyosóra, hogy minél nagyobb balhé legyen, tűnjön el minél hamarabb. Leveleket írkált. Az egyikén csak annyi állt: IGEN? Nem volt olyan érdekes. A kellemetlensége tette fontossá, irritált. Visszajöttem nyár végén, tovább kellett menekülnöm előle, nem hagyta abba a virágcsokrok küldözgetését és a kötözöködést. Azt álmodtam, mondta egyszer, hogy maga kapott egy briliánsos órát. Ezt maga nem álmodta, hanem hallotta. Nekem támadt, hogy milyen ringyó vagyok. Egyik nap lestandolt éjszaka a drinkbárban, leellenőrzött. És nem talált semmit. Dühös lett a kudarcától, mire én csodálkoztam: Ide figyeljen, lehet, hogy maga negyven éve pincér, és én csak a tizenötödik évemet taposom a vendéglátóban, de mit tudna találni, nem vagyok hülye! Behívatott a szobájába. Ordított. Mit akar maga, ide akar kerülni? Rámutatott az igazgatói székre. Azért, hogy úgy utáljanak, mint magát, nem akarok odakerülni! Ezzel a felelettel nem sokat lendítettem a viszonyunkon. Becsaptam az ajtót, és elmentem betegállományba. Ebbe is belekötött. Hogyhogy maga ilyen hosszú ideig tud betegállományban maradni? Hol írták ki? A Kútvolgyiben. Igen, na jó, ha letelt a betegállománya, visszajöhet, de nem mixernőnek.

Nem mentem vissza. Az Astóriában marhanagy protekcióval elintéztem egy állást magamnak. Ebben a szállodában akkor még nem volt drinkbár. Először felajánlották, hogy dolgozzam a bárban. Nem akartam éjszakázni, nem kívántam megfúrni senkit, nem tudtak mást kitalálni, mint azt, hogy betesznek egy italkocsit délutánra a kávéházba, afféle mozgó drinkbárnak felelt meg, addig működött, míg a lenti éjszakai bár ki nem nyitott. Akkor kezdődött az arab invázió, én nem tudtam, hogy az Astória az arabok egyik fő gyülekezőhelye, nem jártam ebben a szállodában soha. Borzasztóan viselkedtek, úgy, hogy nem is dolgoztam, bent ültem a konyhán, kártyáztam a személyzettel. Felhívatott az igazgató, hogy Zsuzsi, panasz van a munkájára. Arra nem hiszem, mert nem dolgozom. Menjen le az éjszakai bárba! Nem megyek le! Mit lehetne csinálni? Benn ült éppen nála egy nő, kiderült, hogy üzletvezető és beleszólt a beszélgetésünkbe, hogy mi a problémám, olyan jókat hallott rólam. Ez nem nekem való, nem bírom, ha a vendégek tapogatnak, szemtelenkednek. Az araboknak minden nő kurva Pesten. Nem megyek közéjük szívesen.

Egyik nap belép a kávéházba egy magas férfi, kér egy hideg juice-t. Föl-szolgálom, erre megforgatja a poharat: csorba a pohár! Kicséréltem, otthagytam a férfit. Pár perc múlva megint odahív. Föláll, bemutatkozik. Na, gondolom, ez is randevút kér. Nem. Elmeséli, hogy ez és ez, Balatonalmádiban üzletvezető, mixernőt keres. Mondom, itt vagyok. Kiderült, hogy az a nő beszélt neki

rólam, aki az igazgató szobájában ült éppen, amikor a problémáimat taglal-
tam. Most jött haza külföldről, frissen vette át az Aurora bájját, munkaerőt
keres. Megállapodtunk abban, hogy hét végéig Almádban lesz, tárgyal az igaz-
gatóval a személyemről, szombaton keres.

Ehhez képest, két óra múlva csöngött a telefon, hívatlak, és a férfi szólt be,
hogy megérkezett Almádba. Megdobbant a szívem. Nem lett volna köteles
beszámolni arról, hogy mikor érkezik, éreztem, hogy valami van. Tetszett, mint
férfi, a külseje, ha nem is tartozott azok közé, akikre első látásra gerjedek. Mi-
kor viszont felhívott, megbizseregtem. Az állás miatt nagyon, de rá is bein-
dultam. Megbeszéltük, hogy a következő szombaton levisz, bemutat az igazga-
tónak. Mondtam neki, hogy foglaljon szobát nekem valamelyik szállodában,
mert nem jövök vissza csak vasárnap. Találkoztunk is, vittem a táskámat, kér-
dezte, hogy hova-hova? Utazunk, nem? Jó, de ő úgy gondolta, hogy előbb be-
szélgetünk, eszünk valamit. Nincs kocsija? Van. Akkor betehetjük a csomago-
mat, igaz?

Ettünk, vörösbort ittunk, be is rúgtam kissé, és lementünk a Balatonra. Út-
közben egy helyen whiskit akartam inni, de nem volt jegük. Kezdtém kekec-
kedni a főlsholgálóval, ami kellemetlen lehetett neki, mivel azon a környéken
öt már ismerték. Megjegyzést tett, hogy nem szereti a részégeket. Nem jókor
mondta, a részegek ugyanis szeretik a részegséget, és nem hallják meg az
ilyen beszélőket. Viszont az hamar kiderült, miután megérkeztünk, hogy
nem foglalt szállodai szobát, hanem arra gondolt, hogy egy ismerősénél fogunk
aludni, akinek nagy háza van. Jó. Lefeküdtem aludni. A szemben levő szoba
lett az övé, hallottam, hogy járkál a köztünk levő folyosón. Kikiáltottam ne-
ki, hogy jöjjön be! Nem. Jöjjön csak, talán fél tőlem? Tartott a részegség, mi-
vel még lefekvés előtt is ittam, úgyhogy gátlástalanul viselkedtem. Bejött. Búj-
jon be mellém! Tiltakozott, húzódozott. Mitől fél, nem erőszakolom meg, de
közben már azt hiszem, rá is másztam.

Reggel, mikor fölkeltem, az első gondolatom az volt, hogy végem van.
Nincs állás, elbasztam. Lementünk az igazgatóhoz, dumáltunk, az igazgató még
kérte, hogy jöjjön vissza, ha hazavitt engem a házba, akar vele külön is be-
szélni. Biztosra vettem, hogy elúszott az állás, úgyhogy mondtam a Gyulának,
mert így hívták, hogy vegye meg a vonatjegyemet Pestre. Visszament az igazga-
tóhoz. Semmi nem látszott az arcán, mikor megjött, se jó, se rossz. Megvette
a jegyet? – kérdeztem. Nem, ő visz föl Pestre. Milyen rendes! Nem mertem meg-
kérdetni, hogy mit mondott az igazgató, csak néztem rá. Te vagy a mixernő!
A nyakába borultam.

Fölhozott, elváltunk. Fölmentem a lakásba. Két óra múlva csöng megint a
telefon, hogy leért Almádba, és nagyon hiányzom. Akkor ülj be a kocsiba, és
gyere föl! Jött. Rögtön azzal a javaslattal, hogy látogassuk meg a szüleit, vi-
déken, vidéki városban, nem túl messzire Pesttől. Nem találtuk őket otthon,
kinn dolgoztak a várostól pár kilométernyire a nyaralójukban. Megismerked-
tünk, beszélgettünk kicsit, aztán a szülők visszamentek a városba, mi meg kinn
maradtunk a házban egy hétig.

Biztos jól érezte magát velem, azért akart rögtön levinni a szüleihez. Ő
is fellángolt, kint Hollandiában nem szedett össze senkit. Előtte volt itthon egy
menyasszonya, aki, míg ő külföldön tartózkodott, eladta a motorcsónakot. Jól
átejtette. Ebből lett köztünk a szerelem. Én mindent szerelemnek hívok, ami
szexuálisan kielégít. A föllángolásokat. Ez nálam a szerelem. A szünetekben

meg kiakadok. Nem volt sok szünet, mert éjjel-nappal basztunk, mint az állatok. És zabáltunk. Evés közben mesélte a hollandiai élményeit, volt mit, mert majdnem két évig dolgozott kinn. Ebből még nem derült ki, hogy a cirkusz és az operett kedvelője, nem is került igazán elő más, csak a szakma, az, hogy hol dolgozott, milyenek kinn a viszonyok.

Elkezdődött az idény, a szálló személyzeti szállásán laktunk, kaptunk egy egy sarokszobát. Az övé szépen berendezett lakásnak is elment, leginkább ott szeretnénk lenni, ezt éreztük lakajosnak, de közben meg titokban kellett volna tartani a viszonyunkat, ami nekem nem szokott sikerülni. Elég hamar rájött mindenki, hogy együtt vagyunk, ez számomra egyáltalán nem tűnt zavarónak, viszont a Gyula fasz volt, szabályokat alkalmazott mindenre. Házinyúlra nem lövünk, munkahelyen nem baszunk! Érdekes, hogy körülbelül egy hét után egyszer csak azt találtam mondani neki, hogy vegyen el feleségül. Nem hiszem, hogy a Lalitól akartam volna megszabadulni, tőle más módszerekkel szabadultam meg. Különbösen se akartam, hogy elszakadjunk, egy barátnőmet, aki egyben korábbi csaja volt, uszítottam rá, járjanak újra együtt, ne engedjük ki a Lalit a karmaink közül! Így is lett, sikerült. Mindenki ott volt valahol körülöttem, a régiek is, az újak is, én ezt szeretem. Azt hiszem, mivel elmúltam harmincéves, jobban meghallottam a dumákat, hogy egy nőnek mikor, meg hogy! Másrészt még el se váltam a Fogatlantól, annyira nem érdekelt a téma. Kicsúszott a számon egy mondat, aztán tovább nem foglalkoztunk a házasság kérdésével. Azt válaszolta, hogy ne mondjam még egyszer, mert elvesz! Tulajdonképpen, nem volt ez hülyeség, csak így bedobva az első hét után annak hatott. Kalkuláltam. Ha a házasság akadály, hogy egy üzletben működünk, otthagynom a vendéglátót, nyitok egy butikot Almádiban. A gyerek is velünk volt a szünidőben, nyilván a fiamat is belekalkuláltam, az ő érdekeit. Mindenesetre a fiam nem nagyon fogadta el a Gyulát, elváltak, együtt jártak horgászni, nem látszott semmi baj, de nem rajongott érte, mint a Laliért, vagy később az újságíróért, sőt, az a gyanúm, hogy nem is szerette. Azokra úgy nézett föl, mint az Istenre, erre meg sehogy.

Tényleg nem mondtam még egyszer, hogy vegyen el. Éjjel-nappal együtt töltöttük az időt, a munkában is, a szabad időnkben is, de külön laktunk. Jó agya volt a palinak, csak nem abban az irányban, ami nekem tetszett volna. Gondoltam, elég fogékony, majd átnevelem magamnak. Nem találtam benne azt a pluszt, semmit tulajdonképpen a farkán kívül. Nagyon szeretett táncolni. Én is. Mondta, hogy versenytáncos volt korábban. Rámjött a röhögés, hogy atyaúristen! Borzasztóan távol állt tőlem ez a stílus. Mindegy, talán lesz másképp is. Én hallgatni kezdtem egy dzsesszlemezt, ő idegbajt kapott, föltett egy operettet. Összekaptunk apró dolgokon, de bíztam a jövőben, nem tudom, miért, nem szokásom. Kiderült, hogy féltékeny természetű is. Rumlizott, hogy miért jár le a Zöldszemű, aki akkor már csak haver volt, semmi több. Lelátogattak barátnők is, az Irén például. A Gyula szemrehányást tett, hogy mennyi ismerősöm van! A barátaimat nem fogom elveszíteni azért, mert te vagy. Egész más körökben mozgott, tulajdonképpen ez lehetett a baja. Nem az, hogy menyien vannak; hanem hogy én meg az ő ismerőseit rühelltem. Azt a bécmes balfaszt különösen akinek a házában először basztunk. Nem az én világom sukuk bunkókkal társalogni.

Nem volt humorérzéke, legalábbis az én humorom nem hatott rá. Nem értette a vicceimet. Á, gondoltam, visszalépek, nem leszek a felesége, pedig már

bejelentkeztünk a tanácsnál. Alá kellett volna írnom valamit egy irodában, és nem akartam aláírni. Mikor nem dolgoztunk, még szembetűnőbb volt a hülyesége. Mondom, meggondoltam magam. Miért? Mind a két család be volt hüllyítve, hogy ekkor és ekkor lesz a kézfogó, vásárolták a nászajándékokat; mindegy, ha elképzeltém, hogy naponta ezzel a pasással kell ébrednem, elment a kedvem az élettől is. Épült egy háza Almádban, pontosabban egy lakása, egy új házban. Jött azzal például, hogy adjam el az ékszereimet, amiket a paliktól kaptam! Hogyhogy adjam el? Legföljebb nem viselem őket, s majd te pótolod a hiányosságomat. Nem értette. Én se mondom, hogy ne hordj a láncot, amit az előző csajodtól kaptál! Nem figyelek oda ilyesmikre. A kurvamúltamat ismerte valamelyest. Ő ezért is szemrehányásokat tett! Jöttek a dumák, elkezdtem inkább én mesélni, elvégre a férjem lesz, jobb, ha tőlem értesül elsőkézből. Nem jól reagálta le, konzervatív palinak bizonyult. Jó, elfelejtette, látta, hogy nem csalom meg, kissé megnyugodott. Nem is lett volna időm megcsalni, különben pedig megfogadtam, hogy más leszek, rendes. Megváltozom. Mikor viszont kimondtam az igent, megijedtem.

A végén lett esküvő. Az anyósom elkezdte, hogy ő látja, még mindig a Lalit szeretem! Miből látja? Mert örökké ott lógok körülöttük, végig a vacsora alatt, másokkal nem is foglalkozom. Hát ők a barátaim! A Gyula barátait nem is ismerem. Volt egy nagy U alakú asztal, az egyik szár mellett ültek a bunkók és a parasztok, a másik mellett az én társaságom. Addig basztatott az anyósom, míg meguntam, gondoltam, lelépek az esküvőről. Azt mondja a Gyula, nem illik. Hogyhogy nem? Nem illemórán vagyok. Jött a menyasszonytánc, kellett sepregetni a pénzt. Odabasztram a söprűt. Én nem csinálom.

Persze azért csak leléptem! Hiába dumáltak, a férjem rokonsága már úgyis tökrészeg volt. Hazamentem a személyzeti szállásra, de előbb megígértem az egyik barátnőmnek, hogy nem fekszem le a férjemmel a nászéjszakán, túl konvencionális lenne. A Gyula akart baszni, és mondtam, hogy nem, nem! Miért? Mert a Szonja nem engedi. Kicsoda? Röhögtem. Dühögött, abszolút nem fogta föl benne a humort. Ha elnevette volna magát, nyugodtan dughattunk volna. De ez megsértődött! Kezdődött már az egész azzal, hogy fekete esküvői ruhát csináltattam, gyászba akartam borulni, de a Lali hozta volna Pestről, és bedöglött a kocsija, nem ért le időre. Keríteni kellett gyorsan egy kölcsönruhát, emiatt el is késtem az esküvői szertartásról, pontosabban, rám várt az egész násznép izgatottan. A vidékiek nincsenek hozzászokva ilyesmikhez.

Hová menjünk nászútra? Utazzunk el valamilyen szigetre! Mi lett belőle? Mátrai szálló. Két hétre bérelt szobát, de egy hét múlva meguntam az összezártságot. Menjünk haza! Még nem járt le a két hét! Na és? Ha én egyszer nem bírok itt lenni veled két hétig! Hazajöttünk. Nem éreztem jól magam. Lenni a Balatonnál nem laktunk együtt, titokban dugtunk, velem volt a gyerek is, de összezárva egy szállodai szobában, azt hittem, megőrülök. Kettesben valakivel, akivel nem vagyok egy hullámhosszon.

Mondtam neki, nehogy ez legyen az új szezonban is, hogy a személyzeti szálláson kelljen lalnunk! Vegyünk ki egy házat Füreden, költözzünk le, szálljunk rá a munkásokra, hogy a tavaszi nyitásra készen legyen a lakásod. Majd ő! Leutazott egy hónapban egyszer, körülnézett, egy-két ejnye-bejnyét eleresztett a melósok felé. Semmi hatás. Már mindenki beköltözött a házba, csak a mi lakásunkat nem fejezték be. Vagy. A gyerek nyárra elvégzi az általánost, el kellene intéznie, hogy lenn fölvegyék a gimnáziumba a következő évtől. Ő meg-

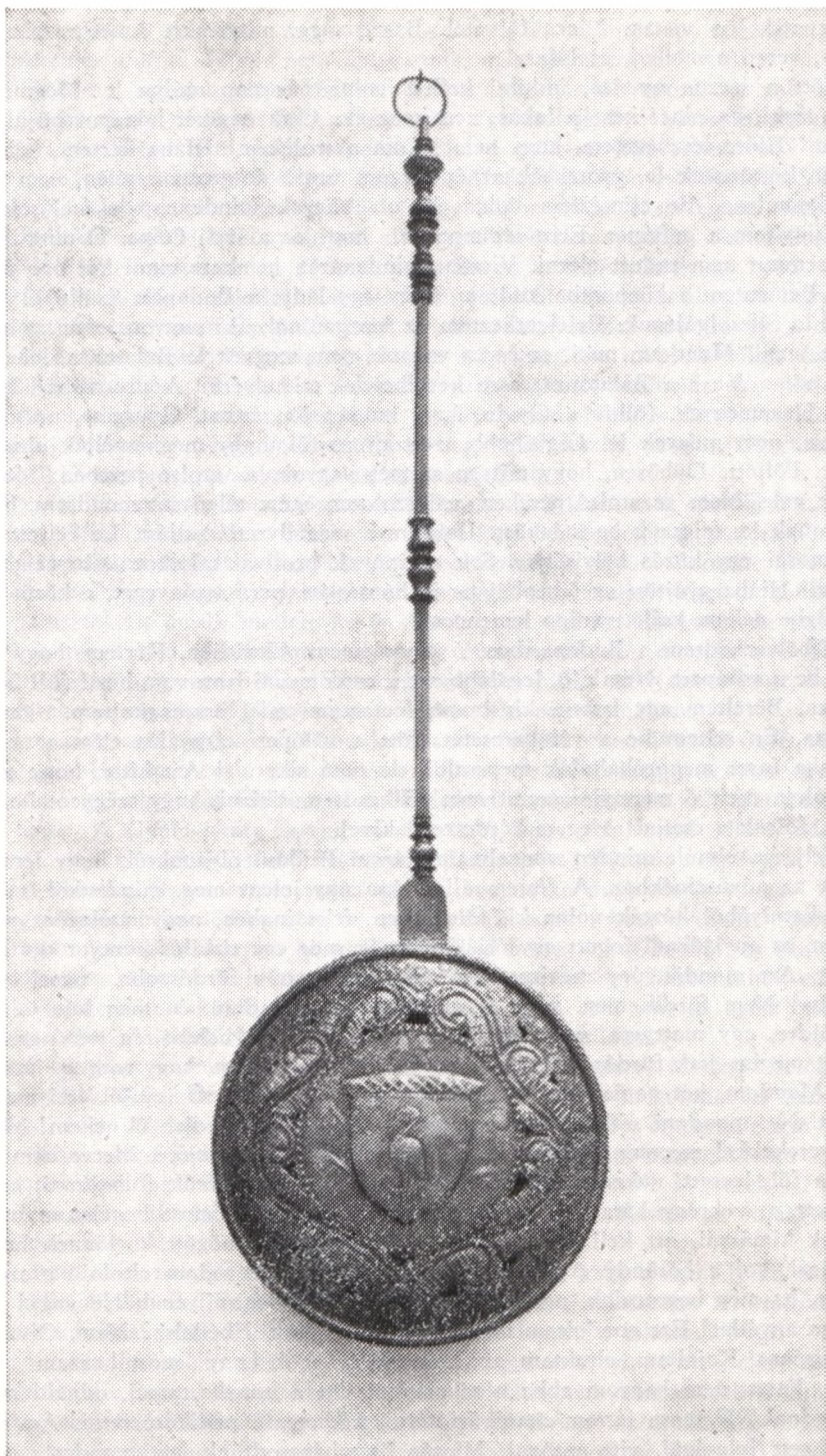

szervezi! Jön vissza. Nincs fölvetel. Baszd meg, mindenkit ismersz Almádi-
ban, vered a melled, és lófasz!

Jött a szezon nyitása, indulni kellett volna pár nap múlva le. Megmond-
tam neki, ha nincs kész a lakás, nem megyek. Csak egy-két hónapot bírjal ki!
Nem! Előre leszögeztem, hogy nem lakom a szálláson! Hiába kértem, hogy
télien költözzünk le, gyorsítsuk az építkezést, úgyse dolgoztunk télen, nem vet-
te komolyan. Én elintézttem volna, ha ott vagyok mindennap a melósokkal,
és kinyitom a pofámat. Erre azt mondta, hogy ez a férfi dolga. Ő mint fér-
fi, semmit nem tudott elérni. Viszont mindenáron le akart vinni két nap múl-
va. Bementem a központba, tudtam, hogy egy lányt a Budapest Szállóból visz-
nek le főlshológálnak. Bejelentkeztem az igazgatónál, aki nagyon jóban volt a
Gyuszival. Mondtam neki, ez és ez vagyok, nem megyek le Balatonra, lehelye-
zik azt a lányt a Balatonra, nem kerülhetek-e a helyére? A presszóba? Igen.
Jó! Hazamegyek, főlhív a Gyula, hogy holnap jön értem. Gyuszika, ne gyere
értem, nem megyek le. Legfőljebb azért gyere föl, hogy megbeszéljük a váló-
pert. Főljött. Dühösen, hogy milyen szemét vagyok, az utolsó percben kiba-
szok velem. Nem az utolsó percben, válaszoltam, egész télen azt mondtam, hogy
menjünk le, fejezzük be a lakást. Utáltam a személyzeti szállást. Le kellett jár-
ni mosni egy közös helyiségbe. Sok cigánnyal, prolival találkozni, beszélgetni.
Nem! Hiába gyűjtött az ő szobájába jó bútorokat, perzsaszőnyeget, a közös he-
lyiségbe nekem kellett volna lemennem.

Elhelyezkedtem a Budapestben, ő meg lement Almádiába. Kértem, hogy ad-
juk be a válópert. Nem! Jó, legalább azt a cuccot, ami lenn van, hozd föl! Nem
hozza. Béreltem egy kocsit, kis buszt, leutaztam vele, összepakoltam, jöttem
vissza. Én adtam be a válókeresetet. Jött a válóperi tárgyalás előtt a nagy
bamba faszt: megpróbáltalak megcsalni, de nem sikerült! Azt hitte, hogy ettől
elájulok, mert ő mennyire szeret még! Elkezdtem cikizni, hogy szégyent hozott
rá, főlsült a csajjal! Meg se kérdeztem, kivel.

Teljesen elmúlt minden vonzalmam iránta. Például olyanoktól, hogy lemen-
tünk az anyósomékhöz. A férjem állandóan úgy jelent meg, mindenhol, mint-
ha skatulyából húzták volna ki. Öltönyben, friss ingben, nagyon elegáns volt.
Lenn, az anyjáiéknál fogott egy óriási harcsát, meg egy tizkilós pontyot egy nap
alatt. Azt mondja, úgy megizzadtam! Gyuszika, ott a fürdőszoba, ugorj be a
kádba! Nem fürdik meg, mert álmos. Lefeküdt izzadtan, én meg lefeküdtem
a földre, egy matracra, nem feküdtem mellé. Másnap belebújt a tréningruhá-
jába, megint csak fürdés nélkül. Addig mindig úgy láttam, hogy ragyog, jó sza-
gú. Mondom, két napja nem találod meg a fürdőszobát! Ő így jól érzi magát
most. Na, mondom, akkor basszál egyedül! Ne kényelmesedjen el nekem! Ment
a gyerekekkel meccsre, föltette a bőrdőnjét a szekrény tetejére, illetve nem jól
rakta föl, leesett, nekem kellett újra földobnom. Úgy sikerült fölhajtani, hogy
beesett a szekrény háta mögé. Gondolkoztam, hogy, ha most bemászom, nem
tudok kimászni, ott kell megvárnom őket a szekrény mögött. Jönnek haza,
kérdézi, hol a bőrdőn? A szekrény mögött. Én nem tudom eltolni a szek-
rényt, ha meg beszorulok, nem jövök ki soha. Hogy te milyen hülye vagy! A
kurva anyádat! Ezt gondoltam magamban. Takarítok. Ebédelsz? Nem. Olvasta
az újságot. Kajáltam, elraktam, tíz perc múlva szól, hogy most hozzam az
ételt. Faszt, nem hagyom abba a takarítást! Ott a konyha, menj, csináld meg
magadnak! Hetente jártam manikűröztetni, kéthetente pedikűröztetni. Amíg el
nem vett feleségül, vitt autóval. Miután összeházasodtunk, azt mondta, nem

tudod ezt magad megcsinálni? Nem. Ugyanannyit keresek, mint te. Próbált hülye férj lenni. Örjögtem, elküldtem. Lementem a kutyát sétáltatni, jött utánam, sírt, taknya, nyála egybefolyt. Jajj, úgy undorodom téled, tűnj innen! Nem akart elmenni a lakásból. Gyuszika, menj el, nem bírlak látni! Gondoltam, ha kibaszom a cucát az ablakon, azért csak lemegy. Fogtam, kidobtam a holmiját a harmadik emeletről. Lement érte, én meg kizártam. Nagyon utáltam már vele lenni. Nem dörömbölt nagyon az ajtón, csak állt, mint egy birka.

A végén úgy megutált ő is, hogy sürgette a válást. Ez lett a nagy házasságomból. Sok mindenért irtóztam tőle. Egyszer, nagy elkeseredésében azt kérte, hogy jó, én nem megyek le a Balatonra, de legalább a gyereket engedjem le egy kicsit nyáron! Majd megyünk pecázni! Gondoltam, mégis milyen rendes pasas! Ugy elfelejtette, mintha sose mondta volna. Nem telefonált, nem jelzett. Szegény gyerek meg várta, hogy mikor mehet pecázni. Könyörgött, hogy csak a gyereket! Mert, ha én mondom neki, hogy Gyuszi, vidd le a gyereket, akkor érthető lett volna, hogy kitér, csak rábólint. De ő követelte! Miket tudnak emberek csinálni! Miken múlik nálam, hogy teljesen megváltozzon minden! Én tényleg majdnem mindenkivel jóban vagyok, megmarad a viszony, és nemcsak a férfival, hanem az új nőikkel is. Annak ellenére, hogy legtöbbször csúnyán válok el, mert hisztérikus rohamokat kapok. De, ha valaki ezt el bírja viselni, jól jár, mert elmúlik. Az anyám jól bírja, tudja, hogy ha rámjön a dili, nem kell hozzám szólni, ott kell hagyni, bezárkózom, és vége. De, ha válaszolnak, tovább idegesítenek, akkor tombolok. Eltorzulok, és örjögök. Egy idő után ezt nehéz elviselni. Elváltunk a férjemtől, ő megismerkedett egy lánnyal, aki télen Pesten táncolt, a nyári szezonban meg a Balatonnál. Az egyik kolléganőm ment volna le dolgozni Almádiba. Fölhívtam a Gyuszit, hogy tud-e neki segíteni, hogy a bárba kerüljön? Illetve föl akartam hívni, keresgéltem, de schol nem találták meg. Tudtam a táncosnőről, telefonáltam a szállodába Pesten, ahol táncolni szokott az éjszakai bárműsorban, hátha megtalálom általa. Bemutakoztam, hogy Kovács Zsuzsi vagyok, a mit tudom én milyen Klárral szeretnék beszélni. Odahívták, megmondtam, amit üzeni akartam, kész. Hívjon föl! Csöng a telefon, a férjem van a vonal túlsó végén, nem is köszön, csak dühöng, hogy lejáratom Klárit a táncosnők előtt! Miért járatom le? Mert odatelefonálgatsz, és rajta röhög az egész tánckar, hogy a volt felesége keresi. Mondd meg a sok repedt sarkú kurvának, hogy a paraszt nem én vagyok, hanem te, meg ők. Nem tudlak másképp megtalálni. Miért mutatkoztál be? Mert én nem vagyok proli. Ezzel foglalkozott. Hogy én fölhívtam a csajját, és a többi táncosnő elkezdte keverni a szart, hogy a volt feleség kereste, és majd ki lesz kaparva a szeme. Ettől én miért voltam prosztó? A volt férjemet fölhívtam az új menyasszonyánál.

Nagyon ritkán találkozom vele, véletlenül, utcán. Ha együtt vannak a táncosnővel, a csaj kedvesen köszön, szia, hogy vagy, a Gyuszi meg csak épp-hogy bólint. A csaj a felesége lett. Egyszer úgy is összefutottunk a Gyuszival, hogy egyedül volt éppen, és meg akart állni velem beszélgetni. Ránéztem, és otthagytam. Mit beszélgessek vele! Szégyell a csaj előtt. Én a csajt nem sértettem meg, nem tettem rá megjegyzést. Azon kívül, hogy azt mondtam, a legszebb alakú lány, akit a táncosnők közül ismertem. Ezzel nem mondtam rosszat. Egyszer leugrottam Almádiba a Zöldszemű haverommal, és a drága volt férjem zavarban volt. Hogy meghíztál Zsuzsika! Te se indulhatsz a szépségversenyen. Ennyit beszéltem a volt férjemmel, akinek, mikor a Zöldszeműt meg-

látta, vérben forgott a szeme. Allergiás volt más férfiakra. A férjemről ennyit. Szidtam magamat, a jó tanácsadómat, hogy ilyen barom voltam! Anyám viselkedett jól, mikor a Gyuszi megkérte tőle a kezemet. Gyuszikám, nem szólok bele, de ne az én vállamon zokogjál, ha nem sikerül.

Kicsit megint egyedül maradtam az anyámmal. A fiam bentlakásos iskolába járt, ahol megtanult pingpongozni, futballozni, amit tőlem soha nem tanult volna meg. Viszont fölbukkant az apám, az igazi. Újra elhelyezkedtem a Casanovában, és egy éjszaka Svédországból jött vendégeket szolgáltam ki. Elmondtam, hogy az apám kinn él. Hogy hívják? Kovács Árpád. Nagyon jó barátok! Csináltunk közös fényképeket, ők hazamentek, elmesélték az apámnak, hogy találkoztak velem, megmutatták a fényképeket is, amin rajta voltam. Az apám már rég nem tudott rólam semmit, mivel a terhességem idején megszakította velem a kapcsolatot. Küldött ennek hatására valami csekély összeget. Fölhívtam telefonon. Mondom, szia apa! Anyukám, te vagy! Úgy viselkedett, mintha két napja látott volna. Elmeséltem neki, hogy elváltam, és megyek ki Bécsbe. Mikor? Ekkor és ekkor, lejösz? Lejöttek a feleségével. Találkoztunk. Az apámnak a szeme sem rebtent, de a felesége rohamokat kapott, a találkozás olyan nagy hatással volt rá. Nincs közös gyerekük, de az asszonynak is van az első házasságából. Az volt számomra megdöbbentő, hogy az apámra semmilyen hatást nem gyakorolt a találkozás, pedig hároméves koromban látott utójára életnagyságban. Én izzadtam, remegtem, mindenfélét képzeltem, hogy milyen lesz a randevű. Vagy ugyanúgy el tudja titkolni az érzéseit, mint én. Mit lehet kimutatni, ha valaki harmincöt év múlva találkozik a lányával? Én röpködtem, boldog voltam, de nem így képzeltem a találkozást. Nem vártam semmit az apámtól. Jobban remegtem kifelé menet, mint befelé jövet. Megrakodtam magam ajándékokkal, valamit én akartam bizonyítani. Este vacsoráztunk, jött velünk egy osztrák barátom is, aki nem engedte, hogy az apámék fizessenek. Körülbelül négyezer schillingre rügött a számla, és mondta a felesége, hogy add oda a Žsuzsinak azt a pénzt, amit nem fizettél ki! Az apám négy száz schillinget akart a kezembe nyomni. Mondom, nem kell, nem erre megy ki az egész! Elmentünk vásárolni. Mit vegyen az unokájának? Vegyél neki egy dupla lemezt! Nézegeti a lemezeket, és hú, milyen drágák! Persze, nem engedtem neki, hogy megvegye. Nem kellett volna, hogy vegyen bármit is. A hozzáállását találtam nevetségesnek, dühítőnek. Hozott nekem egy műszörme bundát. Én meg megérkeztem egy nercbundában. Kérdezte, hogy valódi? Persze, hogy valódi! Elég lett volna, ha csak látom az apámat! Megölelem, és semmi több. Régen csodálatos dolgokat küldött csomagban, gyerekkoromban, de később szarságokat pakolt be a csomagokba is. Fölcsatolható rozsdás korcsolyát a tizennyolc éves fiamnak! Amit kulccsal kell felszórólni a cipőre. Miközben ő maga egy rém elegáns, divatos, drága ruhákban járó valaki volt. Mikor szemügyre vettem, meg is kérdeztem tőle, hogy apu, hová mész el, hol vásárolod Svédországban czekeket a kacatokat? Meg is sértődött rögtön. Bámultam rá, és nem voltam képes felfogni, hogy miféle ócskapiacokon guberálta össze a csomagban küldött ajándékait, és hogy jutott el ezekre a piacokra ez az elegáns úr? Azt válaszolta, csak azért küld ilyeneket, hogy a vámot ki tudjam fizetni. A vámot ki tudom fizetni akkor is, ha jót küldesz. Ezekre is kifizetem, és úgy, ahogy kapom, ejtem be őket a szemébe. Néha kapok jó holmikát is, azt a felesége veszi.

És semmit nem beszélünk az életünkről. Nem is érdekelte az, hogy hogy

élek. Mégis nagyon jól éreztem magam vele. De fölösleges volt a találkozás. Elrontott valamit, amit nem kellett volna elrontani. Én semmit nem akartam tőle, csak vele lenni négy napig. Nem is töltöttük együtt az egész időt. A felesége úgy kikészült attól, hogy a valóságban is meglátott engem, akire már annyiszor gondolt, hogy otthon kellett maradnia a szállodában. A szíve kiborult a nagy találkozástól. Fölébredtek benne valamilyen anyai ösztönök, a fényképem állítólag ki van rakva otthon, náluk a zongora fölé. Tudta, hogy nem tartottu: a kapcsolatot, mert zabigyereket hoztam a világra, vagy tán azért, mert elmúltam tizennyolc éves, és apám úgy érezte, hogy befejezte a gondoskodást.

A hangulata emberileg fantasztikus az apámnak. Inkább barát típusú a kapcsolatunk, mint apai. Nem családcentrikus alkat. Az, hogy a feleségével jóban van, talán inkább csak abból adódik, hogy már öreg. Az anyámnak például nem küldött semmilyen ajándékot és nem is beszélünk az anyámról. Egy szót se. Egyszer írt egy levelet, amire az anyám azt válaszolta, vegye figyelembe, hogy nem a hitelezőinek ír, hanem a volt családjának. Annyira tele volt panaszkodással a levél, mentegetőzéssel, anyagilag. Ettől nagyon lehűlt a viszony közöttük. Ugyanakkor az apám egyedileg varrott, csináltatott öltönyöket viselt végig a négy nap alatt, mindennap másikat, az ingei is drága márkák voltak, a nyakkendői nemkülönben. Kérdeztem tőle, hogy apa, miért nem látogatsz haza? Fogadalmat tettem. Kinck? Magadnak? Igen. Miért? Kiderült, hogy mikor megkapta az útlevelét annak idején, tévesen írták be a születési dátumát. Fiatalabb lett három évvel. Ez úgy megtetszett neki, hogy nem szólt. Mármint a magyar útlevelébe, amiről a svéd iratait is kiállították. Vagy azt képzelte, hogy, ha hazajön, megbüntetik, vagy azt, hogy kijavítják a születési évet, vagy mind a kettőtől félt, tény, hogy nem jött, és nem jött azután se. Hetven-valahány éves korában nem mindegy? Ezt az indokot mondta, amiben nem hiszck. Ha tényleg igaz, elég szomorú, hogy az apám még itt tart. És még mindig marad az a kérdés, hogy miért szarevő? Úgy volt egyszer, hogy mehetek Svédországba dolgozni egy hétre, magyar napokra. Írtam neki, hogy megyek, lehet, nem biztos. Válasz: A feleségem nagyon örül, hogy jössz, mondta, hogy elvisz mindenhová, de én fölhívtam a figyelmét arra, hogy te nem szórakozni, hanem dolgozni jössz. Így reagált az apám arra, hogy egy hétre kimegyek hozzájuk, esetleg, amiből nem is lett semmi.

Nem voltak rossz emlékeim az apámról. Sokat képzelődtem róla, sokat gondoltam rá, nem éreztem olyasmit, hogy milyen rohadt, mert otthagyt! A nevelőapám betöltötte azt a funkciót, amit kellett, legalábbis egy ideig. Azzal se tartottam a kapcsolatot azután, hogy elköltözött tőlünk, pedig, nem messze lakik az anyámtól. Soha nem találkoztunk, kivéve egyszer. Egy busz két végén álltunk, és bölintottunk egymásnak. Ennyi. Én nem vagyok haragtartó, akár beszélhettem is volna vele. Nem! Így alakult. Nem tett egy mozdulatot se felém, amiből arra következtethettem volna, hogy akar valamit. Nálam ugyanúgy elmúlik a harag is, mint a szerelem. Semmi nem tart örökké, csak a mocskos, hülye természetem. A konok, önző természetem, hogy mindent magamnak akarok. Tulajdonképpen nem is kérek sokat az élettől, magamtól se, mástól se. Olyan nem, ami elérhetetlen, nem járok a fellegekben. Járnék szívesen. Nem tudok.

Elmúlik a szerelem is, a harag is. Minden összemosódik. Jó emlékeim vannak. Nagyon foglalkoztat, hogy mit szeretnek bennem a volt szeretőim. Mit

szerettek és mit szeretnek azok, akik visszajárnak. Nem vagyok én olyan jó nő. Már. Vagy sose voltam. Már csinos se vagyok. Már szórakoztató se vagyok, mert kicsit unom. A világ minden tájáról megjelennek emberek az üzletben, ahol dolgozom. Nem hagyják ki, hogy legalább egy italt ne hozzanak hozzám. Azért akarom tudni, mert nekem nincs olyan férfi, akihez szívesen visszajárnék. Akármilyen emlékem van róla. Mi maradt meg belőlem bennük, amiért emlékeznek, és nemcsak emlékeznek, hanem jönnek? A Lali az kivétel. de a többi, aki volt, szinte mind egyforma. Meg *a nagy szerelmem* is kivétel volt egy ideig, már nem az. A legtöbb férfinak én csak egy baszás voltam, vagy kettő. Jó, vagy rossz, nem is tudom. Az érdekel, hogy miért nem felejtetek el? Nem híreszteltem ezt senkinek, ezt a kíváncsiságot tulajdonképpen titkolom, mert röhejes. Jönnek be emberek, nem hozzám, hanem még csak az országba, és már az ötödik, vagy a tizedik kérdésük az, hogy mi van a Zsuzsival? Megérkeznek Budapestre, és: a Zsuzsi! Ez a név az egész világon elterjedt. Nincs olyan ország, város, ahol legalább egyszer-kétszer ne lennének téma. És nem úgy, hogy a bűdös kurva!

Embertelen sok férfival lefeküdtem, a legtöbbről már fogalmam sincs, ki volt, milyen volt. Érdekes, ez nem is izgat. Pedig fura érzés, amikor az ember találkozik valakivel, és nem biztos benne, hogy volt-e baszás vele, vagy nem. És ők emlékeztetnek. Ők! Jobban emlékeznek, mint én. Pedig mind csajozós férfi! Nyáron a kolléganőm csak irigykedett, csodálkozott, hogy ez is, az is! Belépett egy férfi, jóképű, na, mondta a kolléganőm, ha ez is hozzád jön, megpukkadok! Közeledik a férfi, odaér, megszólal: Kovács! Szia. Nem ismeresz meg? Nem. Bemutatkozik. Így se, ne haragudj! Erre azt mondja, hogy ő volt az első férfi, a gyerekszülés után, akivel lefeküdtem. Ránéztem. Ez már nem stimmel. Mert az a zongorista volt. A pali így indított. Biztos, hogy rosszul emlékezett, nem létezik, hogy ne tudnám, kivel csaltam meg a zongoristát. Amerikában él, két nap múlva a gyerekét is behozta, aztán ott ült minden este, és hiába. Nem jutott eszembe semmi. Mondta, hogy már járt Budapesten korábban, többször, mindig keresett. A Casanovában nem árulták el, hol vagyok. Érdeklődött, járt a butikomban is. Hazajönnek húsz év múlva, és: a Kovács Zsuzsa! Nemcsak a bolyongó típusok, hanem a családosok, akik időközben megnősültek, többször is esetleg, gyerekeik vannak. És énutánam kutatnak. Megtalálnak, elhozzák a feleségüket, aztán visszajönnek egyedül. Nem akarnak velem lefeküdni, legalábbis a legtöbb nem. Ha igen, nem is hallom meg, ha mondják. Bennük élek, mint a Kovács Zsuzsi. Még randevút se beszéllek meg velük. Nincs olyan hónap, hogy legalább tíz új meg ne jelenne valamelyik országból. Nem bírom mindegyiket vállalni. Mint a rajongóim, úgy vesznek körül. Megérkeznek, üdvözlik a rokonaikat, átadják az ajándékot, és másnap már: a Kovács Zsuzsi. És, ha megtalálnak, boldogok. Ha beszélgetni kezdek a feleségekkel, kiderül, hogy mindegyik hallott rólam. Mi az, amire emlékeznek? Olyan jól basztam? Nem hiszem el. Hozzák a barátaitkat, hogy ő a Kovács Zsuzsi! Mutogatnak egymásnak, néha nyolcan, tízen betódulnak. Bemutatják a barátaik barátait. De én senki barátjával nem fekszem le, így jön ki belőlem. A barátnőm fiújaira se hajtok, pedig lehet, hogy ha az utcán meglátnám, beszarnék a gyönyörtől, és azonnal elmennék vele. A legjobb az ismeretlen. Anynyi kóbor numera sétál a városban! Bármelyik nap történhet valami váratlan.

Megjött egy amerikai, akit ismerek évek óta, és engem kérdezett, hogy hol vagyok. Londonban van egy klubja, üzletci, milliomos a pali. Volt nagyon

szegény is, volt már többször milliomos, tehát sok mindent megélt. Megjelent egy Rolls-Royce-szal, a sofőr kiterítette a piros szőnyeget, besétált az Interbe. Elfoglalta a szobáját, és már tárcsázott: engem. Van, aki hív, hogy menjek ki, ígér. Biztos, hogy kinn elveszíteném a vonzerőmet, azt, ami nem tudom, miből áll össze. Mert, ha szuper csaj lennék, gyönyörű alakkal, vakító fogsorral, akkor azt felelném, hogy jó! Ha beszélnék jól nyelveket! Ha még mindig fölakadna a szemük, mikor meglátnak! De már nem ez vagyok. Ha meg akarnak baszni, ha nem, jönnek, mégis. Nostalgia? Miért pont én? Volt millió szeretőjük, van számtalan ismerősük. És nemcsak külföldi magyarokról van szó, hanem bennszülöttekről: Szuzi! Szuzi! Elmennek, ha nem talál-
nak. Jönnek utánam bárról bárra, ahol dolgozom éppen.

Háromőrök

Almodó fej fortyogása!

Három a hárem öre;
az Ah, az Oh s a dőre
s léha kis Húha: „Hurri!
Hurrá, egy hurri! Hurri!”
– turbékol – „Erre, erre!”
És ura egy-kettőre
ott terem, ahol öre,
ráront a fújtatóra;
koppintva fejtetőre;
„Mit tettél botor öre?!”
S csak néz a betetőre,
mármint arra a nőre,
a gyönyörű fúriára,
ki úgy néz fura urára,
mint far mered a főre,
hat kedd mered egy hétfőre.
S ráröhög Ah az Oh-ra,
oh, e nő-cunuchra,
s a régi szép napochra
célozgat vigyorohva.

S itt köhhint az ihlet öre:
„Ne nézz az illetőre,
ne nézz e nő-latorra,
ne hallgass Ah, az Oh-ra!
Ne nézz te korra s okra,
s az ajkak szögletében
zsibongó kis habokra,
ne nézz rá, ára, ára
van annak, ó, te dőre,
mert ha ütött az óra,
s orrodhoz ér az orra,
elpattansz, mint a hőre
érzékeny mérőóra.”

Sormintha

Minthának

A Majdnem és a Mintha
Úgy élnek ketten – mintha.
A testük mintha tűnt hab,
Illatuk mintha mentha.

A Majdnem és a Mintha
Otthon tán felhőt köthet.
Achát-szemük mint tinta
Ömlik szét: sír mindketthő.

Minthám, pillants rám menten!
Rámnéz: „Fz menthetetlen!”
S mint kit most érnek tetten,
Elhülnek mind a ketten:

A Majdnem olyan minth én,
A Mintha majdnem minth te.
S jönnek „minthá”-im mentén,
„Há”-im mind itt tipegnek.

Ó, Mintha, Mintha, Mintha!
Lehellem „há”-id: mint-ha!
The mondhatatlan menthol,
Minthám, hol lehetsz, mondd, hol?

Mintha menthet meg, Mintha!
Ő ment meg, nem hit, nem had.
Tenyerén kisimíthat,
mint fűszálat a harmath.

Kit baj nem érhet: Mintha!
Ki menthetetlen: Majdnem.
Ki ott lehellett, itt hang,
Ki sóhaj volt, robaj lett.

Pillants rám, édes Minthám!
Hogyan pillantsál? Hát mint,
Ki föl-le száll a hintán,
S felhő széléről pá-t int.

Mintha fejével int, ha
Azt hallja tölem: *bátba*...
Csak mondd ha, mondd ha,
mondd ha
Mást gondolsz, édes Mintha!

Kimondhar bárki: Mintha!
Kinyöghet bárki: Majnem!
Mintha! – tátoghat mint hal,
Majdnem! – motyoghat majdan.

Mintha *minthául*: „hült hely”,
Majdnem *minthául*: „elhült”.
Nyelvemen mint a menthol
Most is nyelvcecskéd hült el.

Mintha *minthául*: „hantol”,
Majdnem *minthául*: „hátha”
Így hat: hol bölcső, hol hant,
Hol meg afféle nátha.

Mintha *minthául*: „majdnem”
Majdnem *minthául*: „mintha”
Tanulj meg minthául, majd nem
Dadogsz itt: majdnem... mintha...

Ó, Mintha, Mintha, Mintha!
Köröskörül sormintha!
Hogy lehet Mintha kint, ha
Majdnem odabenn Majdnem?!

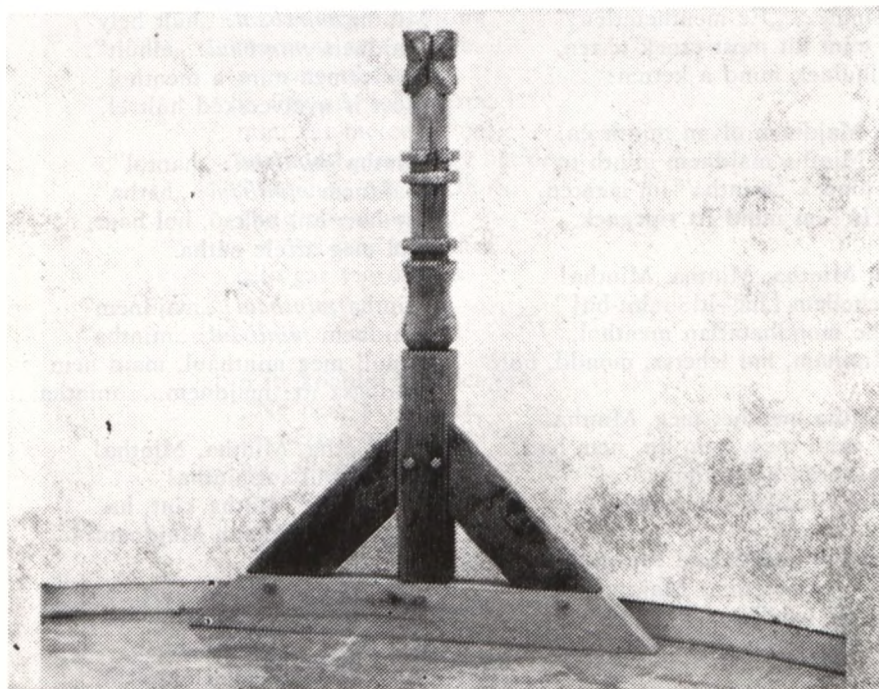
Mintha *minthául* – mint „hab”,
Majdnem *minthául*: „hibbant”.
Úlnek ott, mintha habban,
Mint két habkádba huppant.

Minthám, mi ez a hűhó?
Mi ez a műhó, műhab?
S e Majdnem mintha-éhe,
Mely csak habba haraphat?

Lehelleted már nem hűt,
Mért lettél hozzám hűtlen?
– Mintha irháját menti,
De Majdnem – végleg tűnt el.

EPILOGUS

Mintha lesz napsütésed,
A Majdnem kisded holdad –
S mint apró, kis ütések
A sugarak doboltak.

Hetéra-játék

Gondolsz-e majd hetérám,
a szerelem hetén rám?
Én édesem, én ártóm!
Torkomba, aki tört márt!
Látod onnan e mártírt,
ki nem érti már, mért túrt?

Gondolsz-e majd hetérám,
a szerelem hetén rám?
Te mérhetetlen rám mért!
Ha nem leszek ott már én,
s felharsan majd a fanfár –
ágyadba férfi nem fér.

Gondolsz-e majd hetérám,
a szerelem hetén rám?
A rínek mámorára,
s arra a „tarará”-ra:
az eltört kitarára,
zengésben kitörőre?

Gondolsz-e majd hetérám,
a szerelem hetén rám?
E iázó már-már számára,
kiben csepp sincs szemérem?
E illem- s kintanárra?
Én szomorúm, én szépem!

Gondolsz-e majd hetérám,
a szerelem hetén rám?
Egy s mást tudunk e téren
mi, hetérák s hetérek!
S ha hitemből kitérek,
nem lesznek ott határok,
a test átugrott árok.

Térj vissza hát hetérám!
Térj meg az én hitemre!
Ha jutna még egy hét rám!
hétszer jutnál hetemre!
E téren mind hetérák
vagyunk kissé, letérők:
hú latrok és ledér nők.

Térj meg már én hetérám,
csak arra a pár hétre,
ami még nekünk van hátra,
s együtt fordulunk hátra:
elhagyva irhát s arhét,
lehányva könnyü terhét
a hirtelen halálnak.

Anzix

Kriksznek

Anzixom ez a zokszó,
szátokra üt: szitokszó!
S e kriksz-krakszok és ikszek
között a testem fekszik.

Én tusz vagyok, te kaktusz,
ki finnül így szól: kükszi!
Azzal fejedbe tuzkolsz,
s tüszentesz szentem: dixi!

Látod, micsoda muszklik!
Egy szó s mindenki miszlik!
Maszkom mint rossz komikszok
bámul rád, amig megszok.

Szerclmem, sajnós toxin.
Kilöksz: „Menj haza taxin!”
De mivel előbb jön bux,
Velem együtt élébuksz.

Haraxol, édes ikszem?
Ne hidd, hogy innen megszőksz!
Vagy félsz, hogy majd kiikszel.
aki elől úgy ixkolsz?

UTÓIRAT

Egy lexikonban laksz itt,
mint ki szavak közt alszik.
S nem érhet téged zokszó,
hogy többé nem zokogsz, ó!

Kraksz

személyes történelem

Klubhűségből aranyérem

László Imre, az SBTC alapító tagja 1902-ben született. Volt jobbszélő, játékevezető, az SBTC-nél intéző, szakosztályvezető, titkár. Később, 1960-tól szövetségi képviselője a tarjáni klubnak. Jakab Sándor, az akkori megyei első titkár, amikor megtudta, hogy az NB III-as liga elnöke, a tarjáni piacon megállította: „A pestieket képviseled, minket meg nem akarsz? Te leszel a klub külügyminisztere”.

Felsorolni nehéz, hány játékosról, edzőről kért, szerzett és küldött információt. A felszabadulás után az MLSZ kérésére Mátyus Lászlóval járták a falvakat, a bányatelepeket és újjászervezték, létrehozták a mátravidéki alosztályt. Irodájuk egy aktatáska volt. László Imre 1956 után a megyei labdarúgó-szövetségnek, a játékevezetői testületnek újbóli megalkulásából is kivette részét. Csaknem hetven éven át egyik legkitűnőbb embere, diplomatája az SBTC-nek, a tarjáni labdarúgásnak. Amikor 80. születésnapján egy mérkőzés előtt az SKSE-stadionban köszöntöttek, Pesten egy hasonlókorú újságíró-kolléga megjegyezte: Imre klubhűségből aranyéremet érdemelne! A 87 éves sportemberrel Budapesten, Szív utcai lakásán beszélgetett Szokács László.

– Nógrád megyeinek tudom és vallom magam, minden rokonom idevaló. Edesapámat még a születésem előtt a Dunántúlon főkönyvelőnek választották meg a simontornyai takarékpénztárnál. Haláláig, 11 éves koromig Simontornyán éltünk. Ezután édesanyámmal visszaköltöztünk Salgótarjánba, és 1913-tól 1960-ig Salgótarjánban laktam, aztán költöztem Budapestre. Szegeden érettségiztem, s Tarjánba 1919-ben mentem vissza. Közben a szüneteket is mindig itt töltöttem és minden szabad időmben futballoztunk, rongy-, vagy gumilabdával. Nyolcadikos voltam Szegeden a gimnázium válogatottjában játszottam, de a sportolást abba kellett hagynom, mert szemüvegemet –, ahogy akkor hívták, cvikkert – kellett viselnem.

Salgótarjánban ebben az időben szinte minden utcában volt egy csapat. Forgácson, a Hirsch-gyárban, a Zagyvarakodón. Az acélgyárnak pedig már bejegyzett egyesülete 1901-től az SSE. Ha jól tudom, az ötödik egyesület volt a történelmi Magyarországon, ahol önálló futballcsapat működött.

Mi 1920-ban alakítottuk meg az STC-t. Emlékszem a fiúk közül Hinel Pálra, Tóth Kálmánra, Nyerges Józsefre, Takács Ferire, Omaszta Lajosra, Oláh Bélára. Első mérkőzésünket a hatvani vasutasokkal játszottuk. Én voltam a bíró. A szabályokról annyit tudtam: ha kimegy a labda a vonalon túlra, fújni kell. Fújni kell akkor is, ha valaki kézzel ér a labdához, vagy megrúgja a másikat. Itt kezdődött futballbírói karrierem. A mérkőzés 2–2-re végződött. A 15 éves Spilberger Laci rúgta mind a két gólt.

Először a mázsaháznál kezdtünk futballozni, ahol ma a KIOSZ székháza

van. A piacra felhozott állatokat akkor itt mérték. Később átköltöztünk a mászóházhoz, ahol meg most a megyei pártbizottság székháza van. Itt gyakoroltak, másztak a tűzoltók. Ez már jó pálya volt, kapukkal, hálókkal. A megalakult STC-nek Nagy Elemér bányafőmérnök volt az elnöke. Az alakulás az ipartestületben volt. A zagyvai rakodón is működött egy úgynevezett utcai csapat, amelyet Omaszta Lajos vezetett. Egyszer eljöttek hozzánk, hogy szeretnének velünk egyesülni. Elfogadtuk az ajánlatot, mert úgy gondoltuk, erősödünk velük és azokkal a fiatalokkal is, akik az SSE-ben játszottak. Egy kérés volt csak, miután a bánya átvett minket, hogy egy B betű kerüljön a nevünkbe. Ez meg is történt, és egy alapszabály-módosítással 1921-ben megalakult a Salgótarjáni Bányatelepi Torna Club. Eisener Ottó főmérnök vette át a csapat vezetését, s elérte, hogy pálya épüljön a Gizella-telepen, amely később tribünt is kapott és az emlékezetes nagy mérkőzéseket ott játszottuk.

– Az *SBTC 1933-ban megnyerte Magyarország amatőrbajnokságát.*

– Ennek előzményei voltak. Mi magunk neveltünk játékosokat, a tehetségeket a környékről szedtük össze. A bányatelepen szinte mindenütt futballoztak fiatalok. Ezek az utcai csapatok bajnokságban nem indultak, mert pénzük nem volt, nem tudtak volna tagsági díjat fizetni és magas volt a bírói díj is. Tarjánban nem volt játévezető, mindig Pestről és Miskolcra hozattunk. Sorra jártuk a bányatelepeket, Etest, Zagyvát, Rónát, Jánosaknát, Mizserfát, Mátránovákot, Kisterenyét és a kis csapatokat bajnokságba tömörítettük, igazolványt adtunk a játékosoknak. Folytak a mérkőzések a Salgó-serlegért. Így aztán nemcsak a bányatelepek sportja fejlődött, hanem hozzánk, a Stécéhez is nagyon sok tehetséges játékos került, Kecskés Mátránovákról, Motlik Etesről. Azonnal igazolhattuk is őket, mert a csapatok hivatalosan nem voltak bejelentve.

Ebből aztán baj is lett, mert az MLSZ-nél tiltott egyesülés címen feljelentettek. Balassagyarmaton volt a tárgyalás, igen nagy érdeklődés mellett, mert azt gondolták, valamilyen politikai szervezkedésről van szó. Harmincan voltunk megidéve. A törvényszék elnöke tárgyalta az ügyet, aki Bolner Palit, az elnököt és engem két-két nap államfogházra ítelt. A többieket egy-egy napra. Az államfogház olyan volt, mint egy szanatórium, valamikor párbajvétségért hozták létre, s napi öt pengőért meg lehetett váltani. Az ítéletben az is benne volt, hogy a vétséget elkövettük ugyan, de magát a kezdeményezést támogatni, legalizálni kell. Meg is kaptuk a belügyminiszter engedélyt.

Nos, az 1930-as évek elejére beérett egy jól összeforrott, fiatal csapatunk. Elkezdtek a Mátravidéki II. osztályban. Bajnokok lettünk. Feljutottunk az Észak I. osztályba. Ezt is megnyertük és 1933-ban selejtezőket játszhattunk Magyarország amatőrbajnoka címért.

Már itt elkezdtem a sportdiplomáciát. Az utolsó fordulóban, az Északi bajnokságban Miskolcon játszottunk, s az eredménytől függetlenül, már bajnokok voltunk. A nézőtér Püspökladányból egy kis csoport figyelte a találkozót. Püspökladány volt ugyanis az első ellenfél a selejtezőkben. Az volt a szabály, amelyik csapat idegenben nyert, a következő meccset otthon játszhatja. A mérkőzés előtt mondtam a fiúknak, az eredmény nem számít, ne mutassatok különösebb játékot. A mérkőzés után láttam a boldog láányiakat: ez egy gyenge csapat. Egyezkedtünk, megfizettük az útiköltséget és örömmel jöttek Tarjánba, hogy a következő fordulóban pályaválasztók legyenek. Csak, amikor 5-2-re vezetünk, akkor esett le az álluk. A következő mérkőzést Pécssett 9 emberrel nyertük 3-0-ra, mert Zsengellér és Goda kapus megsérült, és akkor még nem volt csere.

– *Ezután következett a döntő a Törekvéssel.*

– Felrendeltek az MLSZ-hez, mert a döntőt már semleges pályán kellett játszani. Mi nagyon szerettünk volna Hatvanban mérkőzni, oda könnyen elutazhattak a szurkolók és jó kapcsolatunk volt a hatvaniakkal. A Törekvés intézője az MLSZ-ben is tisztségviselő volt. Mielőtt bementünk volna az elnökhöz, odamentem hozzá, megszólítottam:

„Nézze, Sallai úr, mi egy kis csapat vagyunk. Most kerültünk be az Északi csoportba. Igaz, nyertünk, bajnokok lettünk, de fiatal a csapat, minden pálya jó, de Hatvanban semmiképp nem szeretnénk játszani, mert ott a pálya 90x120-as. Ilyen nagy pályán mi nem fogjuk bírni az iramot...”

Behívtak, kérdi az elnök, hol legyen a színhely? Mondtam Egert, Gyöngyöst, Dorogot is, mert bányavidék. Kérdezik Sallait, aki egyből rávágja: Hatvanban! Az elnök rábólintott, azt mondja, ez a leghelyesebb, mert a két csapatnak fele-fele úton van. Fel is kerekedett a fél Tarján. Teherautókon, lovas kocsikon, kerékpáron. Különvonat is indult. A mérkőzés? Óriási zápor volt. A győztes gólt Zsengeller rúgta úgy, hogy a gólvonalon egy tócsába pattant a labda, és szinte beúszott a kapuba. Nem volt hálószagató gól, de amatőr bajnoki címet, aranyérmet ért.

– *Sok edzőt kiszolgáltál, legtöbbjüket te ajánlottad a klubnak. Kit tartottál a legjobbnak?*

– Valamennyi nagy edző – és hadd soroljam néhányukat: Sós Károly, Kléber Gábor, Turai András, Szücs György, Mészáros József, Lakat Károly, Moór Ede, Titkos Pál, Marosvári Béla közül, én Tomecskó Józsefet tartom ma is a legjobb edzőnek.

Ménich Antaltól Tomecskó vette át a csapat edzését. Nagyszerű pedagógiai érzéke volt. Nevelni és egyben fanatizálni is tudta a játékosokat. Talán Verebes Józsefhez hasonlítanám. Dolgozott az SSE-nél is és úgy tudom, az oklevelein ez állt: „Magyarország legeredményesebb edzője.”

– *Az 1950-es évek elejére sok minden megváltozott. Az MTK-ból Textiles, majd Bástya, az FTC-ből Kinizsi lett. Az 1948–49-es bajnokságban már Tárna néven szerepelt a Stéccé is. Új edző került Salgótarjánba, Komppóthy Kléber Gábor. Egyidős volt veled. Személyéhez sok érdekesség kapcsolódik.*

– Kléber Gábor kitűnő szakemberként, nagyszerű edzéseket tartott, ugyanakkor makacs, nehezen elviselhető ember volt. Újságíróként dolgozott a Nemzeti Sportnál. Emlékszem az egyik szép sorozatára, aminck a bársonysapka nyomában volt a címe. A régi válogatottokról írt, akik egy-egy bársonysapkát kaptak emlékül. A felszabadulás után a Népsport-hoz került és megválasztották Sebes Gusztáv és Bukovi Márton mellé. Ez a hármas irányította a labdarúgást. A triót tiszteletből meghívták Bécsbe egy válogatott mérkőzésre. A Népsport főszerkesztője behívatta Klébert. „Gabikám, ha már Bécsben jársz, ne csak a mérkőzésről írd, magáról a városról is. Írd a betört kirakatokról, a sorban állásról, a hiánycikkekről, az éhezésről!!!” Amikor hazajöttek, Kléber bement a főszerkesztőhöz: „Na, megvan a cikk?” – kérdezte az. „A tudósítás igen.” „És, amit kértem?” „Az nincs, mert én, amit említettél, olyat nem látam!” – volt a válasz. Pár hét múlva felmondtak neki, így jött hozzánk, Tarjánba, edzőnek.

Itt sem maradt sokáig. Együtt voltunk 1950-ben Budapesten, a Zrínyi utcai tisztiházban, egy értekezleten. Zsúfolásig megtelt a terem, az udvaron is álltak.

és hangszórók is közvetítették a beszédet. Akkor az volt a szokás, hogyha Rákosi, vagy Sztálin nevét említették, felálltunk és tapsoltunk. Itt is többször elhangzott a két név. Mindenki felállt, tapsolt. Kléber karba tett kézzel ült. Lök-döstem, rugdaltam, próbáltam fellállítani, tovább ült. Két hét múlva levelet kapott, megvonták tőle az edzői jogosultságot. Magyarul: kirúgták.

Levelet írt Rákosinak. Megmutatta, így kezdődött:

„Tisztelt miniszterelnök-helyettes úr!

Én az ön és Sztálin generalisszimusz úr nevének említésekor nem álltam föl és nem tapsoltam, ezért működésemről eltiltottak. El kell mondjam, én csak akkor tudok tapsolni, ha valamilyen nagy művészi élményben van részem, vagy, ha remek sportteljesítményt látok.” – Ez volt a bevezetés, majd arról szólt, hogy valamiből élni is kell. Megjött a válasz. Állást ígértek a metró építésénél 800 forintért. Edzőként 3200 forintot keresett, ami nagy pénz volt. Úgy tudom, elment a metróhoz, aztán a Tatabánya megkereste és „megmentette”, elvitte edzőnek. A tatabányaiaknak akkor jelentős szerepük volt a politikában.

Mi pedig 1953-ra visszacsábítottuk Klébert. Pesten, az Astóriában tárgyaltunk. Több pénzt kínáltunk és minket választott. Mayer Sanyival, az elnökkel voltam, 1952 decemberében történt.

„Megyek, de vegyetek tudomásul, hogy semmit sem változtam! Annyit engedek csak, hogy amikor szeminárium van, nem tartok edzést. Nem kívánom, hogy a fiúk templomba járjanak, én azonban megyek!” – mondta búcsúzóul.

Ebben az időben főfoglalkozású állásban voltam a Stécénél, és kinéztük magunknak Vasas Misi Békéscsabáról. A Csaba nem adta. Ha azonban Hegyi Gyula és Sebes Gusztáv aláírták a papírt, akkor átigazolhattuk. Kléber írta a levelet Vasas Misi kiadatása ügyében, amit Manyasz Sándornak kellett aláírnia. Ideadja, nézem a megszólítást: „Igen tisztelt Hegyi úr, Igen tisztelt elnök úr!” Persze, mindenhol átjavítottam az urat elvtársra. Mikor meglátta, nagyon feldühösödött.

„Tölem ne kérjetek semmit, ne várjatek semmit, nem fogalmazok többet nektek. Amit én írok czentül, vagy szó szerint megy, vagy sehogy!”

Próbáltam győzködni: „Gabikám, rendben van, neked nem elvtársad Hegyi Gyula, de Manyasznak igen...” – hiába. Ettől kezdve hűvös lett a viszony közöttünk.

Érdekes ember volt, kiállt a csapatért. Az egyik meccsen Tarjánban a Vasással játszottunk. Mi tagadás, kemény volt a védelem, s bizony, Para, Hegyi, Jedlicska nemegyszer „otthagya a lábát”, Hermann Béla, a pestiek intézője a kispadról szünet nélkül szidta a tarjáni játékosokat, bányalovaknak, bányarédeknek titulálta őket. Szünetben Kléber magához hívatta Takács Gézát, az elnököt. „Géza, kérem – mondta – nem hallja, hogy szidják a játékosainkat? Hogy beszélnek itt a bányászokról? Kérem, intézkedjen!”

Takács Géza odament Hermannhoz és azt mondta: „Hogy beszél itt maga a fiúkról, nem szégyelli magát, ha még egyszer meghallom, úgy s...be rúgom, hogy elmegy az anyja... Szerencséje, hogy intelligens bányással áll szemben!”

Hétfőn Pesten, a ligaértekezleten, Hermann Bélát már azzal fogadták. „Mondják, ép bőrrel megúsztat Tarjánban, mert szerencsédre egy intelligens bányással kerültél össze.”

Végül szerződést bontottunk vele, Szojka Feri is emellett volt, hogy ne ő legyen az edző. Talán a „szövegét” unták meg, mert –, mint, ahogy ma Verebes csinálja – megpróbálta mindenkinek bebeszélni, hogy ő is tud annyit, mint egy válogatott játékos. Ez meg nem ment Tarjánban, de az sem, hogy Klébernél

nem egy pohár sört, de egy fröccsöt sem volt szabad meginni. Az volt a szokás, hogy minden szerdai edzés után uzsonnát kaptak a játékosok. Virslit, vagy valami húsételet és utána nem ihattak. Ennek az lett a vége, hogy Para Zoli és a többiek alig várták, hogy elérjék a legközelebbi sarki kocsmát és iganak nem egy, de három fröccsöt.

– *Az 1936-os NB I-esből kiestetek, majd 1945-ig „liftezett” a csapat, hol kibullott, hol visszajutott a legmagasabb osztályba. Közben jött a háború is. A megkülönböztető törvények téged, aki annyit tettél Tarján labdarúgásáért, tudom, kegyetlenül sújtottak.*

– Hivatalosan már nem lehettem a csapatnál, de azért „feketén” ott voltam, mentem velük mindenhová. A munkaszolgálat után Tarjánban ért 1944 márciusában a gettózási parancs. Gettót állítottak fel a Kissomlyó utcában, ez Kistarjántól indult és egészen a Cigány utcáig tartott. A Fő utca egyik részén, az állomásnál is volt egy bedeszkázott rész és a Régiposta utcában, a zsidó templom környékén volt a gettó. Az egyik napon megjelent Miskolcra, őrmesterrel az oldalán egy főhadnagy. Amolyan sorozásfélét tartott, 16–60 éves korú férfiakat keresett, és sorakoztatott fel a polgári iskola udvarán. Mint kiderült, ez egy mentőakció volt. Én is azok közé kerültem, akiket besorozott, aztán bevonaglóztunk Hatvan mellett Kisgombos-pusztára, innen Kiskunlacházára vittek. Körülbelül kétszázan voltunk ebben a században Egerből, Gyöngyösről és Hatvanból is. Rizsföldeken árkot ástunk.

Tarjánban a gettót, a bánya gazdasági udvarán állították fel. Az istálló épületébe zárták a zsidókat. A főtéri állomásra feltoltak egy tehervonatot, s abba terelték őket. Kivételet nélkül mindenkit. A jómódú zsidókat a csendőrök a polgári iskolában vallatták, kínozták, próbálták kiszedni belőlük, van-e még elrejtett vagyonuk. Édesanyámat, feleségemet és kislányomat Auswitzba vitték. Édesanyámat rögtön különválasztották! Megölték. Feleséggemmel és lányommal nem tudom pontosan mi történt. Akik visszatértek, a mai napig sem mondták el nekem...

A Horthy-proklamáció, a fegyverszünet napján, október 15-én Lisznyay Antal századparancsnok azt mondta, mindenki menjen, amerre akar, hozzátette: aki vele marad, azt hazaviszi. Mindannyian észak-magyarországiak voltunk. Mondtuk, adunk neki is civil ruhát, hogy ne hogy fogságba kerüljön. Nem fogadta el. Hazavezetem én magukat így is – válaszolta. Közben már a többiek szétszéledtek, maradhattunk úgy százharmincan. Benn voltunk egy istállóban. amikor berobogtak motorkerékpáron a németek. A százados engem is hívott, mint a salgótarjániak „bizalmiját”. A német tiszt a főhadnagnak azt mondta, vége a proklamációnak, viszi a századot. – Hová, miért? – Szükségen vannak, s ezért a megfelelő „bánásmódban” fognak részesülni. A parancsnokunk ekkor levette a derékszíját a pisztollyal és az asztalra dobta. „Akkor kezdjék velem, mert én adtam ki a parancsot!” A németek elmentek. Megúsztuk. Az oroszok már közel voltak, én többedmagammal Budapesten bújkáltam. Bekerültem a gettóba, deportálás innen ugyan nem volt, de a nyilasok mindenkire vadásztak. Akiket elfogtak, a Bem-laktanyába vitték. Negyedmagammal fogtak el. Volt itt szökött katona, frontszolgálatos, zsidó és nem zsidó. A Bem-laktanyában minden „golyós cella” tele volt. Kivittek bennünket a téglagyárba, itt már készen állott a deportációs menet. Az óbudai téglagyárban láttam Raul Wallenberget is. Láttam, ahogy a sorakozóba állított menetcből kiemelt néhányat, majd autón követte a menetet és újra kiszedett néhány em-

bert. Én megszöktem. Visszamentem a gettóba, s itt ért január 18-án a felszabadulás. Tarjánba indultam. A Rákóczi úton mentem, amikor egy orosz katona „malenkij robot” felszólítással beteretelt az egyik szálloda halljába, három hónap múlva szabadultam Ceglédre.

– *Hogyan jellemeznéd az SBTC különböző korszakait?*

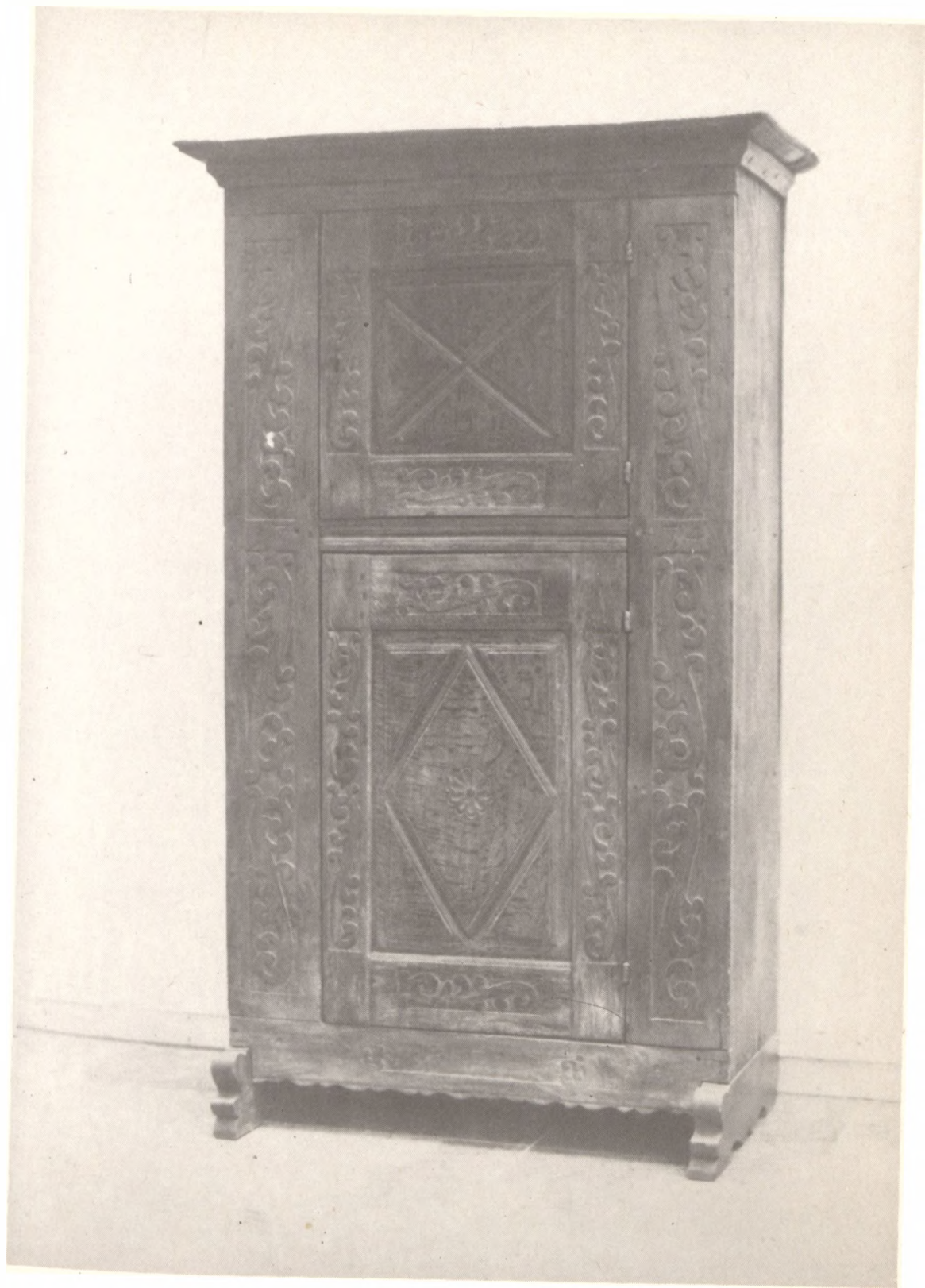
– A teljesen amatőr korszak 1920-ban az alakulással kezdődött. Sem játékban, sem a vezetésben nem voltunk otthonosak, nem értettünk hozzá. Hoztunk egy sportembert Zuglóból, Hegyi Zsigmondot, kitűnő játékos volt, centerhalf, s egyben edző, csapatkapitány és intéző is. Tőle tanultuk meg a szabályokat és azt a dörzsöltséget, amivel a rutinos miskolciak és pestiek már rendelkeztek. És tőle tanulták meg a játékosok, hogy nemcsak ösztönösen, tudatosan is kell játszani. Ez volt a Hegyi-korszak. Az ő kiüregedésével – bár vezetőnek megmaradt – Ménich Antal vette át a stafétabotot, aki ugyancsak centerhalf volt. Az általa felnevelt ifikből lett később az első sikeres csapat, s jutott 1935-ben az NB I-be. Ez volt az első aranykor!

Amikor megnyertük az amatőr bajnokságot és bekerültünk az első ligába, akkor már érett, kész futballistákat is kellett hoznunk, mert fiataljainkkal nem tudtunk volna az országos élvonalban maradni. Így került hozzánk Walkampf Lajos, Laczkó Sándor, Turán István, Tátrai Pál, Trenka Gyula, hogy csak néhányat említsék közülük. Ezeknek a játékosoknak lakást kellett adni, a költözködést meg kellett téríteni, s fel kellett őket ruházni. A legnagyobb lelépési díj egy rend ruha és egy rend fehérnemű volt.

A felszabadulás utáni évek nehezen indultak. Ki-ki hazajött a harctérről, a fogságból, az edzőket is nehezen tudtuk kiválasztani. Végre, 1946–47-ben, illetve 1947–48-ban már az NB I-ben játszottunk. Itt már alakult egy csapat. És hoztunk egy-két játékost, mint Debreceni Istvánt, volt egy Csuperdánk. Kezdte bontogatni szárnyait Kiss Gyuszi, aki később meghatározó egyénisége lett a Stécének. Pár év múlva Dáviddal az oldalán Szojka is bekerült a csapatha. Ez a korszak is aranykorszak volt, a második és elsősorban Szojka Feri játéka miatt. Ha az ő nevét említjük, mellé kell tenni a Dávid Róbertét. Okosan, ügyesen kiegészítették egymást. Szojka mindent tudott a pályán, Dávid nagy munkabírásu volt, inkább védekezett. A Szojka–Dávid fedezetpár többször is az NB I. legjobbjá volt. Balszerencséjükre előtűk állt Bozsik, Zakariás és még Kovács Imre is, miattuk nem lehetett állandó helyük a válogatottban.

Visszatérve: először egy-egy meghatározó embere volt a csapatnak – Hegyi és Ménich. Aztán szintén két ember nevét emlegették együtt – Szojkát és Dávidot. Végül a harmadik aranykorban a Básti, Répás, Szalay hármas következett. akikhez hasonlítható középpályássor az NB I-ben, a labdarúgás új rendszerében még nem volt. Meghatározóak voltak abban, hogy az együttes 1971–72-ben a legszebb évadot zárhatta. bronzérmes lett. Itt, Pesten mindenki úgy emlegette ezt a hármast, mint az NB I. legjobb középpályássorát és sokan csodálkoztak is, hogy soha, senkinek nem jut eszébe, legalább egyszer együtt szerepeltesse a három tarjáni fiút a válogatottban.

Szojkát, Dávidot, Bástit, Répást és Szalayt azért is dicsérnem kell, mert hiába hívták őket személyenként és együtt is más csapatokhoz, mindig nemet mondtak. Soha nem mentek el Tarjánból. Három aranykor volt az SBTC történetében...

Ára: 25,- Ft

palócföld
TÁRSADALOMPOLITIKAI IRODALMI MŰVÉSZETI FOLYÓRAT 1989/4-XXIII.